

“Dövlət qeydiyyatına alınmışdır”

Azərbaycan Respublikasının
Ədliyyə Nazirliyi
Qeydiyyat № 3432
30 yanvar 2009-cu il

Nazir müavini

_____ **Toğrul Musayev**

“Təsdiq edilmişdir”

Azərbaycan Respublikasının
Maliyyə Nazirliyi
Əmr № İ-06
13 yanvar 2009-cu il

Nazirin birinci müavini

_____ **İlqar Fəti-zadə**

Kiçik sahibkarlıq subyektlərində sadələşdirilmiş uçotun aparılması Qaydaları

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

1. Bu Qaydalar “Mühasibat uçotu haqqında”, “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına və Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq hazırlanmışdır və kiçik sahibkarlıq subyektlərində mühasibat uçotunun aparılmasını müəyyən edir.

~~2. Kiçik sahibkarlıq subyektləri maliyyə hesabatlarını dövlət orqanlarına qanunvericilik aktları ilə, digər şəxslərə isə nizamnamələri ilə müəyyən olunmuş hallarda qaydada və müddətlərdə təqdim edirlər.¹~~

3. Bu Qaydalar kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən tərtib olunan maliyyə hesabatlarına tətbiq edilir.

İllik maliyyə hesabatları aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir:

1. Müəssisə balansı (əlavə 1);

2. Maliyyə nəticələri və onların istifadəsi haqqında hesabat (əlavə 2);

3. Müəssisə balansına əlavə (əlavə 3).²

4. Bu Qaydalarda istifadə olunan anlayışlar Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi və digər normativ-hüquqi aktlar ilə müəyyən edilmiş mənaları ifadə edir.

MÜHASİBAT UÇOTUNUN APARILMASININ TƏŞKİLİ

5. Kiçik sahibkarlıq subyektinin uçotun aparılması onun rəhbəri tərəfindən əmrlə (sərəncamla) təsdiq edilir.

6. Kiçik sahibkarlıq subyektinin rəhbəri:

- mühasibat uçotunun düzgün aparılması üçün lazımı şərait yaradır;

- mühasibat uçotunun aparılmasını, maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını həyata keçirir;³

- tərəfindən həyata keçirilən bütün təsərrüfat əməliyyatlarının maliyyə hesabatlarında müəyyən olunmuş qaydada əks etdirilməsini, təsərrüfatdaxili ehtiyatların aşkara çıxarılmasını və səfərbər edilməsini təmin edir;

- qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müqavilələr əsasında mühasibat xidmətinin həyata keçirilməsini təmin edən müvafiq struktur bölmələri (bölməsi) təşkil etməklə işçiləri cəlb edərək, bu xidmət üzrə müstəqil struktur bölmələri (bölməsi) olmadıqda, maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını ixtisaslaşdırılmış təşkilat vasitəsi ilə təşkil edə bilər;⁴

- kassir ştatı olmadıqda həmin vəzifəni onun yazılı sərəncamı əsasında digər işçi yerinə yetirə bilər;

- sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan kiçik sahibkarlıq subyektinin könüllü olaraq mühasibat uçotunu ikili yazılış üsulu ilə aparmasına qərar verə bilər;

- mühasibat xidmətinin həyata keçirilməsini təmin edən baş mühasiblə (mühasiblə) və ya ixtisaslaşdırılmış təşkilatı təmsil edən mütəxəssislə birlikdə əmtəələrin, materialların, pul vəsaitlərinin başqa qiymətlilərin qəbulu və verilməsi üçün əsas olan sənədlərə, habelə hesablaşma, kredit və maliyyə öhdəliklərinə imza edir;

- bu qaydalara əsaslanaraq mühasibat uçotunun tələblərinin riayət edilməsinə nəzarət edir.

MÜHASİBAT XİDMƏTİ

7. Kiçik sahibkarlıq subyektlərində mühasibat xidməti onun müstəqil struktur bölməsi olan mühasibat və müqavilələr əsasında cəlb edilmiş mühasiblər tərəfindən həyata keçirilir.

8. Baş mühasib və ya mühasibat uçotu xidmətinin rəhbəri həyata keçirilən bütün təsərrüfat əməliyyatlarının mühasibat uçotunda düzgün əks etdirilməsini, buna nəzarəti, müəssisənin rəhbərinə operativ məlumatların təqdim olunmasını, hesabatların müəyyən edilmiş müddətlərdə tərtib edilməsini, müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin iqtisadi təhlilinin həyata keçirilməsini və sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan kiçik sahibkarlıq subyektinin könüllü olaraq mühasibat uçotunu ikili yazılış üsulu ilə aparmasını təmin edir.⁵

9. Baş mühasib işdən azad edildikdə, onun vəzifələri, mühasibat uçotunun vəziyyəti və hesabat məlumatlarının doğruluğu yoxlanılıb düzəldildikdən sonra yeni təyin edilmiş baş mühasibə, o olmadıqda müəssisə rəhbərinin əmri ilə baş mühasibin işləri həvalə edilmiş işçiyə təhvil verilir.

10. Baş mühasib və ya mühasibat uçotu xidmətinin rəhbəri mühasibat uçotunun aparılmasını baş vermiş bütün təsərrüfat əməliyyatlarının başdan-başa və istisnasız olaraq ilkin uçot sənədləri əsasında sənədləşdirilməsi şəklinə həyata keçirməlidir. Sənədlərin işləndiyi dövrdə onların qorunub saxlanılmasına və vaxtında arxivə verilməsinə məsuliyyəti baş mühasib daşıyır.

İlkin uçot sənədləri

11. İlkin uçot sənədi - təsərrüfat əməliyyatlarını və onların aparılması üçün müəssisə rəhbərliyinin (sahibkarın) göstərişini təsdiqləyən yazılı şəhadətnamədir.

12. İlkin uçot sənədləri ya əməliyyatların baş verdiyi anda, ya da bilavasitə əməliyyatlar başa çatdırıldıqdan sonra tərtib edilir.

13. İlkin uçot sənədlərində sənədin adı, nömrəsi, kodu, tərtib edilmə tarixi, yeri, sənədi tərtib edən müəssisənin adı, təsərrüfat əməliyyatlarının məzmunu, ölçüləri və məbləği, məsul

şəxslərin vəzifələri, soyadı, adı, atasının adı kimi zəruri rekvizitlər əks etdirilməlidir. Əməliyyatların xarakterindən və uçot məlumatlarının işlənməsi texnologiyasından asılı olaraq ilkin uçot sənədlərinə digər əlavə rekvizitlər daxil edilə bilər.

14. Kiçik sahibkarlıq subyektləri Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş aşağıdakı ilkin uçot sənədləri formalarından istifadə edə bilər:

- Avans hesabatı (Forma № 1AH);
- Kassa mədaxil orderi (Forma № KO-1);
- Kassa məxaric orderi (Forma № KO-2);
- Qaimə faktura (Forma № 2Q);
- Hesab faktura (Forma № 4Q) və s.

15. İlkin sənədlərin keyfiyyətli tərtibatına, ~~onların mühasibat uçotunda vaxtında əks etdirilməsi üçün müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim olunmasına~~, sənədlərdəki məlumatların doğruluğuna məsuliyyəti həmin sənədləri tərtib etmiş və imza etmiş şəxslər daşıyırlar.⁶

16. Pul və hesablaşma sənədlərini, maliyyə və kredit öhdəliklərini rəhbərlik (sahibkar) tərəfindən təsdiq olunmuş siyahıya əsasən imza etmək hüququ olan ən azı iki şəxs imzalamalıdır. Birinci imza müəssisədə ümumi rəhbərlik funksiyasını, ikinci imza isə mühasibata rəhbərlik funksiyasını icra edən şəxsə mənsub olur.

17. Müxtəlif dəyərlilərin qəbulu və ya təhvilə ilə əlaqədar əməliyyatlar ilkin sənədlər əsasında həyata keçirilərsə, əməliyyatlarda iştirak edən hüquqi və ya fiziki şəxslərə sənədlərin bir nüsxəsi təqdim edilir. Bu öhdəlik həmin əməliyyatları rəsmiləşdirən şəxsin üzərinə düşür.

18. İlkin uçot sənədlərində qeydsiz düzəlişlərə yol verilmir. Səhvlərin düzəlişi həmin sənədi imza etmiş şəxsin imzası ilə düzəlişin tarixi göstərilməklə təsdiq edilməlidir. Kassa və bank sənədlərində heç bir düzəlişə yol verilmir.

19. İlkin uçot sənədləri müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə saxlanılmalıdır.

20. İlkin sənədlər uçot registrlərində yazılışlar üçün əsas hesab olunur.

Mühasibat uçotu registrləri

21. Mühasibat uçotu registrləri – təsərrüfat əməliyyatlarının ilkin uçot sənədlərinə əsasən sistemləşdirilməsidir. Müəyyən dövr ərzində baş vermiş təsərrüfat əməliyyatları haqqında məlumatlar uçot registrlərindən qruplaşdırılmış şəkildə mühasibat uçotu hesablarına köçürülür.

22. Registrlər xüsusi qrafalara bölünmüş kitablarda (jurnallarda), kartlarda, ayrı-ayrı vərəqələrdə və hesablama texnikası istifadə edilən zaman müxtəlif məlumat daşıyıcılarında başdan-başa, fasiləsiz, xronoloji və sistemli qeydiyyatdan keçirmə üsulu ilə aparılır. Registrlərin formalaşdırılması qaydası mühasibat uçotunun standartları ilə nizamlanır. Mühasibat uçotu registrləri kağızda və maşına məlumat daşıyıcılarında tərtib edilə bilər.

23. Kiçik sahibkarlıq subyektləri aşağıdakı uçot registrləri formalarından istifadə edə bilər:

- Baş kitab;
- Dövriyyə cədvəli;
- Hesablaşma-ödəmə cədvəli (Forma № 1HÖC);

- Ödəmə cədvəli (Forma № 2ÖC);
- Əmlakın (qiymətlilərin) uçot kartı (Forma № 1Q) və s.

24. Uçot registrlərində həmçinin qeydsiz düzəlişlərin edilməsinə yol verilmir. Buraxılmış səhvlərin düzəlişi həmin sənədi imza etmiş şəxs tərəfindən imzalanmaqla və düzəlişin tarixi göstərməklə təsdiq edilməlidir.

25. Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq subyektləri mühasibat uçotu registrlərini Azərbaycan dilində aparmalıdır.

26. Baş kitabın dövrüyyə cədvəlinin düzgün tərtib edilməsinə, o cümlədən digər uçot registrlərinin və onlarda əks etdirilmiş məlumatların saxlanmasına baş mühasib və ya rəhbərlik tərəfindən bunun üçün xüsusi təyin edilmiş şəxs məsuliyyət daşıyır.

SADƏLƏŞDİRİLMİŞ VERGİ ÖDƏYİCİSİ OLAN KİÇİK SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MÜHASİBAT UÇOTUNUN APARILMASI

27. Sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan kiçik sahibkarlıq subyektləri öz fəaliyyətlərinin uçotunu "Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin təsərrüfat əməliyyatlarının uçotu kitabı"nda (bundan sonra – "Uçot kitabı") aparırlar.

28. Bu Qaydalarda əməliyyatların "Uçot kitabı"nda əməliyyatların qeyd olunması aşağıdakı misallar üzərində izah olunur.

Misal. A kommərsiya müəssisəsi 2006-cı ilin yanvar ayında fəaliyyətə başlamış və yanvar, fevral və mart aylarında müvafiq olaraq 5,500 man, 7,200 man və 9,300 man məbləğində gəlir əldə etmişdir. Həmin dövr ərzində kiçik sahibkarlıq subyektinin gəlirləri 22,000 man təşkil etdiyi üçün o, sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququna malikdir.

A kommərsiya müəssisəsi mart ayı ərzində həyata keçirdiyi əməliyyatları "Uçot kitabında" aşağıdakı şəkildə əks etdirmişdir:

A. Gəlirlər

(manatla)

Ayın günləri	İlkin sənədin adı və nömrəsi	Əməliyyatın məzmunu	Əsas fəaliyyətlə bağlı		Sair fəaliyyətlə bağlı		Əməliyyatlar üzrə qalıq
			hesabları	ödənilir	hesabları	ödənilir	
1	2	3	4	5	6	7	8
03/03/06	Q/f N 011	Kostyum satışı (Fransa) 16 əd., 1 əd = 250	4000	4000	-	-	-
07/03/06	Q/f N012	Qalstukların satışı 200 əd., 1 əd=8	1600	500	-	-	1100
09/03/06	Q/f N 013	Müəssisəyə məxsus şkafların satışı 2 əd., 1 əd = 450	-	-	900	500	400
11/03/06	Q/f N 014	Köynəklərin satışı 50 əd., 1 əd = 10	500	-	-	-	500

15/03/06	Q/f N 015	Kostyum satışı (İtaliya) 8 əd., 1 əd = 300	2400	1100			1300
17/03/06	H/f N 001	Müəssisəyə məxsus ofisin icarəyə verilməsi	-	-	500	500	-
19/03/06	Bank çıxarışı	B müəssisəsinin fəaliyyətində payçı kimi iştirakdan divident gəlir	-	-	1000	1000	-
20/03/06	Kassa mədaxil orderi N012	Məhkəmənin qərarı əsasında müəssisəyə dəymiş zərərin ödənilməsi	-	-	200	200	-
25/03/06	Bank çıxarışı	Müəssisəyə məxsus istiqraz üzrə gəlir	-	-	300	300	-
	CƏMİ		8500	5600	2900	2500	3300

Əməliyyatlar üzrə qalıq əsas və sair fəaliyyətlərlə bağlı hesablanmış məbləğlərin cəmindən həmin fəaliyyətlər üzrə ödənilmiş məbləğlər çıxılmaqla hesablanır.

A müəssisəsində hal-hazırda 5 işçi çalışmaqdadır. Onların mart ayı üzrə əmək haqqısının hesablama cədvəlinə baxaq:

Sıra N	Soyadı, adı, atasının adı	Vəzifəsi	Hesablanmış ə/h	Gəlir vergisi	DSMF-na ayırmalar	Ödənişə
1	-----	Direktor	550	77	16.5	456.5
2	-----	Mühasib	300	42	9	249
3	-----	Satış üzrə menecer	250			
				35	7.5	207.5
4	-----	Satış üzrə menecer	250			
				35	7.5	207.5
5	-----	Ofis meneceri	150	16.38	4.5	129.12
		CƏMİ	1500	205.38	45	1249.62

o cümlədən ümumi əmək haqqı fondundan DSMF-na 22% ödəmə - 330 manat.

A kommertiya müəssisəsinin həmin ayda çəkdiyi əmək haqqı və digər xərcləri "Uçot kitabı"nda aşağıdakı kimi əks etdirilmişdir:

B. Xərclər

(manatla)

Ayın	İlkin	Əməliyyatın	Əsas fəaliyyətlə	Sair fəaliyyətlə	Əməliyyat
------	-------	-------------	------------------	------------------	-----------

günləri	sənədin adı və nömrəsi	məzmunu	bağlı		bağlı		atlar üzrə qalıq
			hesabları	ödənilir	hesabları	ödənilir	
1	2	3	b	b	b	b	8
01/03/06	Q/f N 012	Kostyum (Fransa) 16 əd., 1 əd = 200	3200	3200	-	-	-
02/03/06	Q/f N 051	Qalstuklar 200 əd., 1 əd=7	1400	-	-	-	1400
05/03/06	H/f N 021	Rabitə xərcləri	150	150	-	-	-
07/03/06	H/f N 005	Reklam xərcləri	1000	500	-	-	500
09/03/06	H/f N 016	Müəssisəyə məxsus şkafların satışı ilə bağlı daşıma xərcləri	-	-	30	30	-
10/03/06	H/f N 014	Yemək xərcləri	-	-	80	80	-
10/03/06	Q/f N 112	Köynəklər 100 əd., 1 əd = 8	800	-	-	-	800
13/03/06	Q/f N 013	Kostyum (İtaliya) 10 əd., 1 əd = 250	2500	-	-	-	2500
15/03/06	Qəbz N 004	İşçilərin mənzil xərcləri	-	-	300	300	-
17/03/06	Təyyarə bileti N041	Ezamiyyə xərcləri	-	-	250	250	-
20/03/06	Bank çıxarışı	Uşaq evinə yardım	-	-	1000	1000	-
31/03/06	Ə/h hesablama cədvəli N003	Mart ayı üzrə əmək haqqı	1500	1500	-	-	-
31/03/06	Ə/h hes.	DSMF-na 22% ödəmə	330	330	-	-	-
31/03/06	Forma № 1Q	Amortizasiya xərcləri	262	-	-	-	262
31/03/06	Q/f N 015	Sair xərclər	150	150	-	-	-
CƏMİ			11292	5830	1660	1660	5462

Cədvəldə əmək haqqı üzrə qalıqın olmaması əmək haqqının, o cümlədən gəlir vergisi və DSMF-na müvafiq ayırmaların tam şəkildə ödənildiyini göstərir. Vergilər və DSMF-na ayırmalar üzrə hesablaşmalar ayrıca analitik uçotda əks etdirilməlidir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti debitor və kreditor borcları üzrə uçotunu ayrıca registrlərdə aparmaqla, "Uçot kitabı"nda yalnız təqdim olunmuş mallar (işlər, xidmətlər) üzrə əldə

olunmuş gəlirləri və bu gəlirlərlə bağlı çəkilmis xərcləri kassa metodu əsasında qeyd etməlidir. Eyni zamanda, həmin registrlərdə debitor və kreditor borcları üzrə avanslar əks etdirilir.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin digər müəssisələrin fəaliyyətində payçı kimi iştirakdan gəlir, müəssisəyə məxsus səhmlər, istiqrazlar və digər qiymətli kağızlardan əldə olunan gəlirlər, habelə mal və xidmət (iş) istehsalı və satışı ilə bilavasitə bağlı olmayan əməliyyatdan götürülən digər gəlirlər kimi satışıdan gəlirləri ola bilər. "Uçot kitabının" "C. Satışdan gəlirlər əməliyyatları üzrə daxilolmalar" bölməsi bu gəlirlərin qeyd olunması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn: əgər müəssisənin mart ayında yuxarıda göstərilən satışdan gəlir əməliyyatı növündən cəmi 1200 manat gəliri olmuşdursa, bu zaman müəssisənin mart ayında vergiyə cəlb olunan gəliri 9300 manat (o cümlədən 8,100+1,200) olacaqdır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti mənfəət hesabına silinən xərcləri gəlirdən çıxılan xərclərdən ayırmaq istəyərsə, onları "Ç. Mənfəətin istifadəsi" bölməsində göstərə bilər.

SADƏLƏŞDİRİLMİŞ VERGİ ÖDƏYİCİSİ OLMAYAN KİÇİK SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MÜHASİBAT UÇOTUNUN APARILMASI

29. Sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olmayan kiçik sahibkarlıq subyektləri mühasibat uçotunu bu Qaydalarla müəyyən edilmiş "Müəssisələrin mühasibat uçotunun hesablar planına" uyğun aparırlar.⁷

Müəssisələrin mühasibat uçotunun hesablar planı

Hesabın nömrəsi	Hesabın adı
	Bölmə 1. Əsas vəsaitlər və digər uzunmüddətli qoyuluşlar
01	Əsas vəsaitlər
02	Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)
04	Qeyri-maddi aktivlər
05	Qeyri-maddi aktivlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)
06	Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları
08	Kapital qoyuluşları
	Bölmə 2. İstehsal ehtiyatları
10	Materiallar
11	Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar
19	Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi
	Bölmə 3. İstehsal məsrəfləri
20	Əsas istehsalat
30	Qeyri-əsaslı işlər
31	Gələcək dövrlərin xərcləri
32	Norma daxilində hesablanmış təmir xərcləri
33	Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri

	Bölmə 4. Hazır məhsul, mallar və satış
40	Hazır məhsul
41	Mallar
43	Kommersiya xərcləri
44	Tədavül xərcləri
45	Yüklənmiş mallar, görülmüş işlər və göstərilmiş xidmətlər
46	Məhsul (iş, xidmət) satışı
47	Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları
48	Sair aktivlərin satışı
	Bölmə 5. Pul vəsaitləri
50	Kassa
51	Bank hesabları
56	Pul sənədləri
57	Yolda olan köçürmələr
58	Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları
	Bölmə 6. Hesablaşmalar
60	Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar
61	Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar
62	Alicılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar
63	İddialar üzrə hesablaşmalar
64	Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar
65	Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar
67	Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar
68	Büdcə ilə hesablaşmalar
70	Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar
71	Təhtə hesab şəxslərlə hesablaşmalar
73	Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar
75	Təsisçilərlə hesablaşmalar
76	Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar
78	Törəmə (asılı) müəssisələrlə hesablaşmalar
	Bölmə 7. Maliyyə nəticələri və mənfəətin istifadəsi
80	Mənfəət və zərər
81	Mənfəətin istifadəsi
82	Qiymətləndiriləcək ehtiyatlar
83	Gələcək dövrlərin gəlirləri
84	Sərvətlərin əskik gəlməsi və xarabə olmasından itkilər
	Bölmə 8. Kapital (fondlar) və ehtiyatlar
85	Nizamnamə kapitalı
86	Ehtiyat kapitalı
87	Əlavə kapital

88	Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)
89	Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar
	Bölmə 9. Kreditlər və maliyyələşmələr
90	Qısamüddətli bank kreditləri
92	Uzunmüddətli bank kreditləri
93	İşçilər üçün bank kreditləri
94	Qısamüddətli borclar
95	Uzunmüddətli borclar
96	Məqsədli maliyyələşdirmələr və daxilolmalar

BÖLMƏ 1

ƏSAS VƏSAİTLƏR VƏ DİGƏR UZUNMÜDDƏTLİ QOYULUŞLAR

Bu bölmənin hesabları müəyyən edilmiş qaydalara müvafiq olaraq əsas vəsaitlərə aid edilən kiçik sahibkarlıq subyektinə məxsus əmək vəsaitlərinin, qeyri-maddi aktivlərin, onun gələcəkdə uzunmüddətli qoyuluşlar adlanacaq digər uzunmüddətli xarakter daşıyan aktivlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

01 №-li «ƏSAS VƏSAİTLƏR» HESABI

01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətindəki istismarda, ehtiyatda olan, müvəqqəti dayandırılan, yaxud icarəyə verilən əsas vəsaitlərin mövcudluğu və hərəkətləri haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin istehsal (xidmət) sferasında bir ildən çox iştirak edən, dəyəri şərti maliyyə vahidinin 100 manatdan yuxarı olan, köhnəldikcə öz dəyərini qanunvericiliklə müəyyən edilmiş normalarla hissə-hissə məhsulun (xidmətin) dəyərinə keçirən, istehsal (xidmət) prosesində öz natural formasını saxlayan əmək vasitələri əsas vəsaitlər adlandırılır.

01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabında müxtəlif səbəblərdən əsas vəsait kimi uçota alınan bəzi lüzumsuz vəsaitlər olarsa və onların əsas vəsaitlər sırasından çıxarılması zərurəti yaranarsa, o zaman müvafiq qanunvericiliyə uyğun olaraq kiçik sahibkarlıq subyektinin rəhbəri bu barədə qərar qəbul edir. Bu qərar subyektin uçot siyasəti barədəki əmrində öz əksini tapmalıdır.

İcarəyə verilmiş binalar, qurğular, avadanlıqlar və digər əsas vəsaitlər üzrə başa çatdırılmış əsaslı məsrəflər icarəyə götürən tərəfindən faktiki xərclər məbləğində özünün əsas vəsaitlərinə daxil edilir (icarə müqaviləsində başqa şərtlər nəzərdə tutulmadıqda).

Kiçik sahibkarlıq subyekti öz mülkiyyətində olan torpaq sahələrini uçotda onların alınmasına çəkilən faktiki xərclər üzrə əks etdirilir.

Əsas vəsaitlər uçotda ilkin dəyəri ilə, yəni onların alınmasına, quraşdırılmasına və hazırlanmasına çəkilən faktiki xərc məbləğində əks etdirilir. Öz mülkiyyətində olan torpaq sahələrindən başqa əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri onlar yenidən qiymətləndirildikdə, yenidən qurulduqda, onlarda yeni tikinti işləri aparıldıqda, onlara yeni avadanlıqlar quraşdırıldıqda və onların müvafiq obyektləri qismən ləğv edildikdə dəyişdirilə bilər.

Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəməsi hallarında bu əməliyyatlar üzrə mənfəət, yaxud zərər kiçik sahibkarlıq subyektinin təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə aid edilir.

Əsas vəsaitlərin tərkibinə aşağıdakılar daxil edilir:

- binalar, tikililər və qurğular;
- maşınlar, avadanlıqlar və hesablama texnikası;
- nəqliyyat vəsaitləri;
- iş heyvanları;
- digər əsas vəsaitlər.

Binalar, tikililər və qurğular

(a) binalar:

- istehsalat və təsərrüfat təyinatlı binalar (idarə heyətinin yerləşdiyi binalar və digər istehsalat və təsərrüfat təyinatlı binalar);

- sosial-mədəni obyektlər (xəstəxana, poliklinika binaları, internat evləri, qocalar və əlillər evləri, uşaq müəssisələri, kitabxana, klub, muzey binaları və digər sosial-mədəni obyektlər);

- elm-təhsil obyektləri (universitetlər, institutlar, elmi-tədqiqat institutları, tədqiqat institutları, laboratoriyalar və sair).

(b) tikililər:

- stadionlar, hovuzlar, yollar, körpülər xatirələr (heykəllər, lövhələr), parkların hasarları, bağçalar və ictimai bağlar və digər tikililər;

(s) qurğular:

- istehlakçıya çatdırılacaq müəyyən məhsulların ötürülməsində iştirak edən qurğular və digər ötürücü qurğular (transmissiyalar və boru kəmərləri və bunlara aid olan bütün növ aralıq avadanlıqları və qurğuları).

Maşınlar, avadanlıqlar və hesablama texnikası:

Bunlar aşağıdakı qaydada qruplaşdırılır:

1. Güc maşınları və avadanlıqları: - elektrik enerjisi və istilik hasil edən maşın-generatorlar və müxtəlif növ enerji (su enerjisi, külək enerjisi, istilik enerjisi, elektrik enerjisi və i. a.) hasil edən maşın-mühərriklər və bu kimi başqa güc maşınları və avadanlıqları;

2. İş maşınları və avadanlıqları: - istehsalat prosesində mexaniki mühərriklərin, insan və heyvan gücünün köməyi ilə əmək predmetlərinin yerdəyişməsinə və istehsalat xarakterli işlərin (xidmətlərin) görülməsində yaxud məhsul hazırlığı prosesində əmək predmetlərinə mexaniki, termiki və kimyəvi təsir göstərmək üçün nəzərdə tutulmuş maşınlar, aparatlar və avadanlıqlar;

3. Ölçü cihazları: - dozatorlar, ampermetrlər, barometrlər, attmetrlər, suölçənlər, vakuometrlər, vaporimetrlər, voltmetrlər, hündürlükölçənlər, qalvonometrlər, georeziya cihazları, hiqroskoplar, indikatorlar, kompaslar, manometrlər, xronometrlər, xüsusi tərəzilər, kassa aparatları və başqa ölçü cihazları;

4. Tənzimləyici cihazlar və qurğular: - oksigenli tənəffüs cihazları, elektrik, pnevmatik və hidravlik qurğuları tənzimləyən cihazlar, avtomatik idarəetmə pultları, blokirovka və mərkəzləşdirmə aparatları, dispeçir nəzarəti üçün xətlı qurğular və bu kimi başqa tənzimləyici cihazlar və qurğular;

5. Laboratoriya avadanlıqları: - pirometrlər, nizamlayıcılar, kalorimetrlər, nəmliyi müəyyən edən cihazlar, distillə qazanları, laboratoriya koprları, mikroskoplar, termostatlar, stabilizatorlar, sorucu şkaflar, mikroskoplar və başqa laboratoriya avadanlıqları;

6. Hesablama texnikası: - elektron-hesablayıcılar, idarəçi və analoji maşınlar və qurğular və bu kimi başqa hesablama texnikası;

7. Tibbi avadanlıqlar: - diş həkimləri üçün kreslolar, cərrahiyyə stolları, xüsusi avadanlıq bərkidilmiş çarpayılar, xüsusi dezinfeksiya avadanlıqları, qanköçürmə stansiyaları və bu kimi başqa tibbi avadanlıqlar;

8. Sair maşın və avadanlıqlar: - yuxarıdakı qruplarda adları çəkilməyən maşınlar, aparatlar və avadanlıqlar, yəni idman meydançalarının, binalarının, stadionların avadanlıqları və idman alətləri, təhsil müəssisələrində, emalatxanalardakı, kabinetlərdəki, otaqlardakı avadanlıqlar, kinoaparatlar, işıqlandırma aparatları, səhnə avadanlıqları, musiqi alətləri, televizorlar, radioaparatlar, elmi-tədqiqat müəssisələri, və başqa müəssisələr üçün xüsusi elmi-tədqiqat avadanlıqları, avtomat, telefon stansiyalarının avadanlıqları, avtomobillərdə at arabalarında yerləşdirilən yanğınsöndürən maşınlar, avadanlıqlar, mexanikləşdirilmiş yanğın nərdivanları, paltaryuyan və paltartikən maşınlar, soyuducular, tozsoranlar və bu kimi başqa maşın və avadanlıqlar.

Nəqliyyat vasitələri aşağıdakı qruplara bölünür:

1. Dəmiryol, su, avtomobil nəqliyyatı vasitələri (elektrovozlar, teplovozlar, parovozlar, motovozlar, motodrezinlər, vaqonlar, platformalar, sistemlər, teploxodlar, paroxodlar, dizel-elektroxodları, yedəklər, barjlar, baraklar, qayıqlar, xidmətedici və köməkçi gəmilər, xilasedici gəmilər, üzən körpülər, yelkənli gəmilər, yük və minik avtomobilləri, qoşqular, öz yükünü boşaldan avtomobillər, avtrsesternlər, avtobuslar, traktorlar və bu kimi başqa nəqliyyat vasitələri);

2. Hava nəqliyyatı vasitələri (təyyarələr, vertolyotlar və başqaları);

3. Araba nəqliyyatı (araba, xizək və başqaları);

4. İstehsalat nəqliyyatları (elektrokarlar, motorollerlər, velosebetlər və başqaları);

5. Bütün növ idman nəqliyyatları (idman atlarından və başqa iş heyvanlarından başqa).

İş heyvanları aşağıdakı qruplara bölünür:

1. İşçi heyvanlar: - atlar, öküzlər, dəvələr və başqa işçi heyvanlar (idman atları və başqa nəqliyyat heyvanları da daxil olmaqla);

2. Məhsuldar və damazlıq heyvanlar: - inəklər, döl öküzləri, camışlar, döl kəlləri, döl ayğırları, ilxıya qoşulmuş damazlıq madyanlar, damazlıq dəvələr, döl nərləri, ana marallar, döl üçün erkək marallar, döl qabanları, damazlıq donuzlar, damazlıq qoyunlar, damazlıq keçilər, döllük qoçlar, döllük təkələr və başqaları.

Digər əsas vəsaitlər aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

1. Çoxillik əkmələr: - yaşıdan asılı olmayaraq mədəni çoxillik əkmələr, bütün növ meyvə və giləmeyvə çoxillik əkmələri (ağaclar və kollar) , küçələrdə, meydanlarda, parklarda,

bağlarda, müəssisələrin ərazi bağçalarında, yaşayış binalarının həyətlərində və bu kimi başqa yerlərdə əkilən yaşıllaşdırma və dekorativ çoxillik əkmələr, qumsallığın və sahillərin bərkidilməsi məqsədilə əkilən çoxillik əkmələr elmi-tədqiqat institutlarında, botanika bağlarında və bu kimi başqa yerlərdə tədqiqat və başqa məqsədlər üçün əkilən çoxillik əkmələr;

2. Torpaqların yaxşılaşdırılması üzrə əsaslı məsrəflər: - kapital qoyuluşu hesabına aparılan torpaq sahələrinin əkin üçün planlaşdırılması, ərazinin kötükdən təmizlənməsi və əkinə hazırlanması, sahələrin daşlardan, kəsəklərdən, alaqlardan və başqa lüzumsuz bitkilərdən təmizlənməsi, kiçik təpəciklərin düzəldilməsi, nohurların təmizlənməsi və s. bu kimi torpaqların yaxşılaşdırılması işləri (tikinti və quraşdırma işləri ilə əlaqəsi olmayan işlər);

3. Muzeylərdə, heyvanxanalarda və digər analoji təşkilatlarda olan eksponatlar;

4. Tədris kinofilmləri, maqnit lentləri (diskləri), kasetlər və başqa texniki proqram daşıyıcıları;

5. Kitabxana fondu: - bütün növ elmi, bədii, tədris və xüsusi növ ədəbiyyatlar və başqa nəşrlər.

6. **İstehsalat alətləri (ləvazimatları) və təsərrüfat inventarları.** Bunlar aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

(a) Alətlər: - ümumi təyinatlı mexanikləşdirilmiş və mexanikləşdirilməmiş əmək vasitələri, həmçinin materiallar emal etmək məqsədilə maşınlarla quraşdırılmış əmək predmetləri. Bunlara aiddir: - kəsmək, zərbə endirmək, əzmək və bərkitmək kimi işləri görmək üçün nəzərdə tutulmuş əl əməyi alətləri, elektrik enerjisinin, sıxılmış havanın və başqalarının vasitəçiliyi ilə işləyən mexanikləşdirilmiş əl əməyi alətləri (elektrik dreli, kraskault, elektrovigirator və başqaları), həmçinin tikintiquraşdırma işlərində material emalı üçün uyğunlaşdırılmış bütün növ qurğular və başqaları (məngənələr, patronlar, mühərriklərə quraşdırılmış xüsusi bölücü başlıqlar və avtomobillərdə olan kardavalını çevirmək üçün xüsusi qurğular və başqaları).

(b) İstehsalat inventarları və ləvazimatları: - iş vaxtı istehsalat əməliyyatlarının asan yerinə yetirilməsinə kömək etmək üçün nəzərdə tutulan istehsalat predmetləri (iş stolları, verstaklar, kafedralar, partalar və başqaları), əməyin mühafizəsi üçün uyğunlaşdırılmış xüsusi avadanlıqlar, maye və dənəvər səpələnən şeylərin saxlanması üçün qablar (baklar, novlar, yeşiklər, hovuzlar, çənlər və başqaları), ticarət şkafları və stellajları, inventar taralar, texniki təyinatlı predmetlər və istehsal təyinatlı başqa inventarlar və ləvazimatlar.

(c) Təsərrüfat inventarları: - dəftərxana və təsərrüfat inventarları adı daşıyan predmetlər (müxtəlif dəftərxana mebelləri, daşınan sədlər, asılqanlar, qarderoblar, müxtəlif şkaflar, divanlar, stollar, kreslolar, yanmayan şkaflar, və yeşiklər, yazı makinaları, hektoqraflar və başqa əl ilə sürətçoxaldan və nömrəvuran aparatlar, daşınan çadırlar, çarpayılar, xalçalar, portyelər, yanğından mühafizə predmetləri (hidropultrlar, stenderlər, əl nərdivanları) və başqa təsərrüfat inventarları.

7. Kiçik sahibkarlıq subyektinin istifadəsinə verilmiş torpaq, meşə və su sahələrinə, yeraltı sərvətlərə inventar xarakterli kapital qoyuluşları;

Müəyyən olunmuş normadan artıq əsas vəsaitlərin təmiri üzrə xərclər hər bir kateqoriya üzrə təmir edilən əsas vəsaitlərin balans üzrə qalıq dəyərinin artırılmasına yönəldilir. Bunun üçün 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debeti 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabın krediti ilə müxabirələşir.

Təsisçilər tərəfindən kiçik sahibkarlıq subyektində nizamnamə kapitalı kimi qoyulan əsas vəsaitlər mədaxil edildikdə 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetində və 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin özü tərəfindən yaradılmış, yaxud başqa müəssisə və şəxslərdən pulla alınmış əsas vəsaitlər mədaxil edildikdə 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetində və 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının kreditində əks etdirilir.

Dövlət orqanlarından maddi yardım kimi, digər şəxslərdən isə əvəzsiz alınmış əsas vəsaitlərin mədaxili 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetində və 87 №-li «Əlavə kapital» hesabının (əvəzsiz alınmış qiymətlilər subhesabı) kreditində əks etdirilir.

Əsas vəsait obyektləri təsərrüfatdan çıxan zaman (satıldıqda, silindikdə, əvəzsiz olaraq verildikdə və s.) onların ilk dəyəri 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabından 47 №-li «əsas vəsaitlərin satışı və sair xaric olmaları» hesabının debetinə silinir. Tamamilə xarab olmuş, yaxud çatışmayan əsas vəsaitlərin ilk dəyərlərinin silinməsi zamanı da bu cür yazılış tərtib edilir.

01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabı üzrə analitik uçot əsas vəsaitlərin növləri və ayrı-ayrı inventar obyektləri üzrə aparılır.

02 №-li «ƏSAS VƏSAİTLƏRİN KÖHNƏLMƏSİ (AMORTİZASİYASI)» HESABI

02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabı Kiçik sahibkarlıq subyektinin öz mülkiyyətində olan əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası) haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Əsas vəsaitlərə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş normalara hesablanmış köhnəlmə (amortizasiya) məbləği 02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabının kreditində, istehsal (tədavi) xərclərin uçota alan hesabların debetində əks etdirilir.

İcarəyə verilmiş əsas vəsaitlərə hesablanmış köhnəlmə (amortizasiya) məbləğləri 02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabının kreditində və 80 №-li «mənfəət və zərər» hesabının debetində əks etdirilir.

Tam amortizasiya olunmuş əsas vəsaitlərə köhnəlmə hesablanmır.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətində olan əsas vəsait obyektləri təsərrüfatdan çıxdıqda (satıldıqda, silindikdə, əvəzsiz olaraq verildikdə və s.) onlara hesablanmış köhnəlmə məbləği 02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabının debetində və 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaric olmaları» hesabının kreditində əks etdirilir. Tamamilə xarab olmuş, yaxud çatışmayan əsas vəsaitlərə hesablanan köhnəlmə məbləğlərinin silinməsi zamanı da eyni yazılış tərtib edilir.

02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiya)» hesabı üzrə analitik uçot hər bir əsas vəsaitlərin növləri və ayrı-ayrı inventar obyektləri üzrə aparılır.

04 №-li «QEYRİ – MADDİ AKTİVLƏR» HESABI

04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabı Kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətində olan qeyri-maddi aktivlərin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin qeyri-maddi aktivlərinə təsərrüfat fəaliyyətində uzun müddət istifadə edilən, gəlir gətirən, torpaq sahələrindən, təbii ehtiyatlardan (sərvətlərdən) istifadə hüquqları, patentlər, lisenziyalar, «nou-hau», proqram məhsulları, inhisar və imtiyaz (üstünlük) hüquqları (xüsusi fəaliyyət növünə verilən lisenziyalar da daxil olmaqla), təşkilatı xərclər, ticarət markaları əmtəə nişanları və s. aiddir.

Qeyri-maddi aktivlər uçot və hesabatda onların alınmasına və planlı məqsədlərə işlənməsi üçün düzəldilib yararlı hala salınmasına çəkilən xərclərlə (ilkin dəyərlə) əks etdirilir və istifadə edildikcə onların dəyərində köhnəlmə hesablanaraq məhsulun (işin xidmətin) maya dəyərinə, tədavül xərclərinə silinməklə ödənilir.

Qeyri-maddi aktivlər ilkin dəyəri ilə uçota alınır.

Təsisçilər tərəfindən kiçik sahibkarlıq subyektinə nizamnamə kapitalı kimi qoyulan qeyri-maddi aktivlər mədaxil edildikdə 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının debetində və 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin özü tərəfindən yaradılmış, yaxud başqa müəssisə və şəxslərdən pulla əldə edilmiş qeyri-maddi aktivlər 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının debetində və 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının kreditinə yazılmaqla mədaxil edilir.

Dövlət orqanlarından maddi yardım kimi, digər müəssisə və şəxslərdən isə əvəzsiz alınmış qeyri-maddi aktivlərin mədaxili 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının debetində, 87 №-li «Əlavə kapital» hesabının kreditində əks etdirilir.

Qeyri-maddi aktivlərin satıldıqda, əvəzsiz olaraq verildikdə onların ilkin dəyəri 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının kreditindən 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debetinə silinir.

04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabı üzrə analitik uçot qeyri-maddi aktivlərin növləri və ayrı-ayrı obyektləri üzrə aparılır.

05 №-li «QEYRİ-MADDİ AKTİVLƏRİN KÖHNƏLMƏSİ (AMORTİZASİYASI) HESABI

05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası» (köhnəlməsi) hesabı müəssisənin mülkiyyətində olan qeyri-maddi aktivlərin köhnəlməsi üzrə məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyri-maddi aktivlərə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş normalara uyğun olaraq hesablanmış köhnəlmə (amortizasiya) məbləği istehsal məsrəflərinin (tədavül xərclərinin) uçota alan hesabların debetində, 05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası» (köhnəlməsi) hesabının kreditində əks etdirilir. Qeyri-maddi aktivlərin ayrı-ayrı obyektləri üzrə köhnəlmənin hesablanması onların səmərəli istifadə müddəti ərzində yerinə yetirilir.

Qeyri-maddi aktivlər satıldıqda, əvəzsiz olaraq verildikdə onlar üzrə hesablanmış köhnəlmə məbləği 05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası» (köhnəlməsi) hesabının debetindən, 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının kreditinə silinir.

Qeyri-maddi aktivlər silindikdə, 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının kreditindən onlar üzrə hesablanmış köhnəlmə məbləği 05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası» (köhnəlməsi) hesabının debetinə silinir.

05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası» (köhnəlməsi) hesabı üzrə analitik uçot qeyri-maddi aktivlərin növləri və ayrı-ayrı obyektləri üzrə aparılır.

06 №-li «UZUNMÜDDƏTLİ MALİYYƏ QOYULUŞLARI» HESABI

06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabı başqa müəssisələrin qiymətli kağızlarına, dövlət və yerli borclar üzrə faizli istiqrazlara, ölkə ərazisində yaradılmış digər müəssisələrin nizamnamə fondlarına, kiçik sahibkarlıq subyektinin xaricdəki kapitalına və sair uzunmüddətli maliyyə qoyuluşlarının (investisiyanın), həmçinin kiçik sahibkarlıq subyektinin digər müəssisələrə verdiyi borcların mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu zaman faizli istiqrazlara və sair bu kimi kağızlara qoyuluşlar, həmçinin digər müəssisələrə verilmiş borclar, onların müəyyən edilmiş ödəmə müddətləri bir ildən artıq olarsa 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında uçota alınır. Ödəniş (satınalma) müddəti müəyyən edilməyən qiymətli kağızlara (məsələn səhmlərə) qoyuluşlar, həmin qoyuluşlar bir ildən artıq müddətə gəlir əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirildikdə 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında uçota alınır.

06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

06-1 «Pay və səhmlər»

06-2 «İstiqrazlar»

06-3 «Verilmiş borclar» və başqaları

06-1 «Pay və səhmlər» subhesabında səhmdar cəmiyyətlərin səhmlərinə, ölkə daxilində yaradılmış digər müəssisələrin (o cümlədən törəmə müəssisələrin) nizamnamə kapitalına, müəssisələrin xaricdəki kapitallarına uzunmüddətli qoyuluşların (investisiyalarının) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

06-2 «İstiqrazlar» subhesabında dövlət və yerli borclar üzrə faizli istiqrazlara, həmçinin digər bu kimi qiymətli kağızlara uzunmüddətli qoyuluşların (investisiyaların) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Səhmlər, istiqrazlar və s. qiymətli kağızlar 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabına alış qiyməti ilə mədaxil edilir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən həyata keçirilən uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının debetində və həmin qoyuluşlar hesabına verilmiş qiymətləri uçota alan hesabların isə kreditində əks etdirilir. Məsələn, kiçik sahibkarlıq subyektinin başqa müəssisələrdən aldığı qiymətli kağızlar 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının debetində, 51 №-li «Hesablaşma hesabı», yaxud material və digər qiymətliləri uçota alan başqa hesabların kreditində (əgər qiymətli kağızların ödənilməsi, material və digər qiymətlilərin /pul vəsaitlərindən başqa / satıcı müəssisələrin mülkiyyətində, yaxud istifadəsinə verilməsi yolu ilə aparılırsa) əks etdirilir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən köçürülən, lakin hesabat dövrü ərzində müəssisənin müvafiq hüququnu təsdiq edən, sənədləri alınmayan (səhmlər, istiqrazlar, başqa müəssisələrə edilən qoyuluşlar məbləğində şəhadətnamələr və sair sənədlər) uzunmüddətli maliyyə

qoyuluşlarının vəsaiti 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında ayrıca əks etdirilir.

Əgər kiçik sahibkarlıq subyektinin aldığı istiqrazlar və bunlara bənzər qiymətli kağızların alış dəyərləri onların nominal dəyərlərindən yüksək olarsa, bu zaman 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının debetinə (qiymətli kağızlar üzrə gözlənilən gəlir məbləğində), 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının (alış və nominal dəyərləri arasındakı fərq məbləğində) və 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditinə (76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» və 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesablarına yazılan məbləğlər arasındakı fərq məbləğində) yazılış edilir.

Əgər kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən alınmış istiqrazların və bunlara bənzər qiymətli kağızların alış dəyəri onların nominal dəyərlərindən aşağı olarsa, bu zaman 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının (qiymətli kağızlar üzrə gözlənilən gəlir məbləğində) və 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının (alış və nominal dəyərləri arasındakı fərq məbləğində) debetlərində və 80 №-li «mənfəət və zərər» hesabının (76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» və 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesablarına yazılmış ümumi məbləğdə) kreditinə yazılış aparılır.

06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında uçota alınan qiymətli kağızların ödənişi (satın alınması) və satışı 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debetində və 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının kreditində əks etdirilir.

06-3 «Verilmiş borclar» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən digər müəssisələrə verilmiş uzunmüddətli pul və digər borcların hərəkəti uçota alınır. Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən digər müəssisələrə verilmiş, veksellərlə təmin edilmiş uzunmüddətli borclar bu subhesabda ayrıca uçota alınır.

Verilmiş borclar 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının debetində, 51 №-li «Hesablaşma hesabı», yaxud digər müvafiq hesabların kreditində əks etdirilir. Borcun qaytarılması 06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının kreditində, 51 №-li «Hesablaşma hesabı» yaxud digər müvafiq hesabların debetində əks etdirilir.

06 №-li «Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabı üzrə analitik uçot uzun-müddətli maliyyə qoyuluşlarının növləri və onların qoyulduğu obyektlər üzrə aparılır.

Bu zaman analitik uçotun quruluşu ölkə ərazisində və xaricdəki obyektlərə uzunmüddətli maliyyə qoyuluşlarının hərəkətinə dair məlumatların əldə edilməsini təmin edir.

08 №-li «KAPİTAL QOYULUŞLARI» HESABI

08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabı tikinti aparan kiçik sahibkarlıq subyektinin əsas vəsaitlərinə və qeyri-maddi aktivlərinə yönəldilmiş investisiya qoyuluşların, habelə tikilməkdə (yenidən qurulmaqda) olan kapital qoyuluşu obyektlərində quraşdırılması tələb olunan istehsalat avadanlıqların mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

08-1 «Torpaq sahələrinin əldə edilməsi»

08-2 «Təbiətdən istifadə obyektlərinin əldə edilməsi»

08-3 «Əsas vəsait obyektlərinin inşası»

08-4 «Ayrı-ayrı əsas vəsait obyektlərinin əldə edilməsi»

08-5 «Əsas vəsaitlərin dəyərini artırmayan məsrəflər»

08-6 «Qeyri-maddi aktivlərin əldə edilməsi»

08-7 «Cavan heyvanların əsas sürüyə keçirilməsi»

08-8 «Yaşlı heyvanların əldə edilməsi»

08-9 «Əvəzsiz alınmış heyvanların gətirilməsi»

08-10 «Quraşdırılacaq avadanlıqlar» və başqaları

08-1 «Torpaq sahələrinin əldə edilməsi» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətinə aid edilən torpaq sahələrinin əldə edilməsi üzrə məsrəflər uçota alınır.

08-2 «Təbiətdən istifadə obyektlərinin əldə edilməsi» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətinə aid edilən təbiətdən istifadə obyektlərinin əldə edilməsi üzrə məsrəflər uçota alınır.

08-3 «Əsas vəsait obyektlərinin inşası» subhesabında əsaslı tikinti üzrə smetalarda, maliyyə-smeta hesablamaları və titul siyahılarında bina və qurğuların inşası, avadanlığın quraşdırılması üzrə məsrəflər, quraşdırılmağa verilmiş avadanlığın dəyəri və digər xərclər (tikintinin təsərrüfat və ya podrat üsulu ilə aparılmasından asılı olmayaraq) uçota alınır.

08-4 «Ayrı-ayrı əsas vəsait obyektlərinin əldə edilməsi» subhesabında quraşdırılması tələb olunmayan avadanlıq, maşın, alət, inventar və digər əsas vəsait obyektlərinin əldə edilməsi üzrə məsrəflər uçota alınır.

08-5 «Əsas vəsaitlərin dəyərini artırmayan məsrəflər» subhesabında müəyyən olmuş qayda üzrə əsas vəsait obyektinin ilk dəyərinə daxil edilməyən əsas vəsaitlərin inşası və alınması ilə əlaqədar məsrəflər uçota alınır.

08-6 «Qeyri-maddi aktivlərin əldə edilməsi» subhesabında qeyri-maddi aktivlərin əldə edilməsi üzrə məsrəflər uçota alınır.

08-7 «Cavan heyvanların əsas sürüyə keçirilməsi» subhesabında əsas sürüyə keçirilən cavan məhsuldar və iş heyvanlarının təsərrüfatda böyüdülməsi ilə əlaqədar məsrəflər uçota alınır.

08-8 «Yaşlı heyvanların əldə edilməsi» subhesabında daşınma xərcləri də daxil edilməklə əsas sürü üçün əldə edilən yaşlı və iş heyvanlarının dəyəri uçota alınır.

08-9 «Əvəzsiz alınmış heyvanların gətirilməsi» subhesabında digər müəssisələrdən əvəzsiz alınan yaşlı və iş heyvanlarının təsərrüfata gətirilməsi üzrə xərclər uçota alınır.

Əsas sürüyə keçirilən cavan heyvanlar faktiki maya dəyəri ilə qiymətləndirilir. Əsas sürüyə keçirilən bütün növlərdən olan cavan məhsuldar və iş heyvanları, onların ilin əvvəlindən olan balans dəyəri üzrə (ilin əvvəlindən heyvanların əsas sürüyə keçirilənədək olan dövr ərzində çəki artımı, yaxud böyüməninin plan maya dəyəri əlavə edilməklə) 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabından, 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debetinə silinir. Bununla birlikdə cavan heyvanlar əsas sürüyə keçirilərkən, 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetinə və 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının kreditinə yazılış edilir. İlin axırında hesabat kalkulyasiyası tərtib edildikdən sonra il ərzində əsas sürüyə keçirilən cavan heyvanların yuxarıda göstərilən dəyəri ilə onun faktiki maya dəyəri arasındakı fərq əlavə olaraq, yaxud «storno, edilməklə 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabından 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabına (01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabında heyvanların qiymətini dəqiqləşdirməklə) silinir.

Kənardan alınmış yaşlı heyvanların dəyəri, daşınma üzrə xərclər də daxil edilməklə onların alındığı faktiki maya dəyəri ilə 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debetinə mədaxil edilir.

Əsas sürünün yaradılması əməliyyatlarının başa çatması üzrə məsrəflər 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabından 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetinə silinir.

08-10 «Quraşdırılacaq avadanlıqlar» subhesabında yalnız hissələri yığılıb binaların və tikintilərin bünövrəsinə, yaxud dayaqlarına, döşəmələrinə, mərtəbələrarası arakəsmələrinə və sair aparıcı konstruksiyalara bərkidildikdən sonra istifadəyə verilən avadanlıqlar, eləcə də belə avadanlıqların ehtiyat hissələrinin dəsti, habelə bu cür avadanlıqların tərkibinə quraşdırmaq üçün nəzərdə tutulan nəzarət ölçü aparatları, və ya digər cihazlar uçota alınır.

Bu subhesabda quraşdırılması tələb olunmayan avadanlıqlar: nəqliyyat vəsaitləri, sərbəst dayanan dəzgahlar, tikinti mexanizmləri, kənd təsərrüfatı maşınları, istehsal alətləri, ölçü və digər cihazlar, istehsalat inventarları və sair buna oxşar avadanlıqlar uçota alınmır.

Quraşdırılacaq avadanlıqların dəyəri, onların əldə edilmə (tədarük) və kiçik sahibkarlıq subyektinin anbarlarına daşınması xərclərindən ibarət olan faktiki əldə edilmə (tədarük) qiymətləri üzrə uçota alınır.

Quraşdırılmağa verilmiş avadanlıqların dəyəri 08-10 №-li «Quraşdırılacaq avadanlıqlar» subhesabının kreditindən 08-3 «Əsas vəsait obyektlərinin inşası» subhesabının debetinə silinir.

Təsisçilərin qoyuluşu hesabına onların kiçik sahibkarlıq subyektinin nizamnamə kapitalına verdiyi avadanlıqların mədaxili 08-10 №-li «Quraşdırılacaq avadanlıqlar» subhesabının debetində və 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Başqa müəssisə və şəxslərdən pulla alınmış avadanlıqların uçotu 08-10 №-li «Quraşdırılacaq avadanlıqlar» subhesabının debetində və 60 «Mal satan və podratçılarla hesablaşmalar və başqa hesabların kreditində əks etdirilir.

08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debetində tikinti aparacaq təşkilatın müəyyən olunmuş qayda üzrə əsas vəsait obyektlərinin ilkin dəyərinə daxil edilən, eləcə də əsas vəsaitlərin inşası və əldə edilməsi ilə əlaqədar olan, lakin həmin obyektlərin ilkin dəyərinə daxil edilməyən faktiki məsrəfləri əks etdirilir.

İstismara qəbul edilən, həmçinin digər müəssisə və şəxslərdən pulla alınan əsas vəsait obyektlərinin dəyəri 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının kreditindən 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetinə silinir. Əsas vəsaitlərin inşası və əldə edilməsi ilə əlaqədar olan, lakin müəyyən edilmiş qayda üzrə əsas vəsait obyektlərinin ilkin dəyərinə daxil edilməyən məsrəflər 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabından 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabının, 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabının, yaxud 96 №-li «Məqsədli maliyyələşmələr və daxilolmalar» hesabının debetinə silinir.

Normadan artıq yerinə yetirilmiş təmir xərclərinin uçotu 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debeti və 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabının kreditində əks etdirilir. Bu xərclər hər bir kateqoriya üzrə təmir edilən əsas vəsaitlərin balans üzrə qalığı dəyərinin artırılmasına yönəldilir. Bunun üçün 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debeti 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının krediti ilə müxabirələşir.

Müəssisənin başa çatmamış tikinti, əsas vəsait, qeyri-aktivlərin əldə edilməsi və əsas sürünün təşkili üzrə başa çatdırılmamış məsrəflərin məbləğləri 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabında qalıq kimi göstərilir.

08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabı üzrə analitik uçotun quruluşu kapital qoyuluşlarının hər bir obyektinə üzrə investisiyaların mövcudluğu və hərəkətinə dair məlumatların əldə edilməsini təmin edir.

BÖLMƏ 2 İSTEHSAL EHTİYATLARI

Bu bölmənin hesabları kiçik sahibkarlıq subyektinə məxsus emal, təkrar emal, yaxud istehsalatda istifadə edilməsi və ya təsərrüfat ehtiyacları üçün nəzərdə tutulan (o cümlədən yolda və təkrar emalda olan) əmək vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti, habelə onların tədarükü (əldə edilməsi) ilə əlaqədar əməliyyatlar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

10 №-li «MATERİALLAR» HESABI

10 №-li «Materiallar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinə məxsus olan xammal, material, yanacaq, ehtiyat hissələri, tara və başqa sərvtərlərin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Xammal, əsas köməkçi materiallar, yanacaq, alınmış yarımfabrikatlar, komplektləşdirici məmulatlar, ehtiyat hissələri, məhsulların (malların) qablaşdırılması və daşınması üçün istifadə olunan taralar və digər material ehtiyatları uçotda onların faktiki maya dəyəri üzrə əks etdirilir.

Material ehtiyatlarının faktiki maya dəyəri mal satanların kreditə verdikləri həmin ehtiyatlar üçün faizləri, təchizat, xarici iqtisadi təşkilatlara ödənilən əlavələr (üstəliklər), komissiyon haqları, mal birjalari xidmətlərinin dəyəri, gömrükxana rüsumu, kənar təşkilatların qüvvələri ilə həyata keçirilən daşınma, saxlanma xərcləri və sair xərclər daxil edilməklə onların alınmasına çəkilən xərclərdən (əlavə dəyər vergisi çıxılmaqla) asılı olaraq müəyyən edilir.

İstehsala silinən material ehtiyatlarının faktiki maya dəyəri ehtiyatların qiymətləndirilməsinin metodlarından biri ilə (orta maya dəyəri üzrə və ya vaxta görə birinci alınanların maya dəyəri üzrə) müəyyənləşdirilir.

Materiallar 10 №-li «Materiallar» hesabında onların əldə edilməsinin (tədarükünün) faktiki maya dəyəri və ya uçot qiyməti ilə uçota alınır.

10 №-li «Materiallar» hesabı üçün aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

10-1 «Xammal və materiallar»

10-2 «Satın alınmış yarımfabrikatlar və komplektləşdirici məmulatlar, konstruksiya və detallar»

10-3 «Yanacaq»

10-4 «Tara və tara materialları»

10-5 «Ehtiyat hissələri»

10-6 «Sair materiallar»

10-7 «Emal üçün kənara verilmiş materiallar»

10-8 «Tikinti materialları» və başqaları.

10-1 «Xammal və materiallar» subhesabında istehsal edilən məhsulun əsasını təşkil edərək onun tərkibinə daxil olan və ya onun hazırlanmasının zəruri komponentlərindən biri olan xammal və əsas materialların (o cümlədən tikinti müəssisələrindəki tikinti materiallarının), məhsul istehsalında iştirak edən, yaxud təsərrüfat ehtiyacları, texniki məqsədlər və istehsal prosesinə yardım üçün istifadə olunan köməkçi materialların, emal və tədarük edilmiş kənd təsərrüfatı məhsullarının mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

10-2 «Satın alınmış yarımfabrikatlar və komplektləşdirici məmulatlar, konstruksiyalar və detallar» subhesabında buraxılan məhsulu (tikintini) komplektləşdirmək üçün istehsal kooperasiyası qaydasında əldə edilən emalına yaxud yığılmasına məsrəflər tələb olunan satın alınmış yarımfabrikatların, hazır komplektləşdirici məmulatların (tikinti müəssisəsində tikinti konstruksiyaları və detallarının) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Komplektləşdirmək üçün əldə edilən, lakin dəyəri məhsulun maya dəyərinə daxil edilməyən məmulatların uçotu 41 №-li «Mallar» hesabında aparılır.

Elmi-tədqiqat və konstruktor müəssisələrində müəyyən elmi-tədqiqat yaxud konstruksiya mövzusu üzrə elmi (eksperimental) işləri aparmaq üçün zəruri komplektləşdirici məmulatlar kimi kənardan alınmış xüsusi avadanlıqlar, alətlər, ləvazimatlar və digər cihazların uçotu da 10-2 «Satın alınmış yarımfabrikatlar və komplektləşdirici məmulatlar, konstruksiyalar və detallar» subhesabında aparılır.

Ümumi təyinatlı avadanlıq və cihazlar 10 №-li «Materiallar» hesabında uçota alınmayaraq əsas vəsaitlərin, yaxud azqıymətli və tez xarab olan əşyaların tərkibində əks etdirilir.

10-3 «Yanacaq» subhesabında nəqliyyat vasitələrinin istismarı, istehsalın texnoloji ehtiyacları, enerji istehsalı və binaların qızdırılması üçün nəzərdə tutulan neft məhsullarının və sürtkü materiallarının, qaz və digər yanacaq növlərinin mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır. Neft məhsullarından istifadə talonlarının uçotu da bu subhesabda aparılır.

10-4 «Tara və tara materialları» subhesabında bütün növ taraların (təsərrüfat inventarı kimi istifadə olunanlardan başqa), habelə taraları hazırlamaq, təmir etmək üçün istifadə olunan materialların, hissələrin (yeşik çəlləklərin düzəldilməsi üçün hissələr) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Yüklənmiş malların mühafizəsi məqsədi ilə vaqonlar, barjlar və gəmilərin əlavə avadanlıqlarla təmin edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş əşyalar 10-1 «Xammal və materiallar» subhesabında uçota alınır.

Ticarət, satış və təchizat məqsədi ilə dolu və boş taraların uçotu 41 №-li «Mallar» hesabında aparılır.

10-5 «Ehtiyat hissələri» subhesabında əsas fəaliyyət ehtiyacları ilə əlaqədar əldə ediliş və ya hazırlanmış maşınların, avadanlıqların, nəqliyyat vasitələrinin köhnəlmiş hissələrinin dəyişdirilməsi və təmir edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş ehtiyat hissələrinin, habelə ehtiyatda və dövrüyyədə olan avtomobil şinlərinin mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Maşınların təkərlərində və ehtiyatında olan, onların inventar dəyərinə daxil edilən avtomobil şinləri (şin, kamer, sağanaqdakı lent) əsas vəsaitlərin tərkibində uçota alınır.

10-6 «Sair materiallar» subhesabında istehsal tullantılarının (metal yonqarı, kəsiyi və parçası), düzəlməsi mümkün olmayan zay məhsulların, əsas vəsaitlərin xaricolmasından əldə edilən, lakin material, yanacaq və ehtiyat hissələri (metal qırıntıları, tullantı xammal) kimi istehsalatda istifadəsi mümkün olmayan material qiymətlilərinin, köhnəlmiş şinlərin və rezin tullantılarının və digər materialların mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Möhkəm yanacaq kimi istifadə olunan istehsal tullantıları və təkrar material qiymətliləri 10-3 «Yanacaq» subhesabında uçota alınır.

10-7 «Emal üçün kənara verilmiş materiallar» subhesabında emal üçün kənara verilən və gələcəkdə onlardan hazırlanması məmulatların maya dəyərinə daxil edilən materialların hərəkətinin uçotu aparılır.

10-8 «Tikinti materialları» subhesabında subhesabda tikinti və quraşdırma işləri prosesində bilavasitə istifadə olunan tikinti hissələrinin hazırlanması, bina və tikililərin hissə və qurğuların quraşdırılması və bəzədilməsi üçün lazım olan materialların, həmçinin tikinti ehtiyacları üçün zəruri olan digər material qiymətlərinin mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Kənd təsərrüfatı müəssisələri toxumların, yemlərin və əkilməli materialların (alınan və özündə istehsal olunan), mineral gübrələrin, kənd təsərrüfatı bitkilərinə zərər vuran ziyanvericilərə və xəstəliklərə qarşı mübarizədə istifadə olunan zəhərli kimyəvi maddələrin, kənd təsərrüfatı heyvanlarında olan xəstəliklərə qarşı mübarizədə istifadə olunan dərmanların, bioloji və kimyəvi maddələrin və sair bu kimi aktivlərin uçotunu aparmaq üçün 10 №-li «Materiallar» hesabına xüsusi subhesablar açıla bilər.

Kiçik sahibkarlıq subyektilərində bu və ya digər materialların mədaxili, onların tədarükü və daşınması xərclərinin uçotu 10 №-li «Materiallar» hesabının debetində, 60 №-li «Mal satan və podratçılara hesablaşmalar», 71 №-li «Təhtəlhesab şəxslərlə hesablaşmalar», 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabların kreditində əks etdirilir.

Ayın axırına yolda qalmış, yaxud mal satanın anbarından daşınılmamış dəyəri ödənilməmiş materiallar ayın axırında 10 №-li «Materiallar» hesabının debetində və 60 №-li «Mal satan və podratçılara hesablaşmalar» hesabının kreditində (bu qiymətliləri anbara mədaxil etmədən) əks etdirilir. Növbəti ayın əvvəlində bu məbləğlər «storno» edilərək debitor borcu kimi 60 №-li «Mal satan və podratçılara hesablaşmalar» hesabında saxlanılır.

İstehsalat və təsərrüfat məqsədləri üçün həqiqətən istifadə olunan materiallar 10 №-li «Materiallar» hesabının kreditinə, istehsala məsrəflərin uçotunu aparmaq üçün nəzərdə tutulan və digər müvafiq hesabların debetinə silinir.

Materialların kənara satışı 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debetində və 10 №-li «Materiallar» hesabının kreditində əks etdirilir. Eyni zamanda bu materiallara görə mal alanlardan malsatana gözlənilən məbləğdə 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərə hesablaşmalar» hesabının debetinə və 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının kreditinə yazılış edilir.

10 №-li «Materiallar» hesabı üzrə analitik uçot materiallarının adları, növü, çeşidi, ölçüsü digər texniki göstəricilər və saxlanma yerləri üzrə aparılır.

11 №-li «BÖYÜDÜLMƏKDƏ VƏ KÖKƏLDİLMƏKDƏ OLAN HEYVANLAR» HESABI

11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabı müəssisəyə məxsus cavan heyvanların, otlaqda və kökəldilməkdə olan yaşlı heyvanların, quşların, dovşanların, vəhşi heyvanların, arı ailələrinin, satılmaq üçün əsas sürüdən çıxdaş olunan yaşlı heyvanların (kökəldilməyə qoyulmadan), satılmaq üçün əhalidən qəbul olunan heyvanların mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu heyvanların böyüdülməsi yaxud kökəldilməsi ilə əlaqədar xərclərin uçotu 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabında aparılır.

Digər müəssisə və şəxslərdən heyvanların alınması 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabının debetində 60 №-li «Mal satan və podratçılara hesablaşmalar» hesabının (mal satanlar tərəfindən sənədləşdirilmiş məbləğdə) və başqa müvafiq hesabların (daşınıb gətirilməsi və buna bənzər sair xərclər məbləğində) kreditində əks etdirilir.

Artımdan (balavermədən) alınan cavan heyvanlar 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabının debetinə, bala vermiş heyvanların saxlanılmasına çəkilən xərclərin uçotu aparılan hesabların isə kreditinə yazılmaqla mədaxil olunur.

Cavan iribuynuzlu malqaranın, donuzların və kökəldilməkdə (otlaqda) olan heyvanların çəki artımının, həmçinin cavan heyvanların (dayçalar və başqaları) boy artımının dəyəri böyüdülmə məsrəflərini, böyüdülmənin plan maya dəyəri üzrə uçota alan hesablardan hər ay 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabının debetinə silinir. İlin sonunda göstərilən hesablarda il ərzində böyüdülmənin plan maya dəyəri ilə uçota alınan, çəki yaxud boy artımının dəyərini böyüdülmənin faktiki maya dəyərində çatdırmaq üçün düzəliş («storno» yaxud əlavə) yazılışı tərtib edilir.

Cavan heyvanlar əsas sürüyə keçirilərkən onların dəyəri 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabından silinərək, 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debetinə yazılır. Burada yazılan məbləğ eyni zamanda 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetinə və 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının kreditinə yazılmaqla uçotda əks etdirilir.

11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabında uçota alınan heyvanların kənara verilməsi (o cümlədən əsas sürüdən çıxdaş olunaraq tədarük müəssisələrinə təhvil verilən heyvanlar) 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabının kreditində və 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetində əks etdirilir. Eyni zamanda satılan heyvanlara görə mal alandan gözlənilən məbləğ 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının kreditinə və 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılır.

Heyvanların kökəltməsi məqsədi ilə əsas sürüdən çıxdaş olunan heyvanlar 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabının debetində və 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının kreditində (məhsuldar heyvanlar ilk dəyərlə, işçi heyvanları isə onların satışı və çıxdaşından əldə olunmuş məbləğlə) yazılmaqla uçota alınır.

Əsas sürüdən çıxdaş olunan heyvanlar, kökəlməyə qoyulmadan tədarük müəssisələrinə təhvil verildikdə hesabının kreditinə və 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının debetinə yazılır.

Tələf olmuş və məcburi kəsilmiş (təbii fəlakət və yoluxucu xəstəliklər vaxtı tələf olanlardan başqa) heyvanların dəyəri sərəvətlərin xarab olmasında olduğu kimi 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabından silinərək, 84 №-li «Sərəvətlərin

əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə yazılır. Məcburi kəsilməmiş və tələf olmuş heyvanların dərisi, buynuzu, dırnağı, texniki piyi və s. mümkün istifadə yaxud satış qiyməti ilə qiymətləndirilməli və həmin heyvanların saxlanması xərclərini uçota alan hesabların kreditindən əlavə məhsul kimi mədaxil olunmalıdır. Təbii fəlakət və yoluxucu xəstəliklər zamanı kəsilməmiş və tələf olmuş heyvanlar 11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabından bilavasitə 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debetinə silinir.

11 №-li «Böyüdülməkdə və kökəldilməkdə olan heyvanlar» hesabı üzqə analitik uçot heyvanların böyüdülməsi və kökəldilməsinə məsrəflərin uçotu üçün müəyyən edilmiş heyvanların saxlanılma yerləri, növləri, yaş qrupları, cinsi üzrə aparılır.

19 №-li «ALINMIŞ SƏRVƏTLƏR ÜZRƏ ƏLAVƏ DƏYƏR VERGİSİ» HESABI

19 №-li «Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi» hesabı müəssisəsinin əldə etdiyi sərvətlər üzrə ödənilmiş (ödənilməmiş) əlavə dəyər vergisi məbləqləri haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

19 №-li «Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

19 –1 «Kapital qoyuluşları zamanı əlavə dəyər vergisi»

19 –2 «Alınmış qeyri-maddi aktivlər üzrə əlavə dəyər vergisi»

19 –3 «Alınmış material ehtiyatları üzrə əlavə dəyər vergisi»

19 –1 «Kapital qoyuluşları zamanı əlavə dəyər vergisi» subhesabında tikinti və əsas vəsaitlərin (ayrı-ayrı əsas vəsait obyektləri, torpaq sahələri və təbiətdən istifadə obyektləri də daxil olmaqla) ələdə edilməsi üzrə hesablaşma sənədlərində müəyyən edilmiş. Müəssisə tərəfindən ödənilmiş (ödəniləcək) əlavə dəyər vergisi məbləği uçota alınır.

19–2 «Alınmış qeyri-maddi aktivlər üzrə əlavə dəyər vergisi» subhesabında qeyri-maddi aktivlərin ələdə edilməsi üzrə hesablaşma sənədlərində müəyyən edilmiş, müəssisə tərəfindən ödənilmiş (ödəniləcək) əlavə dəyər vergisi məbləği uçota alınır.

19 –3 «Alınmış material ehtiyatları üzrə əlavə dəyər vergisi» subhesabında xammal, material, yarımfabrikatlar və digər növ istehsaləhtiyatları üzrə hesablaşma sənədlərində müəyyən edilmiş, müəssisə tərəfindən ödənilmiş (ödəniləcək) əlavə dəyər vergisi məbləği uçota alınır.

19 №-li «Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi» hesabının debeti üzrə ələdə edilmiş material ehtiyatları, qeyri-maddi aktivlər və əsas vəsaitlərə görə müəssisə tərəfindən ödənilmiş (ödəniləcək) vergi məbləği hesablaşma və ya pul vəsaitlərinin uçota alan hesablarla müxəbirləşdirilərək əks etdirilir.

19 №-li «Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi» hesabında toplanmış əlavə dəyər vergisinin silinməsi qaydası qanunverici və digər normativ aktlarla tənzimlənir. Mühasibat uçotunda bu əməliyyat 19 №-li «Alınmış sərvətlər üzrə əlavə dəyər vergisi» hesabının kreditində, bir qayda olaraq 68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabı (Əlavə dəyər vergisi üzrə hesablaşmalar» subhesabı) ilə müxəbirləşdirilərək əks etdirilir.

BÖLMƏ 3 İSTEHSAL MƏSRƏFLƏRİ

Bu bölmədə təqdim olunan hesablar kiçik sahibkarlıq subyektinin istehsal fəaliyyətinin xüsusiyyətlərindən, quruluşundan, idarəetmənin təşkilindən asılı olaraq, onlar tərəfindən hazırladığı məhsulun, yerinə yetirdiyi işin, göstərdiyi xidmətin maya dəyərinə daxil edilən məsrəflərin siyahısı, habelə bu məsrəflərin baş vermə yerləri və digər əlamətlər üzrə qruplaşdırılması haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

20 №-Lİ «ƏSAS İSTEHSALAT» HESABI

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin yaradılmasının əsas məqsədi hesab olunan məhsulun (işin, xidmətin) istehsalına çəkilən məsrəflər haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesab əsasən:

- sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisələrində məhsulun buraxılışı;
- podrat, geoloji və layihə-axtarış müəssisələrində tikinti-quraşdırma, geoloji kəşfiyyat və layihə-axtarış işlərinin yerinə yetirilməsi;
- nəqliyyat və rabitə müəssisələrində onlar tərəfindən göstərilən xidmətlər;
- elmi-tədqiqat müəssisələrində elmi-tədqiqat və konstruktor işlərinin yerinə yetirilməsi;
- ictimai-iaşə müəssisələrinin buraxdığı öz məhsulları (xammal və materiallar hissəsi);
- yol təsərrüfatında avtomobil yollarının saxlanılması və təmiri üzrə məsrəfləri uçota almaq üçün istifadə olunur.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının debetində bilavasitə məhsul buraxılışı, yerinə yetirilən iş və göstərilən xidmətlərlə əlaqədar birbaşa məsrəflər (müstəqim xərclər), eləcə də köməkçi istehsalatların xərcləri, əsas istehsala xidmət və onun idarə edilməsi ilə bağlı dolay (qeyri müstəqim) xərclər və zay edilmədən əmələ gələn itkilər əks etdirilir.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının krediti üzrə istehsalı başa çatmış məhsulun, yerinə yetirilmiş iş və xidmətlərin faktiki maya dəyərinin məbləğləri əks etdirilir. Bu məbləğlər 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının kreditindən müvafiq olaraq 40 №-li «Hazır məhsul», 45 №-li «Yüklənmiş mallar» hesabının və 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı hesablarının debetinə yazılmaqla silinir.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabı üzrə ayın axırına olan qalıq bitməmiş istehsalın dəyərini göstərir.

Norma daxilində faktiki yerinə yetirilmiş təmir xərcləri istehsal məsrəflərinə silindikdə 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının debeti ilə müxabirələşir. Eyni zamanda, bu əməliyyatların əks etdirilməsi üçün 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabın debeti və 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabın krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

- 20-1 «Öz istehsalının yarımfabrikatları» subhesabı
- 20-2 «Köməkçi istehsalat» subhesabı
- 20-3 «Ümumistehsalat xərcləri» subhesabı
- 20-4 «Ümumtəsərrüfat xərcləri» subhesabı
- 20-5 «İstehsalatda zay» subhesabı

20-6 «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabı

20-1 №-li «Öz istehsalının yarımfabrikatları» subhesabı öz istehsalının yarımfabrikatlarının mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda əsasən kiçik sahibkarlıq subyektində hazırlanmış (istehsalın tam dövrü zamanı) aşağıdakı yarımfabrikatlar uçota alınır:

- qara metallurjiyada poladlı çuqun;
- rezin sənayesində rezin xammalı və yapışqan;
- kimya sənayesinin azot-tuk kombinatlarında sulfat turşusu;

Yarımfabrikatların hazırlanması ilə əlaqədar xərclər 20-1 №-li «Öz istehsalının yarımfabrikatları» subhesabının debetində və onların yaradılması ilə bağlı müvafiq hesabın kreditində əks etdirilir.

Gələcəkdə təkrar emal üçün verilmiş yarımfabrikatların dəyəri 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının, kənar müəssisələrə satılanların dəyəri isə 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetində və 20-1 №-li «Öz istehsalının yarımfabrikatları» subhesabının kreditində əks etdirilir.

20-1 №-li «Öz istehsalının yarımfabrikatları» subhesabı üzrə analitik uçot yarımfabrikatların adları, ölçü, növü, çeşidi və saxlanma yerləri üzrə aparılır.

20-2 № li «Köməkçi istehsalat» subhesabı müəssisənin əsas istehsalı yaxud əsas fəaliyyəti üçün köməkçi (yardımçı) olan istehsalatlarının məsrəfləri haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesab əsasən aşağıdakıları təmin edən istehsallara məsrəflərin uçotunu aparmaq üçün istifadə edilir:

- enerjinin müxtəlif növləri üzrə xidməti;
- nəqliyyat xidməti;
- əsas vəsaitlərin təmiri;
- alətlərin, qəliblərin, ehtiyat hissələrinin hazırlanması;
- tikinti detalları, konstruksiyaları, yaxud tikinti materiallarının təkmilləşdirilməsi;
- daş, çınqıl, qum və digər filiz sayılmayan materialların çıxarılması;
- taxta-şalbanın tədarükü və mişarlanması;
- kənd təsərrüfatı məhsullarının duza qoyulması, qurudulması və konservləşdirilməsi.

20-2 № li «Köməkçi istehsalat» subhesabının debeti üzrə bivasitə məhsul buraxılışı, işinin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi ilə əlaqədar müstəqim (birbaşa) xərclər, habelə köməkçi istehsalatlara xidmət və onların idarə edilməsi ilə əlaqədar dolay (qeyri-müstəqim) xərclər və zay nəticəsində itkilər əks etdirilir.

Bilavasitə məhsul buraxılışı, işlərin yerinə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi ilə əlaqədar müstəqim (birbaşa) xərclər, istehsalat ehtiyatları, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmaları uçota alan hesabların kreditindən 20-2 № li «Köməkçi istehsalat» subhesabının debetinə silinir.

20-2 №-li «Köməkçi istehsalat» subhesabının krediti üzrə istehsalı başa çatmış məhsulların, yerinə yetirilmiş işlərin və göstərilmiş xidmətlərin faktiki maya dəyərləri əks etdirilir. Bu məbləğdə 20-2 № li «Köməkçi istehsalat» subhesabından – aşağıdakı hesabların debetinə silinir;

20 №-li «Əsas istehsalat» – əsas istehsala, yaxud əsas fəaliyyət növünə məhsul (iş, xidmət) buraxılışı zamanı;

46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» – kənar təşkilatlar üçün iş və xidmətlər yerinə yetirərkən;

20-2 №-li «Köməkçi istehsalat» subhesabı üzrə ayın axırında olan qalığ bitməmiş istehsalın dəyərini göstərir.

20-2 №-li «Köməkçi istehsalat» subhesabı üzrə analitik uçot istehsalın növləri üzrə aparılır.

20-3 №-li «Ümumistehsalat xərcləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin əsas və köməkçi istehsallarının saxlanması və istismarı üzrə xərclər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda əsasən:

maşın və avadanlıqların saxlanması və istismarı üzrə xərclər;

istehsal təyinatlı əsas vəsaitlərin təmiri xərcləri və tam bərpası üçün amortizasiya ayırmaları;

istehsalat əmlakının sığortalanması üzrə xərclər;

istehsal binalarının saxlanması, işıqlandırılması və qızdırılması üzrə xərclər;

istehsal binaları, maşınlar, avadanlıqlar və istehsalatda istifadə edilən digər icarə edilmiş vəsaitlərə görə icarə haqqı;

istehsal xidmət edən işçi heyətinin əməyinin ödənişi üzrə xərclər və bu kimi oxşar təyinatlar üzrə digər xərclər əks etdirilə bilər.

20-3 №-li «Ümumistehsalat xərcləri» subhesabında əks etdirilən xərclər istehsalat ehtiyatlarını, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmaları, habelə istehsallarının saxlanması və istismarı üzrə digər xərcləri uçota alan hesabların krediti ilə müxabirələşdirilir.

20-3 №-li «Ümumistehsalat xərcləri» subhesabında uçota alınmış xərclər 20 №-li «Əsas istehsalat» debetinə silinir.

20-3 №-li «Ümumistehsalat xərcləri» subhesabı üzrə analitik uçot kiçik sahibkarlıq subyektinin ayrı-ayrı bölmələri və xərc maddələri üzrə aparılır.

20-4 №-li «Ümumtəsərrüfat xərcləri» subhesabı istehsal prosesləri ilə bilavasitə əlaqəsi olmayan təsərrüfat və idarəetmə xərcləri haqqında məlumatları ümumiləşdirilmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu subhesabda əsasən aşağıdakı xərclər əks etdirilə bilər:

inzibati-idarə xərcləri;

istehsal prosesləri ilə əlaqəsi olmayan ümumtəsərrüfat heyətinin saxlanması üzrə xərclər;

ümumtəsərrüfat və idarəetmə təyinatlı əsas vəsaitlərin təmiri xərcləri və tam bərpası üçün amortizasiya ayırmaları;

ümumtəsərrüfat təyinatlı binalara görə icarə haqqı;

məlumat, məsləhət və audit xidmətlərinin ödənilməsi üzrə xərclər və bu kimi oxşar təyinatlar üzrə digər xərclər.

Ümumtəsərrüfat xərcləri istehsalat ehtiyatları, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar, digər müəssisələrlə hesablaşmalar və başqa hesabların kreditində, 20-4 №-li «Ümumtəsərrüfat xərcləri» subhesabının debetinə əks etdirilir.

20-4 №-li «Ümumtəsərrüfat xərcləri» hesabında uçota alınmış xərclər 20 №-li «Əsas istehsalat», 20-2 №-li «Köməkçi istehsalat» (əgər köməkçi istehsalatlar kənar üçün məmulat istehsal etmiş, iş yerinə yetirmiş və xidmət göstərmişsə), 20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» (əgər xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlarkənara iş görmüş və xidmət göstərmişsə) subhesablarının debetinə silinir.

20-4 №-li «Ümumtəsərrüfat xərcləri» subhesabı üzrə analitik uçot müvafiq smetaların hər bir maddəsi, məsrəflərin baş vermə yerləri üzrə aparılır.

20-5 №-li «İstehsalatda zay» subhesabı istehsalatda buraxılmış zay məhsuldan olan itkilər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

20-5 №-li «İstehsalatda zay» subhesabının debetində daxildə və kənarında aşkar edilmiş zay üzrə (düzəldilməsi mümkün olmayan, yəni tamamilə zay məhsulun dəyəri, onun düzəldilməsi üzrə xərclər), həmçinin norma həcmi aşan zəmanətli təmirə çəkilən məsrəflər cəmlənir.

20-5 №-li «İstehsalatda zay» subhesabının kreditində zay məhsuldan olan itki məbləğinin azaldılmasına aid edilən məbləğlər (mümkün istifadə qiymətləri üzrə zay edilmiş məhsulun dəyəri; zay üçün günahkar şəxslərdən tutulması məbləğləri; malsatanlar tərəfindən göndərilən və istifadəsi nəticəsində zaya yol verilmiş keyfiyyətsiz materiallar yaxud yarımfabrikatlara görə onlardan tutulması məbləğləri), həmçinin zaydan itki kimi istehsal üzrə məsrəflərə silinən məbləğlər əks etdirilir.

20-5 №-li «İstehsalatda zay» subhesabı üzrə zay məhsulların, materialların analitik uçotu kiçik sahibkarlıq subyektinin ayrı-ayrı istehsal sahələri, məhsulların növləri, xərc maddələri, günahkar şəxslər və müəyyən olunmuş səbəbləri üzrə aparılır.

20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlarının məhsul buraxılışı, yerinə yetirilən iş və göstərilən xidmətlərlə əlaqədar xərclər haqqındakı məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar dedikdə fəaliyyəti kiçik sahibkarlıq subyektinin yaradılmasının əsas məqsədi olan məhsul istehsalı, yerinə yetirilən iş və göstərilən xidmətlərlə bağlı olmayan istehsalat və təsərrüfatlar başa düşülməlidir. Bu subhesabda əsasən kiçik sahibkarlıq subyektinin balansında olan: mənzil-kommunal təsərrüfatlarının (yaşayış evlərinin, yataqxanaların, camaşırxanaların, hamamların), tikiş və başqa məişət-xidməti emalatxanalarının; yeməxana və bufetlərin; məktəbəqədər uşaq müəssisələrinin (uşaq bağçalarının, körpələr evinin), istirahət evləri, sanatoriya və digər sağlamlıq və mədəni-maarif təyinatlı müəssisələrin, elmi tədqiqat və konstruktor bölmələrinin və kiçik sahibkarlıq subyektinin əsas fəaliyyətinə aid olunmayan digər xidmətedici obyektlərin məsrəfləri əks etdirilə bilər.

20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabının debetində məhsul buraxılışı, göstərilən xidmət və yerinə yetirilən işlərlə bilavasitə əlaqədar olan müstəqim (birbaşa) xərclər həmçinin köməkçi istehsalın xərcləri əks etdirilir.

Müstəqim (birbaşa) xərclər 20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabının debetinə, istehsal ehtiyatlarını, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmaları uçota alan hesabların kreditindən silinir.

20-6 № -li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabının kreditində istehsalı başa çatmış məhsulun, yerinə yetirilmiş işin və göstərilən xidmətin faktiki maya dəyərinin məbləği əks olunur. Bu məbləğlər 20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabının kreditindən aşağıdakı hesabların debetinə silinir:

xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar tərəfindən buraxılmış material qiymətliləri və hazır məmulatları uçota alan hesabların;

xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar tərəfindən yerinə yetirilən iş və xidmətlərin istehlakçıların – bölmələrinin məsrəflərini uçota alan hesabların;

46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» (xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar tərəfindən yerinə yetirilmiş iş və xidmətlərin kənar müəssisələrə satışı zamanı) hesabının;

76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» (kirayəşinlərdən, yaxud icarədarlardan onlara göstərilən xidmət üçün çatası məbləğlər) hesabının;

Məktəbəqədər uşaq müəssisələrinin saxlanması məsrəflərin örtülməsi mənbələrinin uçota olan hesabların;

Mənzil-kommunal təsərrüfatının istismarından əldə edilən mənfəət (zərər) 20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» hesabından 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditinə (debetinə) silinir.

20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesabı üzrə ayın axırına olan qalıq bitməmiş istehsalın dəyərini göstərir.

20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» hesabı üzrə analitik uçot hər bir xidmətedici istehsalat və təsərrüfat, habelə onların xərc maddələri üzrə aparılmalıdır.

Kassa metodunu tətbiq edən kiçik sahibkarlıq subyektləri 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabında və ya onun müvafiq subhsablarında sifarişçiyə təqdim edilmiş məhsulun, işin və xidmətlə bağlı xərclər uçota alınır.

Bu zaman 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının debeti sifarişçiyə təqdim edilmiş məhsulun, işin və xidmətlə bağlı xərcləri uçota alan müvafiq hesabların (subhesabların) krediti ilə müxabirələşir.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının debetində sifarişçiyə təqdim edilmiş məhsulun, işin və xidmətlə bağlı uçota alınan xərclər ödənildikdə həmin məbləğ qədər 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debeti və 45 №-li «Yüklənmiş mallar» hesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

20 №-li «Əsas istehsalat» hesabı üzrə analitik uçot, məsrəflərin və buraxılan məhsulların (işlərin, xidmətlərin) növləri üzrə aparılır. Əgər məsrəflərin baş vermə yerləri və digər əlamətlər üzrə qruplaşdırılması, habelə kalkulyasiya uçotu ayrıca hesablar sistemində həyata keçirilmirsə, onda 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabı üzrə analitik uçot, həm də müəssisənin bölmələri üzrə aparılır.

30 №-Lİ «QEYRİ – ƏSASLI İŞLƏR» HESABI

30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabı qeyri-əsaslı işlərin (titulu və titulsuz müvəqqəti tikintilərin inşası) yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar məsrəflər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesab podratçı müəssisələr, həmçinin təsərrüfat üsulu ilə tikinti aparən müəssisələr tərəfindən istifadə edilir.

Tikinti meydançasının abadlaşdırılması, materialların, konstruksiyalarının və tikintilərin bir hissəsinin sınaqdan keçirilməsi, əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik, özünə məxsus və icarəyə götürülmüş bina və qurğuların (o cümlədən titulsuz) təmiri ilə əlaqədar məsrəflər 30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabında deyil 20-2 №-li «Köməkçi istehsalat», 20-4 №-li «Ümumtəsərrüfat xərcləri», 20-6 №-li «Xidmətedici istehsalat və təsərrüfatlar» subhesablarda uçota alınır.

30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabı üçün aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

30-1 «Müvəqqəti (titullu) tikintilərin inşası»

30-2 «Müvəqqəti (titulsuz) tikintilərin inşası»

30-3 «Sair qeyri-əsaslı işlər» və başqaları.

30-1 «Müvəqqəti (titullu) tikintilərin inşası» subhesabında müvəqqəti (titullu) bina və tikintilərin inşası, həmçinin tikintiyə xidmət göstərən digər bina və tikintilərin avadanlıq və qurğularla yenidən təchiz edilməsi üzrə görülən işlərlə əlaqədar məsrəflər uçota alınır. Bu zaman göstərilən məsrəflər 30-1 «Müvəqqəti (titullu) tikintilərin inşası» subhesabında tikinti müəssisəsi ilə tikinti apararı arasındakı hesablaşmalar, tikinti-quraşdırma işlərinin smeta dəyərində və obyektlərin smetasına daxil edilmiş müvəqqəti (titullu) bina və tikintilərin inşası üzrə məsrəflər də nəzərə alınmaqla qurtarmış kompleks işləri (hazır tikinti məhsulları) üzrə aparılan hallarda əks etdirilir. Tikinti müəssisələri işin yerinə yetirilməsi prosesində, müvəqqəti (titullu) bina və tikintilərin inşasını maliyyələşdirmək üçün tikinti-quraşdırma işlərinin maya dəyəri hesabına 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabında vəsait ehtiyatı yaratmalıdır.

Müvəqqəti (titullu) bina və tikintilərin inşası ilə əlaqədar məsrəflərin tikinti-quraşdırma işlərinin smeta dəyərində və obyektlərin smetasına daxil edilməməsi və onlar üzrə hesablaşmaların ayrılıqda aparılması hallarında tikinti müəssisəsi belə obyektlər üzrə məsrəflərin uçotunu ümumi qaydaya müvafiq olaraq hər bir tikinti obyektinə üzrə 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabında aparır. Göstərilən obyektlər qəbul olunduqdan sonra tikinti apararı müəssisənin balansında əks etdirilir və onun tərəfindən tikinti müəssisələrinə icarəyə verilə bilər.

30-2 «Müvəqqəti (titulsuz) tikintilərin inşası» subhesabında müvəqqəti (titulsuz) tikintilərin, mexanizmlərin və qurğuların (obyektin anbarların iş icraçılarının kontorlarının, tarvarların, iş zonası dairəsində buxar-hava və elektrik təchizatı xətlərinin) inşasına çəkilən məsrəflər uçota alınır.

30-3 «Sair qeyri-əsaslı işlər» subhesabında sair qeyri-əsaslı işlərlə (tikintisi dayandırılmış obyektlərin uçurulması və sökülməsi ilə) əlaqədar məsrəflər uçota alınır.

30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabının debetində qeyri-əsaslı işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar xərclər əks etdirilir. Müvəqqəti (titulsuz) tikintilərin, mexanizmlərin və qurğuların inşası ilə əlaqədar qeyri-əsaslı işlər üzrə yalnız müstəqim (birbaşa) xərclər (üstəlik xərclər hesablanmadan), qalan qeyri-əsaslı işlər üzrə isə – müstəqim xərclər və onlara mütənasib olaraq obyektlər arasında bölüşdürülən üstəlik (qeyri-müstəqim) xərclər uçota alınır.

Qeyri-əsaslı işlər başa çatdıqca (titullu və titulsuz müvəqqəti tikintilər, qurğu və mexanizmlər istismara verildikcə) onların inşası ilə əlaqədar məsrəflər aşağıdakı qaydada silinir:

əsas vəsaitlərə aid olan müvəqqəti (titullu) – 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının debetinə. Eyni zamanda bu bina və tikintilər üzrə köhnəlmə hesablanaraq və 02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabının kreditinə və 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabının debetinə yazılış aparılır;

qeyri – inventar xarakterli obyektlər üzrə - 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabının debetinə;

tikintisi dayandırılmış obyektlərin uçurulması və sökülməsi işləri üzrə; - podratçı müəssisələrdə 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının; təsərrüfat üsulu ilə tikinti aparən – bina tikən müəssisələrdə isə 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabının debetinə silinir.

30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabı üzrə analitik uçot bu işlərin ayrı-ayrı obyektlər, onların inşası və icrası ilə əlaqədar müvafiq məsrəflərin maddələri üzrə aparılır.

31 №-Lİ «GƏLƏCƏK DÖVRLƏRİN XƏRCLƏRİ» HESABI

31 №-li «Gələcək dövrlərin xərcləri» hesabı mövcud hesabat dövründə edilmiş, lakin gələcək hesabat dövrlərinə aid olan xərclər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda əsasən:

dağ – hazırlıq işləri;

mövsümü sənaye sahələrində istehsala hazırlıq işləri;

yeni müəssisə, istehsal, qurğu avadanlıq və aqreqatların mənimsənilməsi;

torpaqların rekultivasiyası;

əsas vəsaitlərin il ərzində qeyri-bərabər aparılan təmiri (müəssisədə müvafiq ehtiyat və ya fondlar yaradılmayan hallarda);

gələcək dövrlər üçün icarə haqqı ödəmələri və başqa ödəmələr əks etdirilə bilər.

31 №-li «Gələcək dövrlərin xərcləri» hesabında uçota alınan xərclər 20 №-li «Əsas istehsalat», 44 №-li «Tədavül xərcləri», 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabların debetinə silinir.

31 №-li «Gələcək dövrlərin xərcləri» hesabı üzrə analitik uçot bu xərclərin ayrı-ayrı növləri üzrə aparılır.

32 №-Lİ «NORMA DAXİLİNDƏ HESABLANMIŞ TƏMİR XƏRCLƏRİ» HESABI

32 №-li «Norma daxilində hesablanmış təmir xərcləri» hesabı müəyyən edilmiş hədd daxilində gəlirdən çıxılan təmir xərclərinin proqnozlaşdırılması haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesab kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən əsas vəsaitin hər bir kateqoriyası üçün müəyyən edilmiş hədd daxilində gəlirdən çıxılan təmir xərclərini 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabında əks etdirilməsi üçün istifadə edilir.

Proqnozlaşdırılmış, gəlirdən çıxılan təmir xərcləri 32 №-li «Norma daxilində hesablanmış təmir xərcləri» hesabın debeti və 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabın kreditində uçota alınır.

Norma daxilində faktiki yerinə yetirilmiş təmir xərcləri istehsal məsrəflərinə silindikdə 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının debeti ilə müxabirələşir.

Təmir xərcləri normalarının məbləğləri ayrı-ayrı kateqoriyalar üzrə uçota alınır və bir digərinə aid edilmir.

32 №-li «Norma daxilində hesablanmış təmir xərcləri» hesabı üzrə analitik uçot əsas vəsaitin hər bir kateqoriyası üçün müəyyən edilmiş hədd daxilində gəlirdən çıxılan təmir xərclərinin növləri və xərc maddələri üzrə aparılır.

33 №-Lİ «FAKTİKİ YERİNƏ YETİRİLMİŞ TƏMİR İŞLƏRİ» HESABI

33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin balansında olan istehsal təyinatlı əsas vəsait obyektlərində aparılan təmir işlərinə çəkilən xərclər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Təmir işlərinə əsas vəsaitlərin (binalar, tikintilər, qurğular, maşınlar, avadanlıqlar və hesablama texnikası, nəqliyyat vasitələri və digər əsas vəsaitlər) istismar müddətinin uzadılması məqsədilə smeta sənədləri əsasında təqvim ili ərzində bir dəfədən çox olmamaq şərti ilə yerinə yetirilən işlər üzrə onların tam bərpaşına, o cümlədən tam aşınmış (köhnəlmiş), sıradan çıxmış konstruksiyaların, qurğuların bütün hissələrin sökülməsinə və dəyişdirilməsinə çəkilən xərclər aid edilir.

Əsas vəsaitlərin saxnilması (inzibati və istehsal binaların işıqlandırılması, avadanlıq və qurğulara göstərilən texniki xidmət, texniki baxış) və istismarı (avadanlıq və qurğuların qızdırılması, yağlanması və sazlanması) ilə bağlı olan xərclər təmir xərclərinə aid edilmir.

Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri uçota alındıqda 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabın debeti və 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabın krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir. Norma daxilində faktiki yerinə yetirilmiş təmir xərclərini uçotda əks etdirilməsi üçün 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabın debeti və 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabın krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir. Normadan artıq yerinə yetirilmiş təmir xərclərinin uçotu 08 №-li «Kapital qoyuluşları» hesabın debeti və 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabın kreditində əks etdirilir.

Yerinə yetirilmiş təmir işlərinin məbləğləri ayrı-ayrı kateqoriyalar üzrə uçota alınır və bir digərinə aid edilmir.

33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabı üzrə analitik uçot əsas vəsaitlərin hər bir kateqoriyası üzrə yerinə yetirilmiş təmir işlərin növləri və xərc maddələri üzrə aparılır.

BÖLMƏ 4

HAZIR MƏHSUL, MALLAR VƏ SATIŞ

Bu bölmənin hesabları məhsul (istehsal məhsulları) və malların mövcudluğu və hərəkəti, habelə bunların və müəssisənin digər aktivlərinin satışı prosesi haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

40 №-Lİ «HAZIR MƏHSUL» HESABI

40 №-li «Hazır məhsul» hesabı hazır məhsulun mövcudluğu və hərəkətinə dair məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesab maddi istehsal sahələrinin müəssisələri tərəfindən istifadə edilir.

Komplektləşdirmə üçün (dəyəri kiçik sahibkarlıq subyektinin məhsulunun maya dəyərinə daxil edilməyən) yaxud satmaq məqsədilə mal kimi alınan hazır məmulatlar 41 №-li «Mallar» hesabında uçota alınır.

Kənar şəxslər üçün yerinə yetirilmiş işlərin və göstərilmiş xidmətlərin dəyəri 40 №-li «Hazır məhsul» hesabında əks etdirilmir.

Hazır məhsullar 40 №-li «Hazır məhsul» hesabında faktiki istehsal maya dəyəri ilə uçota alınır. Kənd təsərrüfatı müəssisələri bitkiçilik, heyvandarlıq məhsullarının hərəkəti və xammalın emalını il ərzində plan maya dəyəri üzrə uçota alır.

Hazır məhsulun ilin axırında müəyyən edilmiş faktiki maya dəyəri ilə plan maya dəyəri arasındakı fərq, həmin məhsulun hesabat ilinin axırına olan qalıq hissəsinə də aid edilir.

Satış məqsədi üçün hazırlanmış (alınmış) hazır məhsulun mədaxili 40 №-li «Hazır məhsul» hesabının debetində, istehsal məsrəflərini uçota alan hesabların isə kreditində əks etdirilir.

Əgər hazır məhsul kiçik sahibkarlıq subyektinin özünün istifadəsi üçün yönəldilsə, bu zaman o, 40 №-li «Hazır məhsul» hesabına mədaxil edilməyə bilər. Həmin məhsulun onun təyinatından asılı olaraq 10 №-li «Materiallar» hesabında və digər müvafiq hesablarda uçota alınma bilər.

Yüklənmiş mal alanlara (sifarişçilərə) hesablaşma sənədləri ilə təqdim edilmiş hazır məhsul 40 №-li «Hazır məhsul» hesabından 45 №-li «Yüklənmiş mallar» hesabının debetinə yazılmaqla silinir.

40 №-li «Hazır məhsul» hesabı üzrə analitik uçot hazır məhsulun saxlanma yerləri və ayrı-ayrı növləri üzrə aparılır.

41 №-Lİ «MALLAR» HESABI

41 №-li «Mallar» hesabı satış üçün əldə edilmiş mal-material qiymətlərinin, habelə kirayə əşyalarının mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesabdən əsasən təchizat, satış və ticarət, habelə ictimai işə müəssisələri istifadə edirlər.

Sənaye və digər istehsalat müəssisələrində 41 №-li «Mallar» hesabından hər hansı məmulat, material və məhsullar xüsusi olaraq satış üçün əldə edildikdə, yaxud komplektləşdirmə üçün satın alınan hazır məmulatların dəyəri sənaye müəssisələrində buraxılan məhsulun maya dəyərinə daxil edilməyərək alıcılar tərəfindən ayrıca ödənildikdə istifadə edilir.

Təchizat, satış və ticarət müəssisələri 41 №-li «Mallar» hesabında, istehsal və ya təsərrüfat ehtiyacları üçün istifadə edilən və 01 №-li «Əsas vəsaitlər», hesabında uçota alınan inventar taralardan başqa satın alınmış və öz istehsalı olan taraları da uçota alırlar.

Məsuliyyətli mühafizəyə qəbul edilən mallar 002 №-li «Məsuliyyətli mühafizə qəbul edilmiş mal-material qiymətləri» balansarxası hesabında uçota alınmalıdır. Komissiyaya qəbul

edilmiş mallar isə 004 №-li «Komissiya qəbul edilmiş mallar» balansarxası hesabında uçota alınır.

Təchizat, satış və ticarət müəssisələrində mallar 41 №-li «Mallar» hesabın debetində alışı qiymətləri ilə uçota alınmalıdır. Sifarişçiyə təqdim edildikdə isə həmin mallar satış qiymətləri ilə 41 №-li «Mallar» hesabın kreditində əks etdirilir.

Bu zaman satış qiyməti üzrə malsatanlar tərəfindən göndərilən malların (məhsullarının) dəyərini üzərinə gələn əlavələrin məbləği, həmçinin bu malların (məhsullarının) mümkün itkiləri, habelə əlavə nəqliyyat xərclərinin ödənilməsi üçün ticarət təşkilatlarına verilən güzəştlər də uçota alınır.

Həmin mallar satıldıqca 51 №-li «Hesabdaşma hesabı» hesabının debeti və 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir. Malların mənfəətlə satılması zamanı onların alışı dəyəri ilə satış qiymətləri arasındakı yaranmış fərq məbləğinə 41 №-li «Mallar» hesabın debeti 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının krediti ilə mühabirələşərək uçota alınır.

Malların tədarükü və daşınması üzrə xərclər 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabında uçota alınır. Həmin xərclər gəlirdən çıxıldıqda 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabının kreditindən 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə mühasibat yazılışı verilir.

41 №-li «Mallar» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

- 41-1 «Anbarlarda olan mallar»
- 41-2 «Pərakəndə ticarətdə olan mallar»
- 41-3 «Dolu və boş taralar»
- 41-4 «Satınalınan məmulatlar»
- 41-5 «Kirayə əşyaları» və başqaları.

41-1 «Anbarlarda olan mallar» subhesabında topdansatış və bölüşdürücü bazalarda, anbarlarda, ictimai iaşə müəssisələrinin anbarlarında, tərəvəz anbarlarında, soyuducularda olan mal ehtiyatlarının mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

41-2 «Pərakəndə ticarətdə olan mallar» subhesabında pərakəndə ticarət müəssisələrində (mağazalarda, çadırlarda, dükanlarda, köşklərdə) və ictimai iaşə müəssisələrinin bufetlərində olan malların mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır. Bu subhesabda həm də pərakəndə ticarət müəssisələrində və ictimai iaşə müəssisələrinin bufetlərində olan şüşə qabların (butulkalar, bankalar) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

41-3 «Dolu və boş taralar» subhesabında dolu və boş taraların (pərakəndə ticarət müəssisələrində və ictimai iaşə müəssisələrinin bufetlərində olan şüşə qablardan başqa) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Ticarət müəssisələri dolu və boş taraların hərəkətini orta uçot qiymətləri ilə uçota ala bilərlər. Bu qiymətlər taranın qrupları (növləri) üzrə onun tərkibinə və qiymətlərinə nəzərən müəyyənləşdirir. Bu zaman taranın əldə olunma qiyməti ilə orta uçot qiyməti arasındakı fərqin qalığı növbəti inventarizasiyalarda dəqiqləşdirilməli və lazım olan hallarda 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabı vasitəsi ilə müvafiq düzəlişlər edilməlidir (tara üzrə əməliyyatların nəticəsi kimi).

41-4 «Satınalınan məmulatlar» subhesabında 41 №-li «Mallar» hesabından istifadə edən sənaye və digər istehsal müəssisələri malların mövcudluğu və hərəkətini (istehsal ehtiyatlarının uçotu üçün nəzərdə tutulan qaydaya uyğun olaraq) uçota alırlar.

41-5 «Kirayə əşyaları» subhesabında kirayə əşyalarının mövcudluğu və hərəkətinin uçotu aparılır.

Anbara daxil olmuş malların və taraların mədaxili 41 №-li «Mallar» hesabının debetində, 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» əks etdirilir.

Nəqliyyat (daşınma) xərcləri və digər xərclər 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditindən və 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabının debetinə yazılmaqla uçota alınır.

Ayın axırına yolda qalmış (anbara daxil olmamış) dəyəri ödənilmiş mallar ayın axırında 41 №-li «Mallar» hesabının debetində və 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditində (həmin malları anbara mədaxil etmədən) əks etdirilir.

Növbəti ayın əvvəlindən bu məbləğlər «storno» yazılışı ilə 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabında debitor borcu kimi göstərilir.

Hesablaşma sənədləri əsasında mal alanlara (sifarişçilərə) təqdim edilmiş və ya dəyərləri onlar tərəfindən buraxılmış və ödənilmiş mallar satılmış mal kimi 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının kreditinə yazılmaqla silinir.

Həmin mallar buraxıldıqda (yükləyib yola salındıqda) 41 №-li «Mallar» hesabının krediti və 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debeti üzrə mühasibat yazılışı aparılır.

Emal üçün başqa müəssisələrə verilən mallar 41 №-li «Mallar» hesabından silinməyərək ayrıca uçota alınır.

41 №-li «Mallar» hesabı üzrə analitik uçot məsul şəxslər, malların adları (növləri, partiyaları, topları) zəruri hallarda isə saxlanma yerləri üzrə aparılır.

43 №-Lİ «KOMMERSİYA XƏRCLƏRİ» HESABI

43 №-li «Kommersiya xərcləri» hesabı məhsul satışı (təchizatı) ilə əlaqədar xərclər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda əsasən: hazır məhsul anbarlarında taralara və hazır məmullatların qablaşdırılmasına; məhsulların göndərmə stansiyalarına (tərsanələrə) çatdırılmasına, vaqonlara, gəmilərə, avtomaşınalara və digər nəqliyyat vasitələrinə yüklənməsinə; satış təşkilatlarına və digər vasitəçi təşkilatlara ödənilən komisiyon rüsumlarına (ayırmalarına); satış yerlərində məhsulun mühafizə edildiyi binaların saxlanmasına və kənd təsərrüfatı müəssisələrindəki satıcıların əməyinin ödənilməsinə; reklamlara və bu kimi başqa işlərə çəkilən xərclər əks etdirilə bilər. Bu hesab maddi istehsalat sahələrinin müəssisələri tərəfindən istifadə edilir.

Kommersiya xərclərinin tərkibinə daxil olan qablaşdırma və daşınma xərcləri müvafiq növ məhsulların maya dəyərində birbaşa əlavə edilir. Bu cür aid etmənin mümkün olmadığı hallarda bu cür xərclər hər ay onların çəkisi, həcmi, istehsal maya dəyəri və planlaşdırma, uçot və məhsulun (işin, xidmətin) maya dəyərində kalkulyasiyası məsələləri üzrə sahə təlimatlarında nəzərdə tutulan digər göstəricilərdən asılı olaraq ayrı-ayrı növ yüklənmiş məhsullar arasında bölüşdürülür.

Bütün digər kommersiya xərcləri (qablaşdırma və daşınma xərcləri çıxılmaqla) hər ay yüklənmiş məhsulun (işin, xidmətin) maya dəyərində aid edilir.

Kommersiya xərcləri kənara satılmayan işin, xidmətin maya dəyərinə aid edilir.

Kommersiya xərclərinin silinməsi 43 №-li «Kommersiya xərcləri» hesabının kreditində və 45 №-li «Yüklənmiş mallar» hesabının debeti ilə müxabirələşdirilərək (dəyəri ödənilən məhsullara görə satışın həcmi müəyyən etmək metodu tətbiq edilən zaman) əks etdirilir.

43 №-li «Kommersiya xərcləri» hesabı üzrə analitik uçot ayrı-ayrı xərc maddələri üzrə aparılır.

44 №-Lİ «TƏDAVÜL XƏRCLƏRİ» HESABI

44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabı təchizat, satış, ticarət, digər vasitəçi və başqa bu kimi müəssisələrin xərcləri haqqında məmulatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Təchizat, satış, ticarət, digər vasitəçi və bu kimi başqa müəssisələrdə 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabında: malların daşınması; əməyin ödənişi; binaların, qurğuların, tikililərin və inventarların icarəsi və saxlanması; azqiymətli və tezköhnələn əşyaların (o cümlədən ictimai iaşə müəssisələrində qab-qacağın və yemək dəstlərinin) köhnəlməsi; malların saxlanması və onlar üzərində əlavə işlər; reklam və sair bu kimi işlərə çəkilən xərclər əks etdirilir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarını (çuğundur, süd, yun, pambıq, gön-dəri xammalı, kətan, mal-qara, quş və başqaları) tədarük və emal edən müəssisələrdə 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabında: əməliyyat xərcləri; ümumtədarük xərcləri; tədarük və qəbul məntəqələrinin saxlanması xərcləri; mal-qaranın və quşların bazalarda və qəbul məntəqələrində saxlanması xərcləri əks etdirilə bilər.

Materiallar və konstruksiyalar tədarük edən tikinti müəssisələrində 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabında: tədarük aparatının saxlanması üzrə xərclər; material anbarlarının və tikintidəki müvvəqqəti anbarların saxlanması üzrə xərclər; materialların mühafizəsi üzrə xərclər; materialların gəlməsi haqda bildirişlər üçün rüsumların ödənilməsi üzrə xərclər və bu kimi başqa anbar- tədarük xərcləri əks etdirilə bilər.

Təchizat, satış, ticarət, digər vasitəçi və başqa bu kimi müəssisələrin göstərilən xidmətlərinin ödənilməsi zamanı, həmin xidmətlərlə əlaqəli olan xərclər 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabının kreditindən 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə yazılmaqla silinir.

44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabı üzrə analitik uçot təchizat, satış, ticarət, digər vasitəçi və başqa bu kimi müəssisələrin xidmətlərin göstərilməsi zamanı onlarla bağlı xərclərinin növləri və xərc maddələri üzrə aparılır.

45 №-Lİ «YÜKLƏNMİŞ MALLAR, GÖRÜLMÜŞ İŞLƏR VƏ GÖSTƏRİLMİŞ XİDMƏTLƏR» HESABI

45 №-li «Yüklənmiş mallar, görülmüş işlər və göstərilmiş xidmətlər» hesabı kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən mal alana (sifarişçiyə) mülkiyyət, istifadə, sərəncamvermə hüququnun və məhsulun təsadüf üzündən məhv olması riskinin müəyyən edilməsi ilə məhsulların (malların) yüklənib yola salınması, işlərin yeri-nə yetirilməsi və xidmətlərin göstərilməsi haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu məlumatlar 45 №-li «Yüklənmiş mallar, görülmüş işlər və göstərilmiş xidmətlər» faktiki istehsal və ya normativ (plan) maya dəyəri ilə uçota alınır.

Bu hesabda, həmçinin kiçik sahibkarlıq subyektinin başa çatdırılmış və sifarişçi tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilmiş və ödənilmiş bitməmiş işlər üzrə yerinə yetirilmiş mərhələlər haqqında məlumatlar uçota alınır.

45 №-li «Yüklənmiş mallar, görülmüş işlər və göstərilmiş xidmətlər» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

45-1 №-li «Yüklənmiş mallar»

45-2 №-li «Görülmüş işlər»

45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər»

45-1 №-li «Yüklənmiş mallar» subhesabı yüklənib göndərilmiş malların (məhsulların) mövcudluğu və hərəkətinə dair məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesab maddi istehsal sahələrinin müəssisələri tərəfindən istifadə edilir.

Yüklənmiş mal alanlara (sifarişçilərə) hesablaşma sənədləri ilə təqdim edilmiş hazır məhsul 45-1 №-li «Yüklənmiş mallar» subhesabında faktiki istehsal maya dəyəri ilə uçota alınır. Kənd təsərrüfatı müəssisələri bitkiçilik, heyvandarlıq məhsullarının hərəkəti və xammalın emalını il ərzində plan maya dəyəri üzrə uçota alır.

Yüklənmiş malların (məhsulların) ilin axırında müəyyən edilmiş faktiki maya dəyəri ilə plan maya dəyəri arasındakı fərq, həmin malların (məhsulların) hesabat ilinin axırına olan qalıq hissəsinə aid edilir.

Hazır malların (məhsulların) yüklənməsinə dair malsatan tərəfindən tərtib edilmiş və sifarişçiyə təqdim edilmiş sənədlərə (qaimələrə, qəbul-təhvil aktlarına, vergi-hesab fakturalara və sair sənədlərə) əsasən 45-1 №-li «Yüklənmiş mallar» subhesabının debetinə və 40 №-li «Hazır məhsul» hesabının kreditinə yazılış edilir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən yüklənmiş mallara görə mal alanlara (sifarişçilərə) təqdim edilən hesablaşma sənədləri ödənildikdə bu əməliyyat üzrə uçota alınan məbləğlər 45-1 №-li «Yüklənmiş mallar» subhesabının kreditindən 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə silinir.

45-1 №-li «Yüklənmiş mallar» subhesabı üzrə analitik uçot yüklənmiş malların (məhsulun) adları, növləri, partiyaları, topları, sifarişçilər və onların fəaliyyət göstərdiyi ünvanları üzrə aparılır.

45-2 №-li «Görülmüş işlər» subhesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin təsərrüfat müqavilələri üzrə elmi, elmi-tədqiqat, tətqiqat, konstruktor, layihə, layihə-axtarış, geoloji-kəşfiyyat, tikinti, tikinti-quraşdırma və təmir işlərinin yerinə yetiril-məsi haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu subhesab tikinti və qeyri-istehsal sahəsində işlərin yerinə yetirilməsi ilə məşğul olan kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən istifadə edilir.

Sifarişçilərə hesablaşma sənədləri ilə təqdim edilmiş yerinə yetirilmiş işlər, o cümlədən bitməmiş işlər üzrə yerinə yetirilmiş mərhələlər 45-2 №-li «Görülmüş işlər» subhesabında faktiki istehsal maya dəyəri ilə uçota alınır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən işlərin yerinə yetirilməsi üzrə tərtib edilmiş və sifarişçiyə təqdim edilmiş sənədlərə (qaimələrə, qəbul-təhvil aktlarına, vergi-hesab fakturalara

və sair sənədlərə) əsasən 20 №-li «Əsas istehsalat» hesablarının kreditindən 45-2 №-li «Görülmüş işlər» subhesabının debetinə mühasibat yazılışı edilir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən sifarişçiyə işlərin yerinə yetirilməsi barədə təqdim edilən hesablaşma sənədləri ödənildikdə bu əməliyyat üzrə uçota alınan məbləğlər 45-2 №-li «Görülmüş işlər» subhesabının kreditindən 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə silinir.

45-2 №-li «Görülmüş işlər» subhesabı üzrə analitik uçot yerinə yetirilmiş işlərin adları, növləri, sifarişçilər və onların fəaliyyət göstərildiyi ünvanları üzrə aparılır.

45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər» subhesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin əsasən bağlanmış müqavilələrə və müəyyən edilmiş tariflərə uyğun olaraq əhaliyə nəqliyyat, rabitə, enerji və su təminatı, habelə əhalinin sosial, mədəni və məişət tələbatının ödənməsi üzrə göstərilən xidmətlər haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu subhesab qeyri-istehsal sahəsində xidmətlərin göstərilməsini həyata keçirən kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən istifadə edilir.

Sifarişçilərə hesablaşma sənədləri ilə təqdim edilmiş xidmətlər 45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər» subhesabında faktiki istehsal maya dəyəri ilə uçota alınır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən xidmətlərin göstərilməsi üzrə tərtib edilmiş və sifarişçiyə təqdim edilmiş sənədlərə (qaimələrə, qəbul-təhvil aktlarına, vergi-hesab fakturalara və sair sənədlərə) əsasən 20 №-li «Əsas istehsalat» hesablarının kreditindən 45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər» subhesabının debetinə mühasibat yazılışı edilir.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən sifarişçiyə xidmətlərin göstərilməsinə dair təqdim edilən hesablaşma sənədləri ödənildikdə bu əməliyyat üzrə uçota alınan məbləğlər 45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər» subhesabının kreditindən 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə silinir.

45-3 №-li «Göstərilmiş xidmətlər» subhesabı üzrə analitik uçot göstərilmiş xidmətlərin adları, növləri, sifarişçilər və onların fəaliyyət göstərildiyi ünvanları üzrə aparılır.

46 №-Lİ «MƏHSUL (İŞ, XİDMƏT) SATIŞI» HESABI

46 № -li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabı məhsulların, malların, yerinə yetirilmiş işlərin və göstərilmiş xidmətlərin satışı prosesi haqqında məlumatları ümumiləşdirmək, habelə bu qiymətlilərin satışından olan maliyyə nəticələrini müəyyən etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda xüsusən aşağıdakı sahələrdə fəaliyyət göstərən kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən məhsulun (işin, xidmətin) satışından daxil olan pul vəsaitləri gəlir kimi əks etdirilir.

sənaye, kənd təsərrüfatı və digər müəssisələrin hazır məhsulunun və öz istehsalının yarımfabrikatlarının;

sənaye xarakterli iş və xidmətlərin;

qeyri-sənaye xarakterli iş və xidmətlərin;

satınalınan məmulatların (komplekləşdirmək üçün əldə olunan)

tikinti, quraşdırma, layihə-axtarış, geoloji-kəşfiyyat, elmi-tədqiqat və buna bənzər sair işlərin;

ticarət, təchizat və satış müəssisələrindəki malların;

nəqliyyat müəssisələrində yük və sərnişin daşınması üzrə xidmətlərin;
minik avtomobillərinin icarəyə verilməsi və avtomobillərin daşınması üzrə xidmətlərin;

nəqliyyat-ekspedisiya və yükləmə-boşaltma əməliyyatlarının;
rabitə müəssisələrinin göstərdikləri xidmətlərin.

Gəlirlərin uçotu kassa metodunun tətbiqi ilə müəyyən edilir.

Kassa metodunu tətbiq edən kiçik sahibkarlıq subyektləri gəlirin uçotunu baş vermiş təsərrüfat əməliyyatlarının xronoloji ardıcılıqla qeyd olunması şəklində deyil, yalnız təqdim olunmuş məhsulun, iş və xidmətinin ödənilməsi üzrə aparırlar.

Kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən alıcılara (sifarişçilərə) yüklənmiş məhsul, yerinə yetirilmiş iş və göstərilmiş xidmətlərə görə hesablaşma sənədləri təqdim edildikdə orada göstərilən məbləğlər 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debeti və 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditində əks etdirilir.

Alqı-satqı məqsədi ilə alınan mallar üzrə kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən alıcılara (sifarişçilərə) hesablaşma sənədləri təqdim edildikdə isə orada göstərilən məbləğlər 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debeti 41 №-li «Mallar» hesabının krediti ilə müxabirələşir.

Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin yüklənmiş məhsul, yerinə yetirilmiş iş və göstərilmiş xidmətlərə görə təqdim olunmuş hesablaşma sənədləri alıcılar (sifarişçilər) tərəfindən ödənildikdə, ödənilmiş pul vəsaitləri həcmində 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının debeti və 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

Alqı-satqı məqsədi ilə alınan mallar üzrə kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən alıcılara (sifarişçilərə) təqdim olunmuş hesablaşma sənədləri ödənildikdə isə satılmış malların dəyərinin üzərinə gələn ticarət əlavələrini, həmçinin bu malların (məhsullarının) daşınması bağlı mümkün itkiləri, habelə əlavə nəqliyyat xərclərinin ödənilməsi üçün ticarət təşkilatlarına verilən güzəştləri nəzərə almaqla, gəlirlər 41 №-li «Mallar» hesabının debeti və 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının krediti uçota alınır.

Göstərilən fəaliyyəti həyata keçirən kiçik sahibkarlıq subyektləri, həmçinin 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabında hesablaşmalarda iştirak etməklə tranzit malsatışı üzrə əməliyyatları da əks etdirirlər.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrində uçota aalınan satılmış məhsul, iş və xidmətlərin plan və faktiki maya dəyəri arasındakı fərq məbləği həmin məhsulları (iş və xidmətləri) uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının debetinə silinir yaxud «storno» edilir.

46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabı üzrə analitik uçot satılan məhsulun (malların), yerinə yetirilən işlərin və göstərilən xidmətlərin hər bir növü üzrə ayrılıqda aparılır. Bundan başqa, bu hesab üzrə analitik uçot satış regionları və müəssisəsinin idarə olunması üçün zəruri olan digər göstəricilər üzrə də aparıla bilər.

47 №-Lİ «ƏSAS VƏSAİTLƏRİN SATIŞI VƏ SAİR XARİCOLMALARI» HESABI

47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabı müəssisəyə məxsus əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları (ləğvi, silinməsi, əvəzsiz olaraq verilməsi) prosesləri

haqqında məlumatları ümumiləşdirmək, eləcə də onların satışından olan maliyyə nəticələrini müəyyənləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının debetində xaric olmuş əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri, həmçinin əsas vəsaitlərin xaricəlməsi (binaların, qurğuların və avadanlıqların sökülməsi) ilə əlaqədar xərclər də əks etdirilir.

47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının kreditində xaric olmuş əsas vəsait obyektlərinə xaricəlmə vaxtınadək hesablanmış köhnəlmə məbləği, əmlakın satışından əldə edilən pul məbləği və onun silinməsi ilə əlaqədar mümkün istifadə yaxud satış qiymətləri ilə daxil olmuş material qiymətlilərinin dəyəri əks etdirilir.

Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları zamanı 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının debeti və 01 №-li «Əsas vəsaitlər» hesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

Eyni zamanda 02 №-li «Əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası)» hesabının debeti 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının krediti ilə mühabirələşir.

Əsas vəsaitlər təqdim edilməsi 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının kreditində 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının debetində əks etdirilir.

Bu vəsaitlərin satışından əldə edilən pul vəsaitləri 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının kreditindən pul vəsaitlərinin müvafiq hesablarının debetinə mühasibat yazılışı verilir.

47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabı üzrə debet (zərər), yaxud kredit (gəlir) qalığı cari hesabat dövründə 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına, əvəzsiz olaraq verilməsi hallarında isə müəssisənin xüsusi vəsaitlərini uçota alan hesablara silinir.

Əsas vəsait obyektləri uzunmüddətli icarəyə verildikdə 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabı üzrə yaranmış kredit qalığı 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabına silinir.

Əsas vəsait obyektləri əskik gəldikdə, yaxud xarab olduqda onların ilkin dəyəri 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabının kreditindən və 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə silinməli və sonra həmin məbləğ 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə («Maddi zərərin ödənilməsi üzrə hesablaşmalar» subhesabı), əskikgəlmələrin və ya xarabolmaların konkret günahkarı müəyyən olunmadıqda isə 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debetinə yazılır.

47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesabı üzrə analitik uçot xaric olan əsas vəsaitlərin ayrı-ayrı inventar obyektləri üzrə aparılır.

48 №-Lİ «SAİR AKTİVLƏRİN SATIŞI» HESABI

48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinə məxsus olan, lakin 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» və 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəlmaları» hesablalarına verilən izahatlarda adı çəkilməyən sərvətlərin satışı prosesi haqqında məlumatları ümumiləşdirmək, həmçinin həmin sərvətlərin satışından olan maliyyə nəticələrini müəyyənləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu hesabda əsasən qeyri-maddi aktivlərin, dövriyyə vəsaitlərə aid olan mal-material qiymətlilərinin, valyuta qiymətlilərinin, qiymətli kağızların, digər maliyyə qoyuluşlarının və sair aktivlərin balans dəyəri və satış qiymətləri uçota alınır.

48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debetində xaric olan sərvətlərin balans dəyəri, həmçinin xaricolma ilə əlaqədar xərclər əks etdirilir.

48 № -li «Sair aktivlərin satışı» hesabının kreditində sərvətlərin satışından əldə edilən pul məbləği, kiçik sahibkarlıq subyektinə çatması məbləğ göstərilir.

Sair aktivlərin satışı və sair xaricolmaları zamanı 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debeti və sair aktivlərin (qeyri-maddi aktivlərin, dövriyyə vəsaitlərə aid olan mal-material qiymətlilərinin, valyuta qiymətlilərinin, qiymətli kağızların, digər maliyyə qoyuluşlarının və digər aktivlərin) müvafiq hesabların kreditləri üzrə mühasibat yazılışı verilir.

Sair aktivlərin satışı və sair xaricolması nəticəsində 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının krediti bu aktivlərin xaricolması vaxtına qədər hesablanmış köhnəlmə məbləği 05 №-li «Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası (köhnəlməsi)» hesabı ilə müxabirələşir.

Sair aktivlərin təqdim edilməsi 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının kreditində 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının debetində əks etdirilir.

Sair aktivlərin satışından əldə edilən pul vəsaitləri 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının kreditində və pul vəsaitlərinin müvafiq hesablarının debetində uçota alınır.

48 № -li «Sair aktivlərin satışı» hesabı üzrə debet (zərər), yaxud kredit (gəlir) qalığı cari hesabat dövründə 80 № -li «Mənfəət və zərər» hesabına, əvəzsiz olaraq verilməsi hallarında isə müəssisənin xüsusi vəsaitlərini uçota alan hesablara silinir.

48 № -li «Sair aktivlərin satışı» hesabı üzrə analitik uçot xaric olan sair aktivlərin ayrı-ayrı obyektləri üzrə aparılır.

BÖLMƏ 5 PUL VƏSAİTLƏRİ

Bu bölmənin hesabları milli və xarici valyutadan ibarət kiçik sahibkarlıq subyektinə məxsus, kassada, hesablaşma hesabında, ölkə ərazisində və xarici banklardakı valyuta hesablarında və başqa hesablarda olan pul vəsaitlərinin, asan satılan qiymətli kağızların, həmçinin ödəniş və pul sənədlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Xarici valyutadan ibarət pul vəsaitləri və onlarla aparılan əməliyyatlar bu bölmənin hesablarında xarici valyutanın pul-hesablaşma sənədlərinin yazıldığı tarixə qüvvədə olan məzənnə üzrə yenidən hesablanması yolu ilə müəyyən edilən məbləğdə- manatla uçota alınır. Eyni zamanda bu vəsaitlər və əməliyyatlar valyuta hesablaşmaları və ödəmələrində əks etdirilir. Xarici valyutalarla aparılan əməliyyatlar üzrə məzənnə fərqləri, o cümlədən mühasibat balansının tərtib edildiyi tarixə pul vəsaitinin qalığının yenidənqiymətləndirilməsindən olan fərqlər ilin sonunadək 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabında uçota alınır və ilin sonunda müvafiq borclar (kreditlər) qaytarılanadək edilən güzəştlər nəzərə alınmaqla 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına aid edilir.

Müəssisənin xarici valyuta üzrə bütün əməliyyatları Azərbaycan Respublikası Milli Bankının məzənnələrinə uyğun olaraq hər dəfə məzənnələr dəyişdikcə yenidənqiymətləndirilir.

Valyuta hesablarındakı valyutaların (növlər üzrə) Azərbaycan Respublikası Milli Bankının məzənnələrinə uyğun olaraq hər dəfə yenidənqiymətləndirildiyi zaman dövr üzrə artan məzənnə fərqi həmin valyutaların istifadə məqsədləri nəzərə alınmaqla müvafiq hesablarda uçota alınır.

Bank hesabları, öhdəlikləri və hesablaşmaları üzrə xarici valyuta əməliyyatları, eləcə də xarici valyuta ilə daxil olmuş material qiymətliləri, qeyri-maddi aktivlər, qiymətli kağızlar və əmlakın digər növləri mühasibat uçotunda, əməliyyatın aparılma tarixində Azərbaycan Respublikası Milli Bankının qüvvədə olan valyuta məzənnələri üzrə xarici valyutanın yenidən haqq-hesab edilmə yolu ilə qiymətləndirilərək müəyyən edilmiş məbləğdə manatla əks etdirilir. Eyni zamanda göstərilən yazılışlar valyuta hesablaşmalarının və tədiyyələrinin analitik uçotunda da göstərilir.

Azərbaycan Respublikası ərazisindəki xarici investisiyalı müəssisələrin birgə fəaliyyəti zamanı nizamnamə kapitalına xarici valyutalarla qoyduqları paylar onların dövlət qeydiyyatına alındığı ana Azərbaycan Respublikası Milli Bankının xarici valyutaların manata olan məzənnəsinə uyğun hesablanır.

50 №-li «KASSA» HESABI

50 №-li «Kassa» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin kassasındakı pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kassa əməliyyatlarının aparılması və rəsmiyyətə salınması qaydası müvafiq normativ sənədlərlə nizamlanır.

Zəruri hallarda müəssisələrdə 50 №-li «Kassa» hesabına «Müəssisə (təşkilat) kassası» və «Əməliyyat kassası» subhesabları açıla bilər.

50 №-li «Kassa» hesabının debetində kassaya pul vəsaitlərinin daxil olması, kreditində isə onların kassadan ödənilməsi (verilməsi) əks etdirilir.

Qanunvericilikdə icazə verilən hallarda müəssisə xarici valyuta ilə kassa əməliyyatları apararsa, onda nağd xarici valyutanın hərəkətini ayrıca uçota almaq üçün 50 №-li «Kassa» hesabının tərkibində müvafiq subhesablar açılır.

51 №-li «BANK HESABLARI»

51 №-li «Bank hesabları» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin bankdakı hesablaşma hesabında, valyuta hesabında və xüsusi hesablarda milli və xarici valyuta ilə pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

51 №-li «Bank hesabları» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

51-1 «Hesablaşma hesabı»

51-2 «Valyuta hesabı»

51-3 «Banklarda olan xüsusi hesablər»

51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» subhesabının debetində hesablaşma hesabına pul vəsaitlərinin daxil olması, kreditində isə onların həmin hesabdən silinməsi əks etdirilir.

Hesablaşma hesabının krediti və ya debetinə səhvən yazılmış və bank çıxarışlarının yoxlanılması zamanı müəyyən edilmiş məbləğlər 63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabında əks etdirilir.

Hesablaşma hesabı üzrə əməliyyatlarının aparılması və rəsmiyyətə salınması qaydaları Azərbaycan Respublikasının müvafiq normativ sənədləri ilə nizamlanır.

Hesablaşma hesabı üzrə əməliyyatlar mühasibat uçotunda həmin hesab üzrə bank çıxarışları və onlara əlavə edilən pul-hesablaşma sənədlərinə əsasən əks etdirilir.

51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» üzrə analitik uçot milli valyuta ilə pul vəsaitlərinin saxlanması üçün bank idarələrində açılmış hər bir hesab üzrə aparılır.

51-2 №-li «Valyuta hesabı» ölkə ərazisində və xarici banklardakı valyuta hesablarında olan xarici valyuta ilə pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Valyuta hesabları üzrə əməliyyatların aparılması və rəsmiyyətə salınması Azərbaycan Respublikasının müvafiq normativ sənədləri ilə nizamlanır.

51-2 №-li «Valyuta hesabı» subhesabının debetində valyuta hesabına daxil olan pul vəsaitləri, kreditində isə onların həmin hesablardan silinməsi əks etdirilir. Valyuta hesablarının krediti və ya debetinə səhvən yazılmış və bank çıxarışlarının yoxlanılması zamanı müəyyən edilmiş məbləğlər 63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabında əks etdirilir.

Valyuta hesabları üzrə əməliyyatlar mühasibat uçotunda bank çıxarışlarına və onlara əlavə edilən pul-hesablaşma sənədlərinə əsasən əks etdirilir.

51-2 №-li «Valyuta hesabı» üzrə analitik uçot xarici valyuta ilə pul vəsaitlərinin saxlanması üçün bank idarələrində açılmış hər bir hesab üzrə aparılır.

51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabı milli və xarici valyuta ilə ölkə ərazisində və xaricdəki akkreditivlərdə, çek kitabçalarında və digər ödəmə sənədlərində (veksellərdən başqa) cari, ayrı və digər xüsusi hesablarda olan pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti, həmçinin məqsədli maliyyələşdirmə vəsaitlərinin (daxilolmaların) ayrıca saxlanması nəzərdə tutulan hissəsinin hərəkəti haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Akkreditivlər formasında hesablaşmaların həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının müvafiq normativ sənədləri ilə nizamlanır.

Pul vəsaitlərinin akkreditivlərə köçürülməsi 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabının debetində, 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», 51-2 №-li «Valyuta hesabı», 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» və digər müvafiq hesabların kreditində əks etdirilir.

51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabında uçota götürülmüş akkreditivlərdə olan vəsaitlər istifadə olunduqca (bankın çıxarışlarına əsasən), bir qayda olaraq 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının debetinə silinir. Akkreditivlərdəki istifadə olunmayan vəsaitlər bank tərəfindən onların köçürüldüyü hesaba bərpa olunduqdan sonra 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı»nın, yaxud 51-2 №-li «Valyuta hesabı»nın debetində və 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabının kreditində əks etdirilir.

Çeklərdə hesablaşmaların aparılması qaydaları bankların qaydaları ilə nizamlanır.

Çek kitabçaları verilərkən vəsaitlərin deponentləşdirilməsi 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabının debetində 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», 51-2 №-li «Valyuta hesabı», 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» və digər müvafiq hesabların kreditində əks

etdirilir. Bankdan alınmış çek kitabçaları üzrə məbləğlər, müəssisənin verdiyi çeklər ödəndikcə, yəni bank ona təqdim edilən çeklərin məbləğlərini ödədikcə (bank çıxarışlarına əsasən) 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabının kreditindən hesablaşmaların uçotunu aparmaq üçün nəzərdə tutulan hesabların (76 «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar») debetinə yazılmaqla silinir. Verilmiş, ancaq bank tərəfindən ödənilməmiş (ödənilmək üçün təqdim edilməmiş) çeklər üzrə məbləğlər 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabında qalır; 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabı üzrə qalıq bank çıxarışında göstərilən qalığa uyğun olmalıdır. Banka qaytarılmış çeklər üzrə məbləğlər 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», yaxud 51-2 №-li «Valyuta hesabı» ilə müxabirələşdirilməklə 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabının kreditində əks etdirilir.

Bankda ayrıca saxlanılan məqsədli maliyyələşmə vəsaitlərinin daxilolmalarının hərəkəti 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabında ayrıca aparılır. Belə vəsaitlərə əsasən: sosial müəssisələrin (uşaq bağçalarının, körpələr evinin) saxlanılması üçün valideynlərdən və digər mənbələrdən daxil olan vəsaitlər; müəssisənin xahişi ilə ayrıca hesabda yığılan və xərclənən kapital qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsi üzrə vəsaitlər; hökumət orqanlarının maddi yardımları (subsidiyaları) daxildir.

Həmçinin, 51-3 №-li «Banklarda olan xüsusi hesablar» subhesabında xarici valyuta ilə pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkətinin uçotu ayrıca aparılır. Bu subhesab üzrə analitik uçotun quruluşu ölkə ərazisində və xaricdəki akkreditivlərdə, çek kitabçalarında və digər olan pul vəsaitlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatların alınmasının mümkünlüyünü təmin etməlidir.

56 №-li «PUL SƏNƏDLƏRİ» HESABI

56 №-li «Pul sənədləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin kassasında olan pul sənədlərinin (poçt markalarının, dövlət rüsumu markalarının, veksəl markalarının, dəyəri ödənilməmiş təyyarə biletlərinin, istirahət evlərinə və sanatoriyaları alınmış dəyəri ödənilmiş putyovkaların və sair pul sənədlərinin.) mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Pul sənədləri 56 №-li «Pul sənədləri» hesabında nominal dəyəri ilə uçota alınır.

Pul sənədlərinin analitik uçotu onların növlərinə görə aparılır.

Səhmdar cəmiyyətləri 56 №-li «Pul sənədləri» hesabına «Səhmdarlardan satın alınmış öz səhmləri» adlı xüsusi subhesab açdıqları bilirlər. Bu subhesabda yenidən satılmaq və ya ləğv edilmə üçün səhmdarlardan aldığı öz səhmləri uçota alınır. Digər yoldaşlıq təsərrüfatları bu subhesabdan iştirakçıların digər iştirakçılara, yaxud üçüncü şəxslərə vermək üçün yoldaşlığın özü tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada əldə edilən paylarını uçota almaq üçün istifadə edirlər.

Səhmdar cəmiyyəti (ortaqlığı) səhmdardan (iştirakçıdan) ona məxsus səhmləri (payları satın alan zaman mühasibat uçotunda 56 №-li «Pul sənədləri» hesabının debetinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılışlar aparırlar.

Səhmdar cəmiyyətinin satın aldığı öz səhmlərinin ləğv edilməsi onun tərəfindən qanunvericilikdə nəzərdə tutulan bütün əməliyyatlar yerinə yetirildikdən sonra 56 №-li «Pul

sənədləri» hesabının kreditində 85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabının debetində əks etdirilir.

57 №-li «YOLDA OLAN KÖÇÜRMƏLƏR» HESABI

57 №-li «Yolda olan köçürmələr» hesabı yolda olan milli və xarici valyutalardan ibarət pul vəsaitlərinin (köçürmələrin) yeni müəssisənin hesablaşma və ya başqa hesabına köçürülmək üçün bankların kassalarına, yaxud rabitə şöbələrinin kassalarına verilən, lakin hələlik təyinatı üzrə köçürülməmiş pul məbləğlərinin hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

57 №-li «Yolda olan köçürmələr» hesabında məbləğlərin (məsələn satış pulunun təhvil zamanı) uçota alınması üçün bankların rabitə şöbələrinin qəbzləri və satış pulunun bankın inkasatoruna təhvil verilməsinə dair müşayiətedici cədvəllərin surətləri əsas sənəd hesab edilir.

57 №-li «Yolda olan köçürmələr» hesabı üzrə analitik milli və xarici valyutadan ibarət pul köçürmələrin ayrı-ayrı növlərinə görə aparılır.

58 №-li «QISAMÜDDƏTLİ MALİYYƏ QOYULUŞLARI» HESABI

58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin başqa müəssisələrin qiymətli kağızlarına; dövlət və yerli borclar üzrə faizli istiqrazlara və sair qısamüddətli (bir ildən çox olmayan) qoyuluşların (investisiyaların), həmçinin digər müəssisələrə verilən borcların mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Faizli istiqrazlara və digər qiymətli kağızlara qoyuluşlar, həmçinin başqa müəssisələrə verilən borclar 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında onların ödənilməsi müddəti bir ildən çox olmayan hallarda uçota alınır.

Həmçinin 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında ödəniş müddəti müəyyən edilməyən və bir ildən artıq gəlir götürülməsi məqsədi daşımayan digər qiymətli kağızlara qoyuluşlar uçota alınır.

58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

58-1 «İstiqrazlar və sair qiymətli kağızlar»

58-2 «Depozitlər»

58-3 «Verilmiş borclar» və başqaları.

58-1 «İstiqrazlar və sair qiymətli kağızlar» subhesabında dövlət və yerli borclar üzrə faizli istiqrazlara, həmçinin digər qiymətli kağızlara qısamüddətli qoyuluşların (investisiyaların) mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

İstiqrazlar və digər qiymətli kağızlar 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabına satın alınma qiymətləri ilə mədaxil edilir.

Müəssisə tərəfindən alınmış istiqraz və digər qiymətli kağızlar 58-1 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının debetində 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», 51-2 №-li «Valyuta hesabı», yaxud material və digər sərvətləri (əgər qiymətləri kağızların ödənilməsi material və digər sərvətlərin / pul vəsaitlərindən başqa / satıcı müəssisənin mülkiyyətinə yaxud istifadəsinə təqdim edilməsi yolu ilə həyata keçirilərsə) uçota alan hesabların kreditində əks etdirilir.

Köçürülən, lakin hesabat dövrü ərzində müəssisənin müvafiq hüququnu təsdiq edən sənədləri alınmamış qısamüddətli maliyyə qoyuluşları vəsaiti 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında ayrıca əks etdirilir.

Müəssisə tərəfindən əldə edilən istiqraz və bunlara bənzər digər qiymətli kağızların alış dəyərləri onların nominal dəyərindən fərqlənən hallarda alış və nominal dəyərləri arasındakı fərq məbləği elə qaydada silinməlidir (əlavə hesablama aparılmalıdır) ki, həmin qiymətli kağızların ödənişi (satın alınması) vaxtı, 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabında uçota alınan qiymət onların nominal dəyərinə müvafiq olsun.

58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının debetində uçota alınan istiqrazlar və digər qiymətli kağızların ödənişi (satın alınması) və satışı 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabının debetində 58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabının kreditində əks etdirilir.

58-2 «Depozitlər» subhesabında müəssisənin bank əmanətinə və digər əmanətlərə (əmanət sertifikatlarına, banklardakı depozit hesablara və sair əmanətlərə) qoyduğu milli və xarici valyutadan ibarət vəsaitlərinin hərəkəti uçota alınır.

Pul vəsaitlərinin əmanətlərə köçürülməsi müəssisə tərəfindən 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» ya 51-2 №-li «Valyuta hesabı»nın kreditində və 58-2 «Depozitlər» subhesabının debetində əks etdirilir.

Əmanət məbləğlərinin bank tərəfindən qaytarılması hallarında müəssisələrin uçotunda əks yazılışlar aparılır.

58-3 «Verilmiş borclar» subhesabı müəssisə tərəfindən digər müəssisələrə verilən qısamüddətli pul və başqa borcların hərəkətini uçota almaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Verilən borclar 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» və ya digər müvafiq hesablarla müxabirələşdirilməklə 58-3 «Verilmiş borclar» subhesabının debetində əks etdirilir.

Borcun qaytarılması 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» və ya digər müvafiq hesabların debetində və 58-3 «Verilmiş borclar» subhesabının kreditində əks etdirilir.

58 №-li «Qısamüddətli maliyyə qoyuluşları» hesabı üzrə analitik uçot qısamüddətli maliyyə qoyuluşlarının növləri və qoyulduğu obyektlər üzrə aparılır.

BÖLMƏ 6

HESABLAŞMALAR

Bu bölmənin hesabları kiçik sahibkarlıq subyektinin müxtəlif hüquqi və fiziki şəxslərlə hesablaşmalarının bütün növləri haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Mövcud qanunvericiliyə uyğun həyata keçirilən xarici valyuta ilə hesablaşmalar hesablaşma-pul sənədlərinin yazıldığı tarixə qüvvədə olan məzənnə üzrə xarici valyutanın yenidən hesablanması yolu ilə müəyyən edilən məbləğdə manatla bu bölmənin hesablarında uçota alınır. Bu hesablaşmalar, eyni zamanda valyuta hesablaşmaları və ödənişlərində əks etdirilir. Xarici valyutalarla aparılan əməliyyatlar üzrə məzənnə fərqləri, o cümlədən mühasibat balansının tərtib edildiyi tarixə borcların yenidən qiymətləndirilməsindən olan fərqlər il ərzində 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabında uçota alınır və ilin sonunda müvafiq

borclar (kreditlər) qaytarılanadək edilən güzəştlər nəzərə alınmaqla 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına aid edilir.

Xarici valyuta ilə hesablaşmalar bu bölmənin hesablarında xüsusi olaraq, yəni ayrıca subhesablarla uçota alınır.

60 №-Lİ «MALSATAN VƏ PODRATÇILARLA HESABLAŞMALAR» HESABI

60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı malsatan və podratçılarla hesablaşmalar haqqındakı məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesablaşmalar əsasən aşağıdakılardır:

- alınmış mal-material qiymətlilərinə, yerinə yetirilmiş işlərə və istehlak tələbatı üçün qəbul edilən elektrik enerjisi, qaz, buxar daxil edilməklə göstərilmiş xidmətlərə, habelə material qiymətlilərinin daşınması və emalına görə hesablaşma sənədləri ödənilmək üçün bank tərəfindən qəbul edilmiş akseptləşdirilmiş (razılaşdırılmış) hesablaşmalar;

- haqq-hesabı planlı ödəmələr qaydasında aparılan mal-material qiymətliləri, iş və xidmətlərə görə hesablaşmalar;

- daşımalar üzrə göstərilmiş xidmətlərə, o cümlədən tarif (fraxt) kəsiri və izafisi üzrə, həmçinin rabitə xidmətinin bütün növlərinə və başqa iş və xidmətlərə görə hesablaşmalar;

Podrat tikinti və quraşdırma, elmi-tədqiqat və bu kimi digər analoji təşkilatlar baş podratçı (baş təşkilat) olduqda, öz subpodratçıları (birgə icraçıları) ilə hesablaşmaları da 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabında əks etdirir.

Material qiymətlilərinin əldə edilməsinə, yerinə yetirilmiş işlər və göstərilmiş xidmətlərin qəbuluna görə hesablaşmalarla əlaqədar bütün əməliyyatlar təqdim edilən hesab fakturaların ödənmə vaxtından asılı olmayaraq 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabında əks etdirilir.

60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının krediti faktiki daxil olmuş mal-material qiymətlilərinin, qəbul edilmiş işlərin və istifadə olunmuş xidmətlərin dəyəri qədər bu qiymətliləri və müvafiq məsrəfləri uçota alan hesabların debeti ilə müxabirləşir.

Material qiymətlilərinin (malların) daşınmasına, həmçinin onların kənarında emal olunmasına görə göstərilən xidmətlər 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditinə istehsal ehtiyatlarını, malları, tədavül xərclərini və müəssisə uçota alan hesabların debetinə yazılmaqla əks etdirilir.

Mal-material qiymətlilərinin analitik uçotda qiymətləndirilməsindən asılı olmayaraq sintetik uçotda 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditində malsatanların hesablaşma sənədlərinin aksept edilən (razılaşdırılan) məbləği dairəsində yazılış aparılır. Malsatanların hesab-fakturası yükün daxil olmasına qədər aksept edilib ödənildikdə daxil olmuş mal-material qiymətlilərin anbara qəbulu zamanı onların fakturalaşdırılmış miqdarına qarşı təbii itki normasından artıq müəyyən edilən əskikgəlməsi, həmçinin malsatan və ya podratçının hesab-fakturası yoxlanılarkən (hesab-faktura akseptləşdiriləndən sonra) müqavilədə nəzərdə tutulan qiymətlərə qarşı uyğunsuzluq, eləcə də mexaniki səhvlər aşkar edilərsə müvafiq məbləğ 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditinə, 63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılır.

Malsatanların anbarlarından daşınmayan dəyəri ödənilmiş qiymətlilər debitor borcu kimi göstərilə bilməz.

Malsatan və podratçıların anbarlarından daşınmamış və ya debitor borcu kimi göstərilən qiymətlilərin tərkibində olub olmaması hökmən yoxlanılır.

Fakturalaşdırılmamış mal daxil olan hallarda 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditində daxil olmuş qiymətlinin müqavilədə nəzərdə tutulan qiymətlər üzrə dəyəri əks etdirilir.

60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı ödənilmiş hesab-fakturalardakı məbləğlər (pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə) və qabaqcadan verilmiş avans məbləğləri (61 №-li «Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə) həcmində debetləşdirilir.

Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri uçota alındıqda 33 №-li «Faktiki yerinə yetirilmiş təmir işləri» hesabın debeti və 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabın krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

Müəssisənin verdiyi vekselləri ilə təmin olunmuş malsatan və podratçılara olan borcları 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabından silinmədən ayrıca analitik uçotu aparılır.

60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot ödənilmək üçün təqdim olunan hər bir hesab-fakturalar və planlı ödənişlər qaydasında aparılan hesablaşmalar zamanı isə hər bir malsatan və podratçı üzrə aparılır.

61 №-li «VERİLMİŞ AVANSLAR ÜZRƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

61 №-li «Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabı tədarük olunacaq sərvətlər, yaxud yerinə yetiriləcək işlər və xidmətlər üçün verilən avanslar, həmçinin sifarişçilərdən qismən hazır olduqca qəbul edilən məhsulların, işlərin və xidmətlərin ödənilməsi üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Verilən avanslar, həmçinin qismən hazır olan məhsulların, işlərin və xidmətlərin dəyərlərinin ödənilməsi üzrə məbləğlər 61 №-li «Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılmaqla, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların krediti ilə müxabirələşdirilir.

Verilmiş avanslar, həmçinin qismən hazır olan məhsulların, işlərin və xidmətlərin dəyərlərinin ödənilməsi üzrə məbləğlər işlər başa çatdırılan zaman 61 №-li «Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditinə və 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılmaqla müxabirələşdirilir,

61 №-li «Verilmiş avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot hər bir debitor üzrə ayrıca aparılır.

62 №-li «ALICILAR VƏ SİFARIŞÇİLƏRLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabı alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

- 62-1 «İnkasso qaydasında hesablaşmalar»
- 62-2 «Planlı ödəmələr üzrə hesablaşmalar»
- 62-3 «Alınmış veksellər» və başqaları.

62-1 «İnkasso qaydasında hesablaşmalar» subhesabında yüklənmiş məhsullar (mallar), yerinə yetirilmiş iş və göstərilmiş xidmətlərə görə alıcılar və sifarişçilərə təqdim edilmiş və bank tərəfindən ödənilmək üçün qəbul olunmuş hesablaşma sənədləri üzrə hesablaşmaların uçotu aparılır.

62-2 «Planlı ödəmələr üzrə hesablaşmalar» subhesabında müəssisənin uzunmüddətli təsərrüfat əlaqələri saxladığı alıcılar və sifarişçilərlə apardığı daimi xarakterli hesablaşmalar üzrə ödənişi ayrıca bir hesablaşma - ödəmə sənədi ilə tamamlanmayan və əsasən planlı ödəniş qaydasında aparılan hesablaşmalar uçota alınır.

62-3 «Alınmış veksellər» subhesabında alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar üzrə alınmış veksellərlə təmin edilmiş borclar uçota alınır.

Malalanlara (sifarişçilərə) təqdim edilmiş hesablaşma sənədlərinə əsasən 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debeti və 83 №-li «Gələcək dövrlərin xərcləri» hesablarının krediti ilə müxabirələşdirilir.

Malalanlara (sifarişçilərə) təqdim edilmiş hesablaşma sənədləri ödənildikdə 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının krediti pul vəsaitlərini və hesablaşmaları uçota alan müvafiq hesablarla müxabirələşdirilir.

Əgər alıcının (sifarişçinin) borcunu təmin edən alınmış veksellər üzrə faiz nəzərdə tutulubsa, onda bu borc ödəndikcə 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», yaxud 51-2 №-li «Valyuta hesabı» subhesabın debetinə, 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının (borcun ödənilən hissəsi qədər) və 80 №-li «Mənfəət və zərər» (faizin həcmi qədər) hesabının kreditinə yazılışlar edilərək müxabirələşdirilir.

62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot alıcılara (sifarişçilərə) təqdim edilən hər bir vergi hesab-faktura üzrə, planlı ödənişlər qaydasında, hesablaşmalar zamanı isə hər bir alıcı və sifarişçi üzrə aparılır.

63 №-li «İDDIALAR ÜZRƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabı malsatanlara, podratçılara, nəqliyyat müəssisələrinə və digər təşkilatlara təqdim edilmiş iddialar, eləcə də onlara təqdim və etiraf edilmiş (yaxud məhkəmə tərəfindən kəsilmiş) cərimələr, peniyalar, dəbbələmə pulları üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetində əsasən aşağıdakı iddialar üzrə əməliyyatlar əks etdirilir:

- 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı istehsalat ehtiyatlarını, malları və müvafiq məsrəfləri uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə malsatanların, podratçıların və nəqliyyat təşkilatlarının sonuncu razılaşmadan sonra vergi hesab-fakturaları yoxlanan zaman müqavilə və ya preyskurantda nəzərdə tutulmuş qiymət və tariflərdən kənarlaşmalar,

yaxud mexaniki səhvlər, həmçinin fakturalaşdırılmış mallarda qiymət artımı və onların dəyərlərində əlavə məsrəflər və başqa kənarlaşmalar aşkar edildikdə onlara təqdim edilmiş iddialar;

- 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə keyfiyyət standartları, texniki şərtlər və sifarişlər üzrə uyğunsuzluqlar aşkar edildikdə malsatanlara, həmçinin müəssisənin materiallarını emal edən təşkilatlara təqdim edilən iddialar;

- 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə yolda olan yükün təbii itki normalarından artıq əskikgəlməsinə görə malsatanlara, nəqliyyat və digər təşkilatlara təqdim edilən iddialar;

- istehsal məsrəflərini uçota alan müvafiq hesablarla müxabirələşdirilməklə malsatan və ya podratçıların günahı üzündən meydana çıxan zay məhsullara və boşdayanmalara görə yaranan və ödəyici təşkilatlar tərəfindən etiraf edilmiş, yaxud arbitraj tərəfindən kəsilmiş məbləğlər üzrə təqdim edilən iddialar;

- pul vəsaitlərini və bank kreditlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə müəssisənin hesablarından səhvən silinmiş (köçürülmüş) məbləğlərə görə bank idarələrinə təqdim edilən iddialar;

- 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə müqavilə öhdəliklərinə riayət edilmədiyinə görə ödəyicilər tərəfindən etiraf edilən, yaxud arbitraj tərəfindən kəsilən həcmdə (ödəyicilər tərəfindən etiraf edilməyən, təqdim edilmiş iddiaların məbləği uçota alınmır) malsatanlardan, podratçılardan, malalanlardan, sifarişçilərdən, nəqliyyat və digər xidmətlərdən istifadə edənlərdən tutulan cərimələr, peniyalar, dəbbələmə pullarına görə təqdim edilən iddialar;

Daxil olmuş ödəniş məbləğləri 63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların debetinə yazılmaqla əks etdirilir.

63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetində uçota alınmış, lakin sonradan təsdiq edilməyən iddia məbləğləri, əvvəl əks olunduqları hesablara bərpa edilir.

63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot ayrı-ayrı debitorlar və iddialar üzrə aparılır.

64 №-li «ALINMIŞ AVANSLAR ÜZRƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

64 №-li «Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabı göndərilmiş material qiymətliləri və ya yerinə yetirilmiş işlərə görə alınmış avanslar, həmçinin sifarişçilər üçün yerinə yetirilmiş qismən hazır iş və məhsulların ödənişi üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Alınmış avansların, habelə qismən hazır məhsul və yerinə yetirilmiş işlər üzrə daxil olmuş ödənişlərin məbləği pul vəsaitlərini uçota alan hesabların debetində və 64 №-li «Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks olunur.

Hesablaşma sənədləri ilə kiçik sahibkarlıq subyektinin təqdim edilmiş məhsul, iş və xidmətlər malalanlar (sifarişçilər) tərəfindən qəbul edilən zaman onların dəyəri, 64 №-li «Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetində uçota alınmış avans məbləğindən çox olmamaq şərti ilə satılmış məhsul, iş və xidmətlərin dəyəri kimi müəyyən edilir.

Bu əməliyyat üzrə məbləğlər əvəzləşdirilərkən 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının krediti və 64 №-li «Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabının debeti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

64 №-li «Alınmış avanslar üzrə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot hər bir kreditor üzrə aparılır.

65 №-li «ƏMLAK VƏ ŞƏXSİ SİĞORTA ÜZRƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyekti sığortaçı kimi çıxış edərkən onun əmlakının və işçi heyətinin (sosial sığorta və təminat və tibbi sığorta üzrə hesablaşmalardan başqa) sığorta edilməsi üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Hesablanmış sığorta ödəmələri məbləği istehsal məsrəflərini (tədavül xərclərini), yaxud digər sığorta ödəmələri mənbələrini uçota alan hesabların debeti ilə müxabirələşdirilməklə, 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Sığorta ödəmələri məbləği sığorta təşkilatlarına köçürülən zaman 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılır.

Sığorta hadisələri üzrə itkilər (istehsal ehtiyatlarının, hazır məhsulların və digər material qiymətlilərinin və s. məhv edilməsi və itkisi) istehsal ehtiyatlarını, əsas vəsaitləri və s. uçota alan hesabların kreditindən 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə silinir.

Sığorta müqaviləsinə əsasən işçilərə çatası sığorta ödənişi məbləği 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının debetində və 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir. Sığorta müqavilələrinə əsasən kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən sığorta təşkilatlarından alınan sığorta ödəmələrinin məbləği, 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» və ya 51-2 №-li «Valyuta hesabı» subhesabların debetinə və 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditinə yazılır.

Sığorta ödəmələri ilə kompensasiya olunmayan sığorta hadisələrindən olan itkilər 65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditindən, 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debetinə silinir.

65 №-li «Əmlak və şəxsi sığorta üzrə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot sığorta edilənlər və ayrı-ayrı sığorta müqavilələri üzrə aparılır.

67 №-li «BÜDCƏDƏNKƏNAR ÖDƏNİŞLƏR ÜZRƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

67 №-li «Büdcədənəknar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektlərinin müxtəlif büdcədənəknar fondlara ödədikləri ödənişlər üzrə dövlət orqanları ilə hesablaşmaları haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Büdcədənəknar fondlara ödəmələrin hesablanması və verilməsi qaydası müvafiq qanunvericilik və digər normativ aktlarla nizamlanır

67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditində işçilərin sosial sığortası, pensiya təminatına ayrılan məbləğlər və müxtəlif büdcədən kənar fondlara ödənilən digər ödənişlər əks etdirilir.

Bu fondlara həqiqi köçürülmüş məbləğlər isə 67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılır.

67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

67-1 «Sosial sığorta üzrə hesablaşmalar»

67-2 «Pensiya təminatı üzrə hesablaşmalar» və başqaları.

67-1 «Sosial sığorta üzrə hesablaşmalar» subhesabında müəssisənin işçi heyətinin dövlət sosial sığortasına ayırmaları üzrə hesablaşmaları uçota alınır.

Bu zaman 20 №-li «Əsas istehsalat» hesabının, 44 №-li «Tədavül xərcləri» hesabının, 30 №-li «Qeyri-əsaslı işlər» hesabının debeti 67-1 «Sosial sığorta üzrə hesablaşmalar» subhesabının krediti ilə müxabirələşdirilir:

67-2 «Pensiya təminatı üzrə hesablaşmalar» subhesabında müəssisənin işçi heyətinin pensiya təminatına ayırmalar üzrə hesablaşmaları uçota alınır.

Bu hesablaşmanın uçotda əks etdirilməsi üçün 67-2 «Pensiya təminatı üzrə hesablaşmalar» subhesabının kreditindən 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə mühasibat yazılışı verilir.

Bundan əlavə 67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabının kreditində ayırmaların vaxtında ödənilməməsinə görə təqsirkar şəxslər üzrə, iddiaya verilən mübahisəli məbləğlər üzrə hesablanmış peniya məbləğləri, müvafiq sosial-sığorta ayırmalardan xərclərin artıq olması nəticəsində alınmış məbləğlər əks etdirilir.

67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot müəssisənin ödəyicisi olduğu hər bir büdcədən kənar fond üzrə aparılır.

68 №-li «BÜDCƏ İLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin və onun işçi heyətinin ödədiyi vergilər üzrə büdcə ilə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Vergilərin hesablanması və ödənilməsi qaydası qanunverici və digər normativ aktlarla nizamlanır.

68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabının kreditində büdcəyə çatması ödəniş məbləğləri 80 №-li «Mənfəət və zərər», 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar», habelə aktivlərin satışını əks etdirən müvafiq hesabları ilə müxabirələşdirilməklə əks etdirilir. Həmin hesabın debetində isə büdcəyə köçürülmüş məbləğlər uçota alınır.

68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot vergilərin növləri üzrə aparılır.

70 №-li «ƏMƏYİN ÖDƏNİŞİ ÜZRƏ İŞÇİ HEYƏTİ İLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin siyahı sayına daxil olan və olmayan işçi heyəti ilə əməyin ödənişi (əmək haqqının bütün növləri, mükafat, müavinət, işləyən pensiyaçılara təqaüd və başqa ödəmələr), habelə səhmləri və digər qiymətli kağızları üzrə ödəniləsi gəlirlər üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının kreditində aşağıdakı məbləğlər əks olunur:

- istehsal məsrəflərini (tədavül xərclərini) və sair məbləğləri uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, əməyin ödənişi üçün işçilərə çatası məbləğlər;

- 89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabı ilə müxabirələşməklə, işçilərin məzuniyyətləri və uzun müddət xidmətə görə ildə bir dəfə ödənilən mükafatlar üçün müəyyən edilmiş qaydada yaradılan ehtiyatlar hesabına hesablanan əməyin ödənişi məbləğləri;

- 67 №-li «Büdcədən kənar ödənişlər üzrə hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, dövlət sosial sığortasına ayırmalar hesabına hesablanmış müavinətlər, təqaüdlər və digər bu kimi məbləğlər;

- 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabı (hesabat ilin mənfəəti, yaxud keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti hesabına), yaxud 86 «Ehtiyat kapitalı» hesabı (ehtiyat fondu hesabına) ilə müxabirələşdirilməklə, müəssisədə iştirakına görə hesablanmış gəlir məbləğləri.

70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetində ödənilmiş əmək haqqı, mükafat, müavinət, təqaüd, müəssisədə iştirakına görə gəlirlər, habelə hesablanmış vergilər, icra sənədləri üzrə və başqa məcburi ödəmələr əks olunur.

Hesablanmış, lakin müəyyən edilmiş müddətdə ödənilməmiş (pulu alanların gəlməməsi ilə əlaqədar) məbləğlər 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə, 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» (Deponentlərlə hesablaşmalar» subhesabı) hesabının kreditinə yazılır.

70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot müəssisənin hər bir işçisi üzrə aparılır.

71 №-li «TƏHTƏLHESAB ŞƏXSLƏRLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

71 №-li «Təhtəlhesab şəxslərlə hesablaşmalar» hesabı işçilərə inzibati-təsərrüfat və əməliyyat, habelə ezamiyyə xərcləri üçün təhtəlhesaba verilmiş məbləğlər üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Təhtəlhesaba nağd pul vəsaitinin verilməsi qaydası kassa əməliyyatlarının aparılması qaydaları ilə nizamlanır.

Təhtəlhesaba verilmiş məbləğ 71 №-li «Təhtəlhesab şəxslərlə hesablaşmalar» hesabının debetinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların (əsasən 50 №-li «Kassa» hesabının) kreditinə yazılır. Təhtəlhesab şəxslər tərəfindən xərclənmiş məbləğlər isə 71 №-li «Təhtəlhesab şəxslərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə, məsrəfləri və əldə olunmuş qiymətliləri uçota alan, habelə xərclərin xarakterindən asılı olaraq digər hesabların debetinə yazılır.

Təhtəlhesab şəxslər tərəfindən vaxtında qaytarılmayan təhtəlhesab məbləğlər 71 №-li «Təhtəlhesab şəxslərlə hesablaşmalar» hesabının kreditində və 84 №-li «Sərvətlərin

əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetində əks etdirilir. Sonra bu məbləğlər 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabından, 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının (əgər onlar işçinin əmək haqqından tutula bilsə) və ya 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının (əgər bu məbləğlər işçinin əmək haqqından tutula bilməzsə) debetinə silinir.

71 №-li «Təhtəlhəsab şəxslərlə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot verilən hər bir avans üzrə aparılır.

73 №-li «SAİR ƏMƏLİYYATLAR ÜZRƏ İŞÇİ HEYƏTİ İLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabı əməyin ödənişi, təhtəlhəsab şəxslər və deponentlər üzrə hesablaşmalardan başqa kiçik sahibkarlıq subyektinin işçi heyəti ilə qalan bütün növ hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

73-1 «Kreditə satılmış mallara görə hesablaşmalar»

73-2 «Verilmiş borclar üzrə hesablaşmalar»

73-3 «Maddi zərərin ödənməsi üzrə hesablaşmalar»

73-1 «Kreditə satılmış mallara görə hesablaşmalar» subhesabında işçilər ilə onlara kreditə satılmış mallara görə hesablaşmalar uçota alınır.

- Kreditə malalan şəxsin işlədiyi və həmin kreditə alınmış malın məbləğini bütövlükdə bank krediti hesabına ticarət təşkilatına ödəyən müəssisələr bank tərəfindən müvafiq hesablaşma sənədləri ödənildikdə 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə və 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının kreditinə yazılır. Kreditə alınmış mallar üçün işçilərdən növbəti ödəmələr tutulduqca göstərilən müəssisələr 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə və 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının kreditinə yazılış edilir. Bundan sonra tutulmuş məbləğlər bank kreditinin ödənməsinə köçürülərək 51 №-li «Hesablaşma hesabının kreditinə» və 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının debetinə yazılış aparılır.

Kreditə alınan mallara görə öz işçilərinin borcunu ödəmək üçün bank kreditlərindən istifadə etməyən müəssisələr, həmin işçilərin təqdim etdikləri tapşırıq-öhdəliyə əsasən onların əmək haqqından növbəti ödəniş məbləğlərini tutaraq 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə və 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının (ticarət təşkilatlarının şəxsi hesabları üzrə) kreditinə yazılış aparır. İşçilərdən tutulan məbləğlər ticarət təşkilatlarına köçürüldükcə 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorla hesablaşmalar» hesabının debetinə pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılış edilir.

73-2 «Verilmiş borclar üzrə hesablaşmalar» subhesabında müəssisənin işçiləri ilə onlara verilmiş borclar (məsələn, fərdi və kooperativ mənzil tikintisi, bağ evlərinin alınması və ya tikilməsi, bağ sahələrinin abadlaşdırılması, ev təsərrüfatlarının düzəldilməsi və s.) üzrə hesablaşmalar əks olunur.

İşçilərə verilmiş borcların məbləği 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetində 50 №-li «Kassa» hesabının, yaxud 51 №-li «Bank hesabları» hesabının kreditində əks etdirilir.

Əgər vəsait müəssisəyə verilmiş kredit hesabına bilavasitə bank tərəfindən işçiyə verilsə, (bu vəsaitləri əvvəlcədən müəssisənin hesablaşma hesabına köçürmədən) onda 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə və 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının kreditinə yazılış aparılır borclu-işçidən daxil olmuş ödəmə məbləği 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının kreditində, 50 №-li «Kassa», 51 №-li «Bank hesabları» və 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesablarının (qəbul olunmuş ödəmə qaydalarından asılı olaraq) debetində əks etdirilir. Bank kreditlərinin ödənməsi bütün hallarda 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının debetində və pul vəsaitlərini uçota alan hesabların (banka çatası məbləğlərin alındığı hesabların) kreditində əks etdirilir.

73-3 «Maddi zərərin ödənməsi üzrə hesablaşmalar» subhesabında pul vəsaitləri və mal-material qiymətlilərinin əskikgəlməsi, mənimsənilməsi və zay edilmə nəticəsində işçilər tərəfindən müəssisəyə vurulmuş maddi, habelə başqa növ zərərlərin ödənilməsi üzrə hesablaşmalar uçota alınır.

Günahkar şəxslərdən tutulması məbləğlər 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə, 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» (əskikgəlmiş mal-material qiymətliləri üçün), 20 №-li «Əsas istehsalat İstehsalatda zay» (məhsulun zay edilməsindən əmələ gələn itkilər üçün) və sair hesabların kreditinə yazılır.

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının krediti:
- köçürülmüş ödəniş məbləğləri həcmində pul vəsaitlərini uçota alan hesabların;
- əmək haqqından tutulan məbləğlər həcmində 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının;
- iddianın əsassız olması üzündən tutulması imtina edilmiş silinən əskikgəlmə məbləğləri həcmində 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetləri ilə müxabirələşdirilir.

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot müəssisənin işçiləri üzrə aparılır.

75 №-li «TƏSİSÇİLƏRLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşlar, gəlirlərin ödənilməsi (dividendlər) və təsisçilərlə sair hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

75-1 «Nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşlar üzrə hesablaşmalar»

75-2 «Gəlirlərin ödənilməsi üzrə hesablaşmalar».

75-1 «Nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşlar üzrə hesablaşmalar» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyektinin nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşları üzrə onun təsisçiləri ilə hesablaşmaları uçota alınır.

Bu zaman 85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabının kreditindən 75-1 №-li «Nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşlar üzrə hesablaşmalar» subhesabının debetinə mühasibat yazılışı verilir.

Təsisçilərin pul şəkilində qoyduqları məbləğləri daxil olduqca 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların debetinə yazılış aparılır. Material və digər qiymətlilər (pul vəsaitlərindən başqa) şəkilində qoyuluşlar 01 №-li «Əsas vəsaitlər», 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər», 10 №-li «Materiallar» və s. hesablarla müxabirələşdirilməklə 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının krediti üzrə yazılışlara rəsmiyyətə salınır.

Qoyuluş şəkilində müəssisəyə binalardan, qurğulardan və avadanlıqlardan müəssisənin istifadə hüquqları verildikdə 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə və 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» hesabının debetinə yazılış edilir. Eyni zamanda göstərilən binaların, qurğuların və avadanlıqların balans dəyəri 001 №-li «İcarəyə götürülmüş əsas vəsaitlər» balansarxası hesabında uçota alınır.

Nizamnamə kapitalına qoyuluşlar hesabına natural formada kiçik sahibkarlıq subyektinin mülkiyyətinə verilən əmlakın mədaxili təsisçilərin razılığı ilə müəyyənləşdirilmiş qiymətlərlə aparılır. Nizamnamə kapitalına qoyuluşlar hesabına natural formada kiçik sahibkarlıq subyektinin istifadəsinə verilmiş əmlakın mədaxil edilməsi, onun istifadəsinə görə icarə haqqından asılı olaraq müəyyənləşdirilmiş qiymətlə yerinə yetirilir. Bu icarə haqqı təsisədiçi sənədlərdə göstərilən, kiçik sahibkarlıq subyektinin bütün fəaliyyət müddəti, yaxud təsisçilər tərəfindən müəyyən edilmiş digər müddət ərzində (əgər təsisədiçi sənədlərdə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa) hesablanır.

75-2 «Gəlirlərin ödənilməsi üzrə hesablaşmalar» subhesabında müəssisənin təsisçiləri ilə gəlirlərin onlara ödənilməsi üzrə hesablaşmaların uçotu aparılır. Müəssisənin təsisçiləri arasında olan öz işçilərinə gəlirin hesablanması və ödənilməsi 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabında uçota alınır.

Müəssisədə iştiraka görə gəlirlərin hesablanması 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabının debetində (hesabatının ilinin mənfəəti və ya keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti hesabına) və 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Hesablanmış gəlir məbləğlərinin ödənilməsi 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının debetində, pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilərək əks etdirilir. Müəssisədə iştiraka görə gəlirlər onun öz məhsulları (iş, xidmətləri) ilə ödənilərkən 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının debetində müvafiq qiymətlilərin satışını uçota alan hesablarla müxabirələşdirilərək əks etdirilir.

Müəssisədə iştiraka görə gəlirlərdən, həmin müəssisədə tutulması vergi məbləğləri 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının debetində və 68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabının kreditində əks etdirilir.

75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot kiçik sahibkarlıq subyektinin nizamnamə (yığım) kapitalına qoyuluşları üzrə onun təsisçilər tərəfindən təqdim edilən əmlakın hər növü və başqa hər bir təsisçi üzrə aparılır.

76 №-li «MÜXTƏLİF DEBİTOR VƏ KREDİTORLARLA HESABLAŞMALAR» HESABI

76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabı 60-75-ci hesablarda göstərilməyən bütün növ əməliyyatlar üzrə debitor və kreditorlarla: kommersiya xarakteri daşımayan əməliyyatlar üzrə müxtəlif təşkilatlarla (təhsil müəssisələri, elm təşkilatları və s.); çəklə ödənilmiş xidmətlərə görə nəqliyyat (dəmiryol və su yolu) təşkilatları ilə; müəssisə işçilərinin əmək haqlarından məhkəmə orqanlarının qərarları, yaxud icarəedici sənədlərə əsasən müxtəlif təşkilatların və ya ayrı-ayrı şəxslərin xeyrinə tutulmuş məbləğlər üzrə hesablaşmalar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot hər bir debitor və kreditor üzrə aparılır.

78 №-li «TÖRƏMƏ (ASILI) MÜƏSSİSƏLƏRLƏ HESABLAŞMALAR» HESABI

78 №-li «Törəmə (asılı) müəssisələrlə hesablaşmalar» hesabı törəmə (asılı) müəssisələrlə cari hesablaşmaların (balanslararası hesablaşmalar) bütün növləri haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

78 №-li «Törəmə (asılı) müəssisələrlə hesablaşmalar» hesabı üzrə analitik uçot hər bir törəmə (asılı) müəssisə üzrə aparılır.

BÖLMƏ 7

MALİYYƏ NƏTİCƏLƏRİ VƏ MƏNFƏƏTİN İSTİFADƏSİ

Bu bölmədə olan hesablar hesabat ilində kiçik sahibkarlıq subyektinin fəaliyyətinin maliyyə nəticələrinin formalaşması və istifadəsi haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

80 №-li «MƏNFƏƏT VƏ ZƏRƏR» HESABI

80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabı hesabat ilində kiçik sahibkarlıq subyektinin fəaliyyətinin son maliyyə nəticələrinin formalaşması haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Balans mənfəəti (zərəri) mühasibat uçotu əsasında təsərrüfat əməliyyatlarının və balans maddələrinin qiymətləndirilməsinin sonuncu maliyyə nəticəsi kimi özündə əsas vəsaitlərin və başqa əmlakların, məhsulların (işlərin, xidmətlərin) satışından əldə olunan mənfəəti (zərəri), həmçinin qeyri satış əməliyyatlarından gələn gəlirləri (bu əməliyyatlar üzrə xərc məbləğləri çıxılmaqla) cəmləşdirir.

Məhsulların (iş və xidmətlərin) və malların satışından mənfəət (zərər) Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş vergilər və digər məcburi ödənişlər nəzərə alınmadan qüvvədə olan qiymətlərlə məhsulların (iş və xidmətlərin) satışından gələn gəlirlə onların istehsalına və satışına çəkilən xərclər arasındakı fərq kimi müəyyən edilir.

Hesabat ilində aşkar edilmiş, lakin keçmiş illərin əməliyyatlarına aid olan mənfəət, yaxud zərər hesabat ilinin təsərrüfat əməliyyatlarının nəticələrinə daxil edilir.

Hesabat dövründə alınmış, lakin gələcək hesabat dövrünə aid olan gəlirlər uçotda ayrı maddə üzrə gələcək dövrlərin gəlirləri kimi əks etdirilir. Bu gəlirlər onların aid olduğu hesabat dövrü gələn zaman həmin dövrün təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə daxil edilir.

Son maliyyə nəticəsi (mənfəət və zərər) məhsul (iş, xidmət), digər maddi sərvətlərin satışından əldə edilən maliyyə nəticəsindən və qeyri-satış əməliyyatları üzrə xərc məbləğləri çıxılmaqla bu əməliyyatlardan əldə olunan gəlirlərdən ibarətdir. 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debetində kiçik sahibkarlıq subyektinin zərərləri (itkiləri), kreditində isə mənfəətləri (gəlirləri) əks etdirilir. Həmin hesabın debet və kredit dövriyyələrinin üzvləşdirilməsi hesabat dövrünün son maliyyə nəticəsini göstərir.

80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabında hesabat dövrü ərzində aşağıdakılar əks etdirilir:

- 68 №-li «Büdcə ilə hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, büdcəyə hesablanan və ya büdcədən qaytarılan vergilər və digər məcburi ödənişlər;

- 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, hazır məhsulların satışından, iş və xidmətlərin təhvil verilməsindən əldə edilən mənfəət və ya zərər;

- 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaric olmaları» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, əsas vəsaitlərin satışından əldə edilən mənfəət və ya zərər, onların sair məxaricindən alınan gəlir və ya itkilər;

- 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, müəssisənin digər material dəyərliləri və sair aktivlərin (qeyri-maddi aktivlərin, qiymətli kağızların və digər aktivlərin) satışından əldə olunan mənfəət və ya zərər;

- 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabı, 78 №-li «Törəmə (asılı) müəssisələrlə hesablaşmalar» hesablarla müxabirələşdirilməklə, başqa müəssisələrdə pay ilə iştirakdan əldə edilən gəlirlər, səhmlər üzrə dividendlər və müəssisəyə məxsus istiqraz və digər qiymətli kağızlar üzrə gəlirlər;

- pul vəsaitlərini yaxud müvafiq hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, əmlakın icarəyə verilməsindən əldə edilən gəlirlər;

- pul vəsaitlərini yaxud müvafiq hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, keçmiş illərdə müəssisənin zərərinə silinmiş ümitsiz debitor borcunun ödənilməsindən daxil olmuş məbləğlər;

- pul vəsaitlərini, yaxud müvafiq hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, hesabat ilində müəyyən edilmiş keçən illərin mənfəəti, yəni keçmiş ildə alınmış və istifadə edilmiş maddi sərvətlərə və xidmətlərə görə yenidən hesablamalar üzrə malsatanlardan daxil olmuş məbləğlər; keçmiş ildə satılmış məhsula və sairəyə görə yenidən hesablamalar üzrə alıcılardan, sifarişçilərdən alınmış məbləğlər;

- pul vəsaitlərini, yaxud müvafiq hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, valyuta hesabları, eləcə də xarici valyuta əməliyyatları üzrə məzənnə fərqləri (əsasən ilin sonunda);

- material qiymətlilərini, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmaları, pul vəsaitlərini və sair aktivləri uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, təbii fəlakət nəticəsində alınan metal qırıntılarının (tullantılarının), yanacaqın və digər materialların dəyərləri çıxılmaqla baş vermiş təbii fəlakətin qarşısını alınması, yaxud onların nəticələrinin ləğv edilməsi ilə əlaqədar məsrəflər də daxil edilməklə həmin fəlakətlər üzrə kompensasiya olunmayan itkilər (istehsalat ehtiyatları, hazır məmulat və digər material qiymətlilərinin məhv edilməsi və xarab olmasından, istehsalın dayandırılmasından itkilər);

- material qiymətlilərini, əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmaları, pul vəsaitlərini və s. uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, ekstremal hallarla bağlı yaranan qəza, yanğın və digər fəvqəladə hadisələr nəticəsində əmələ gələn kompensasiya olunmayan zərərlər;

- müvafiq hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, iddia müddəti keçdiyinə görə alınması ümitsiz olan debitor borclarının silinməsindən (əgər bu borclar üzrə əvvəlcədən şübhəli borclar ehtiyatı yaradılmayıbsa) olan zərərlər;

- 73 «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» yaxud 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabları ilə müxabirələşdirilməklə, cavabdeh şəxsin imkansızlığı və onun əmlakı hesabına ödənilməsinin qeyri mümkünlüyü məhkəmə aktı ilə təsdiq edilmiş geri qaytarılan icra sənədləri üzrə əvvəllər məhkəmə tərəfindən kəsilmiş əskikgəlmə və mənimşəmələr üzrə borcun, eləcə də həmin borcların digər səbəblərə görə müəyyən olunmuş qaydada silinməsindən (əgər bu borclar üzrə əvvəlcədən şübhəli borclar ehtiyatı yaradılmayıbsa) olan zərərlər;

- pul vəsaitlərini və hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, keçmiş illərə aid olması müvafiq sənədlərlə təsdiq edilən hesabat ilində aşkar edilmiş keçmiş illərin əməliyyatları üzrə zərərlər (hesablaşması keçmiş illərdə qurtarmış sifarişlər üzrə əlavə xərclər, məhsula görə alıcılarla hesablaşmalar üzrə qaytarılan keçən illər ödənilmiş məbləğlər). İnteraktivasiya zamanı müəyyən edilmiş sərvətlərin əskikgəlməsinin, cərimələrin, peniyaların, dəbbələmə pullarının silinməsi bütün hallarda hesabat ilinin zərəri kimi nəzərdə tutulmalıdır. Ümumi qaydalara cari ilin istehsal xərclərinin tərkibinə daxil edilən keçmiş illərdə istehsal olunmuş zay məhsullardan əmələ gələn itkilər keçmiş illərin zərəri kimi hesaba alınmalıdır;

Hesabat ilinin qurtarması ilə əlaqədar illik mühasibat hesabatı tərtib edilən zaman 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabı bağlanmalıdır.

Bu zaman kiçik sahibkarlıq subyektinin fəaliyyətini və kollektivin sosial inkişafını həyata keçirmək üçün zəruri olan ehtiyat və digər fondlara mənfəətin təyinatı üzrə istifadəsi məqsədi ilə dekabr ayında 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debeti və 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabının krediti üzrə son mühasibat yazılışı aparılır.

80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabı üzrə analitik uçot mənfəət və zərərin hər bir maddəsi üzrə ayrılıqda aparılır.

81 №-li «MƏNFƏƏTİN İSTİFADƏSİ» HESABI

81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabı hesabat ili mənfəətinin həmin il ərzində istifadə olunması haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Hesabat ilinin başa çatması ilə əlaqədar illik mühasibat hesabatı tərtib edilən zaman bu hesab kiçik sahibkarlıq subyektinin və kollektivin sosial inkişafını həyata keçirmək üçün mənfəətin təyinatı üzrə istifadəsini təmin etmək məqsədi ilə müvafiq fondları uçota alan hesablarla müxabirəşləşdirməklə bağlanır.

Bu zaman 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabının debeti 86 №-li «Ehtiyat kapitalı», 87 №-li «Əlavə kapitalı» və 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesablarının kreditləri üzrə mühasibat yazılışı verilir.

81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabı üzrə analitik uçot ayırmaların və ödəmələrin növləri üzrə aparılır.

82 №-li «QİYMƏTLƏNDİRİLƏCƏK EHTİYATLAR» HESABI

82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabı ayrı-ayrı mühasibat uçotu obyektlərinin qiymətinin dəqiqləşdirilməsi üçün müəssisənin gəliri hesabına yaradılan ehtiyatlar haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar üzrə əməliyyatlar mühasibat uçotu standartlarına uyğun həyata keçirilir.

82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

82-1 «Şübhəli borclar üzrə ehtiyatlar»

82-2 «Qiyətli kağızlara qoyuluşların qiymətdən düşməsi üzrə ehtiyatlar» və başqaları.

82-1 «Şübhəli borclar üzrə ehtiyatlar» subhesabında şübhəli borclar üzrə ehtiyatların vəziyyəti və hərəkəti uçota alınır.

Yaradılan ehtiyatların məbləği 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debetində və 82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabının kreditində əks etdirilir. Əvvəllər müəssisə tərəfindən şübhəli borc kimi hesab olunan və tələb olunmayan borclar üzrə məbləğlər balansdan silinərkən 82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabının debetində əks etdirilərək debitor və kreditorlarla hesablaşmaları uçota alan müvafiq hesablarla müxabirəşləşdirilir. Əvvəlki illərdə yaradılmış şübhəli borclar üzrə ehtiyat məbləğlərinin istifadə olunmamış hissəsi ilin sonunda mənfəətə birləşdirilən zaman 82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabının debetində və 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditində əks etdirilir.

82-1 «Şübhəli borclar üzrə ehtiyatlar» subhesabı üzrə analitik uçot ehtiyat yaradılan hər bir şübhəli borc üzrə aparılır.

82-2 «Qiyətli kağızlara qoyuluşların qiymətdən düşməsi üzrə ehtiyatlar» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyektinin qiymətli kağızlarının (digər müəssisələrin səhmlərinə, istiqrazlarına və digər borc öhdəliklərinə) potensial qiymətdən düşməsi üzrə ehtiyatlarının vəziyyəti və hərəkəti uçota alınır.

Yaradılacaq ehtiyatlar üzrə məbləğlər 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debeti və 82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabının krediti üzrə əks etdirilir. Əvvəlcədən yaradılmış ehtiyatlar hesabına qiymətli kağızların bazar qiymətləri artdığı zaman və 82 №-li «Qiyətləndiriləcək ehtiyatlar» hesabının debetində və 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditində uçota alınır. Əvvəllər müvafiq ehtiyatlar yaradılan qiymətli kağızların balansdan silinməsi zamanı da analogi qaydada yazılışlar həyata keçirilir.

82-2 «Qiyətli kağızlara qoyuluşların qiymətdən düşməsi üzrə ehtiyatlar» subhesabı üzrə

analitik uçot hər bir qiymətli kağız üzrə aparılır.

83 №-li «GƏLƏCƏK DÖVRLƏRİN GƏLİRLƏRİ» HESABI

83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabı hesabat dövründə alınmış, lakin gələcək hesabat dövrlərinə aid olan gəlirlər haqqında məlumatları, habelə hesabat dövründə aşkar edilmiş əskikgəlmələr üzrə borcların qarşdakı daxil olmaları və əskikgəlmiş qiymətlilərin balans dəyəri ilə günahkar şəxslərdən tutulması məbləğ arasındakı fərqləri ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditində, pul vəsaitlərini, yaxud sair debitor və kreditorlarla hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, gələcək hesabat dövrünə aid edilən gəlir məbləğləri, debetində isə gəlirin aid olduğu hesabat dövrü başlayanda müvafiq hesablara köçürülən gəlir məbləğləri əks etdirilir.

83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabı üzrə aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

83-1 «Gələcək dövrlərin hesabına alınmış gəlirlər»;

83-2 «Keçmiş illərə aid müəyyən edilmiş əskikgəlmələr üzrə daxil olası borclar»;

83-3 «Əskikgələn qiymətlilərin balans dəyəri ilə günahkar şəxslərdən tutulması məbləğ arasındakı fərq»;

83-4 «Məzənnə fərqi» ;

83-5 «Gələcək dövrlərdə gözlənilən gəlirlər».

83-1 «Gələcək dövrlərin hesabına alınmış gəlirlər» subhesabında hesabat dövründə alınan, lakin gələcək hesabat dövrlərinə aid olan gəlirlərin hərəkəti uçota alınır. Bu cür gəlirlər icarə, yaxud mənzil haqqı, kommunal xidmətlərinə görə haqq, yük daşınmasına, aylıq və rüblük biletlər üzrə sərnişin daşınmasına görə daxil olmuş pullar, rabitə vasitələrindən istifadə etmək üçün abonement haqları və sair gəlirlər aiddir.

83-2 «Keçmiş illərə aid müəyyən edilmiş əskikgəlmələr üzrə daxil olası borclar» subhesabında keçmiş ilə aid olan, lakin hesabat dövründə müəyyən edilmiş əskikgəlmə üzrə borcun qarşdakı daxilolmaların hərəkəti uçota alınır.

84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə 83-2 «Keçmiş illərə aid müəyyən edilmiş əskikgəlmələr üzrə daxil olası borclar» subhesabının kreditində keçmiş hesabat dövrünün (hesabat ilinə qədər) aşkar edilmiş, günahkar şəxslər tərəfindən etiraf olunmuş, yaxud onlardan tutulması məhkəmə orqanları tərəfindən müəyyən edilmiş sərvətlərin əskikgəlmə məbləğləri əks etdirilir. Eyni zamanda həmin məbləğlər 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» («Maddi zərərin ödənilməsinə görə hesablaşmalar» subhesabı) hesabı ilə müxabirələşdirilməklə 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı aparılır.

Əskikgəlmələr üzrə borclar ödənildikcə pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının kreditinə yazılış aparılır. Bu yazılışla birlikdə daxil olmuş məbləğlər 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditində (hesabat ilində müəyyən edilən keçmiş illərin mənfəəti) və 83-2 «Keçmiş illərə aid müəyyən edilmiş əskikgəlmələr üzrə daxil olası borclar» subhesabının debetində əks

etdirilir.

83-3 «Əskikgələn qiymətlilərin balans dəyəri ilə günahkar şəxslərdən tutulması məbləğ arasındakı fərq» subhesabında sərvətlərin əskikgəlməsinin günahkar şəxslərdən alınan məbləği ilə onların müəssisənin balansında əks etdirilən dəyəri arasındakı fərq uçota alınır.

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» («Maddi zərərin ödənilməsinə görə hesablaşmalar» subhesabı) ilə müxabirələşdirilməklə 83-3 «Əskikgələn qiymətlilərin balans dəyəri ilə günahkar şəxslərdən tutulması məbləğ arasındakı fərq» subhesabının kreditində sərvətlərin əskikgəlməsinin günahkar şəxslərdən alınması məbləği ilə onun balans dəyəri arasındakı fərq əks etdirilir.

73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabında uçota alınan borclar ödənildikcə müvafiq fərq məbləğləri 83-3 «Əskikgələn qiymətlilərin balans dəyəri ilə günahkar şəxslərdən tutulması məbləğ arasındakı fərq» subhesabından 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditinə silinir.

83-4 «Məzənnə fərqi» subhesabında hesabat ilində xarici valyutanın Azərbaycan manatına nisbətdə rəsmi məzənnəsinin dəyişməsindən əmələ gələn mənfəət və müsbət məzənnə fərqi uçota alınır. Bu subhesabdan hesabat ili ərzində məzənnə fərqi məbləğlərini bivasitə 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına aid etməyən müəssisələr istifadə edirlər.

Hesabat ili ərzində 83-4 «Məzənnə fərqi» subhesabında pul vəsaitlərini və debitor və kreditorlarla hesablaşmaları uçota alan hesablarla müxabirələşdirilmədə mənfəət və müsbət məzənnə fərqləri əks etdirilir. Hesabat ilinin sonunda 83-4 «Məzənnə fərqi» subhesabının debet və kredit dövriyyələri üzləşdirilir və məzənnə fərqi qalıqı müəyyən edilir ki, bu da öz növbəsində 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına silinir (qanunvericilik və normativ aktlara müvafiq olaraq silinməyən məbləğlərdən başqa).

83-4 «Məzənnə fərqi» subhesabı üzrə analitik uçot valyuta hesabları, təhtəhesab şəxslər üzrə hər bir növ məzənnə fərqi görə; debitor və kreditorlarla hesablaşmalarla əlaqədar məzənnə fərqləri isə hər bir borca görə aparılır.

83-5 «Gələcək dövrlərdə gözlənilən gəlirlər» subhesabında hesabat dövründə təqdim olunmuş, lakin gələcək hesabat dövrlərinə aid olan gəlirlərin hərəkəti uçota alınır. Bu cür gəlirlərə hesabat dövründə təqdim olunmuş, lakin ödənilməmiş istehsal olunmuş və yüklənmiş mallar, yerinə yetirilmiş iş və göstərilmiş xidmətlər aiddir.

Kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən alıcılara (sifarişçilərə) yüklənmiş məhsul, yerinə yetirilmiş iş və göstərilmiş xidmətlərə görə hesablaşma sənədləri təqdim edildikdə, orada göstərilən məbləğlər 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının debeti və 83-5 «Gələcək dövrlərdə gözlənilən gəlirlər» subhesabının kreditində əks etdirilir.

Sifarişçi tərəfindən ona təqdim olunmuş mallar, iş və xidmətlər ödənildikcə 83-5 «Gələcək dövrlərdə gözlənilən gəlirlər» subhesabının debeti 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının krediti ilə müxabirələşir.

83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabı üzrə analitik uçot hər bir gəlir növü üzrə aparılır.

84 №-li «SƏRVƏTLƏRİN ƏSKİKGƏLMƏSİ VƏ XARABOLMASINDAN İTKİLƏR» HESABI

84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabı istehsal (tədavül) xərclərinə, yaxud günahkar şəxslərin hesabına yazılmasından asılı olmayaraq, sərvətlərin tədarükü, saxlanması və satışı prosesində müəyyən edilmiş əskikgəlmə, mənimsəmə və xarabolmadan olan itki məbləğlərinin (pul vəsaitləri də daxil olmaqla) mövcudluğu haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu zaman sərvətlərin təbii fəlakət nəticəsində əmələ gələn itkiləri hesabat dövrünün zərəri kimi (təbii fəlakətdən əmələ gələn kompensasiya olunmamış itkilər) 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına silinir. Əskikgəlmə, mənimsəmə və sərvətlərin xarabolmasından yaranan itki məbləğlərinin silinmə qaydası qanunvericilik və təsisədiçi sənədlərlə nizamlanır.

84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debeti üzrə aşağıdakılar əks etdirilir:

- əskikgəlmiş (oğurlanmış), yaxud tamamilə xarab edilmiş mal-material qiymətlərinin faktiki maya dəyəri üzrə (təchizat, satış, ticarət müəssisələrində- satış qiymətləri üzrə dəyəri, əgər həmin müəssisələrdə uçot bu qiymətlərlə aparılırsa) məbləğlər;

- əskikgəlmiş (oğurlanmış), yaxud tamamilə xarab edilmiş əsas vəsaitlərin qalıq dəyəri üzrə (ilk dəyərindən çıxılması hesablanmış köhnəlmə məbləği) məbləğləri;

- material qiymətlilərinin qismən xarab olması üzrə müəyyən edilmiş itki məbləğləri.

Müvafiq normativ sənədlərdə nəzərdə tutulmuş təbii itki normaları daxilində xarabolmalar və bu kimi əskikgəlmələr və itkilər rəhbərin sərəncamına müvafiq olaraq istehsalat və ya tədavül xərclərinə silinir.

Təyin edilməsi mümkün olan, lakin müvafiq normativ sənədlərdə nəzərdə tutulmayan təbii itki normaları mülkiyyətçi tərəfindən təyin edilə bilər.

Əsas vəsaitlərdən, maddi sərvətlərdən, pul vəsaitlərindən və digər əmlaklardan əskikgəlmələr və itkilərin (habelə təbii itki normalarından artıq xarabolmalar, əskikgəlmələr və itkilər də daxil olmaqla) səbəbləri və təqsirkar şəxslər müəyyənləşdirilməklə onların məbləğləri (əskikgəlmələr və itkilər müəyyən edildiyi vaxtın bazar qiymətləri ilə) təqsirkar şəxslərin hesabına yazılır.

Təqsirkar şəxsləri müəyyən etmək mümkün olmadıqda, əskikgəlmələrin və itkilərin məbləğlərinin müəssisə tərəfindən təqsirkar sayılan şəxsdən tutulması məhkəmə tərəfindən rədd edildikdə və ödənilməsi mümkün olmayan (ümitsiz) əskikgəlmələr və itkilər müəyyənləşdirildikdə həmin məbləğlər kiçik sahibkarlıq subyektinin rəhbərinin yazılı sərəncamına müvafiq olaraq təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə silinir.

Material qiymətlilərinin əskikgəlməsi (oğurlanması) və xarabolması 84 №-li «Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə və həmin qiymətliləri uçota alan hesabların kreditinə yazılır.

Malsatanlardan daxil olmuş malların alıcılar tərəfindən qəbulu zamanı əskikgəlmələr, yaxud xarabolmalar aşkar edilərsə, onda alıcı malları mədaxil edərəkən təbii itki norması daxilində əskikgəlmə məbləğini 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə, 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditinə, malsatan, yaxud nəqliyyat təşkilatlarına təqdim edilmiş təbii itki normasından artıq itki məbləğini isə 63 №-li «İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə, 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» hesabının kreditinə yazır. İtki məbləğinin malsatan yaxud nəqliyyat təşkilatından alınması arbitraj tərəfindən imtina edilən hallarda, əvvəllər 63 №-li

«İddialar üzrə hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılan məbləğ, 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabına silinir.

Mal-material qiymətlilərinin təbii itki normalarından artıq əskikgəlmə və itki məbləğlərinin malsatanlardan tutulması haqqında arbitraj orqanlarının sərəncamı olduqda, malsatanın mühasibat uçotunda əvvəllər 51 №-li «Bank hesabları», yaxud 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesablarının debeti və 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» hesabının isə kreditində əks etdirilmiş satış məbləği malalan tərəfindən əskikgəlmə və itki məbləği qədər «storno» edilir.

Eyni zamanda, göstərilən məbləğ adi yazılışla 51 №-li « Bank hesabları», yaxud 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesablarının debetində və 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının isə kreditində əks etdirilir. Məbləğlər alıcılara köçürülərkən 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabının debetinə və 51 №-li « Bank hesabları» hesabının kreditinə yazılış aparılır.

Malsatan həmçinin 46 №-li «Məhsul (iş, xidmət) satışı» və 40 №-li «Hazır məhsul» hesablarının debet və kredit dövriyyələrinə də «storno» yazılış tərtib etməlidir. 40 №-li «Hazır məhsul» hesabına bərpa edilən məbləğ, sonradan 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə silinir.

Aşağıdakılar 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının krediti üzrə silinir.

- təbii itki normaları həddində maddi sərvətlərin tədarükü, saxlanması, yaxud satışı zamanı aşkar edilən əskikgəlmələr, xarabolmalar və itkilər- maddi sərvətləri, istehsalat və tədavül xərclərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə;

- 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının («Maddi zərərin ödənilməsinə görə hesablaşmalar» subhesabının) debetinə yazılış aparmaqla, qiymətlilərin təbii itki normalarından artıq əskikgəlməsi, xarabolması, habelə oğurlanması;

- istehsal, yaxud tədavül xərcləri hesabının debetinə yazılış aparmaqla konkret günahkar müəyyən olmadıqda sərvətlərin təbii itki normalarından artıq əskikgəlməsi və xarabolmasından olan itkilər, eləcə də əsaslandırılmayan iddiaya görə alınması məhkəmə tərəfindən rədd edilən maddi sərvətlərin əskikgəlməsi və mənimsənilməsi.

84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının krediti üzrə silinmələr onun debetində uçota alınan məbləğlər qədər əks etdirilə bilər. Bu zaman əskikgəlmiş, oğurlanmış və xarab olmuş maddi sərvətlər istehsal və tədavül xərcləri hesablarına, onların faktiki maya dəyəri ilə silinməlidir.

Əskikgəlmiş, yaxud oğurlanmış malların dəyəri günahkar şəxslərdən balans dəyərindən artıq qiymətlə tutularsa, 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabında yazılan əskikgəlmiş sərvətlərin dəyəri ilə onların 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabında əks etdirilən dəyəri arasındakı fərq 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditinə yazılır. Günahkar şəxsdən alınması məbləğ daxil olduqca göstərilən fərq 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabından silinir.

Cari ildə müəyyən edilmiş, lakin keçmiş dövrlərə aid olan və maddi məsul şəxslər tərəfindən etiraf edilən, yaxud günahkar şəxsdən alınması haqda məhkəmə orqanlarının qərarı olan sərvətlərin əskikgəlməsi 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının debetinə və 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditinə yazılır. Eyni

zamanda həmin məbləğ qədər 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının («Maddi zərərin ödənilməsinə görə hesablaşmalar» subhesabının) debetinə və 84 №-li Sərvətlərin əskikgəlməsi və xarabolmasından itkilər» hesabının kreditinə yazılış aparılır. Borc məbləği ödənildikcə 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının debetinə və 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının kreditinə yazılış edilir.

BÖLMƏ 8

KAPİTAL (FONDLAR) VƏ EHTİYATLAR

Bu bölmənin hesabları, qanunvericiliyə və təsis sənədlərinə müvafiq olaraq yaradılan fond və ehtiyatlar da daxil olmaqla, kiçik sahibkarlıq subyektinin xüsusi kapitalının vəziyyəti və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

85 №-li «NİZAMNAMƏ KAPİTALI» HESABI

85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin nizamnamə kapitalının (yığım kapitalının, nizamnamə fondunun) vəziyyəti və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabının qalığı müəssisənin təsisədiçi sənədlərində müəyyən edilmiş nizamnamə fondunun həcminə müvafiq olmalıdır. 85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabı üzrə yazılışlar yalnız kiçik sahibkarlıq subyektinin təsisədiçi sənədlərində müvafiq dəyişikliklər edildikdən sonra nizamnamə kapitalının müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilən artması və azalması hallarında aparılır.

Nizamnamə fondunun yaradılma qaydası qanunverici və təsisədiçi sənədlərlə nizamlanır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti dövlət qeydiyyatından keçdikdən sonra onun nizamnamə kapitalı təsisədiçi sənədlərdə nəzərdə tutulan təsisçilərin (iştirakçıların) qoyduğu məbləğdə (səhmlərə aparılan yazılış məbləğində) 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabı ilə müxəbirələşdirilməklə, 85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabının kreditində əks etdirilir. Təsisçilərin qoyuluşları daxil olduqda pul vəsaitləri və digər qiymətliləri uçota alan hesablarla müxəbirələşdirilməklə, 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə yazılış aparılır.

85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabı üzrə analitik uçot elə təşkil olunmalıdır ki, təsisçilər, kapitalın yaradılması mərhələləri və səhmlərin növləri üzrə informasiyanın formalaşmasını təmin etsin.

86 №-li «EHTİYAT KAPİTALI» HESABI

86 №-li «Ehtiyat kapitalı» hesabı qanunverici və təsisədiçi sənədlərə müvafiq olaraq yaradılan ehtiyat kapitalının vəziyyəti və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Mənfəətdən ehtiyat kapitalına ayırmalar 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabı ilə müxəbirələşdirilməklə, 86 №-li «Ehtiyat kapitalı» hesabının kreditində əks etdirilir.

Ehtiyat kapitalı vəsaitinin istifadə edilməsi 86 №-li «Ehtiyat kapitalı» hesabının debetinə, həmin vəsaitlərin istehlakçısı olan hesabların kreditinə yazılır. Məsələn, iştirakçıların

gəlirlərinin (dividendlərinin) ödənilməsinə yönəldilən məbləğdə (bu məqsədlər üçün hesabat ilinin mənfəəti olmadıqda, yaxud kifayət qədər olmadıqda) - 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabının; hesabat ilində müəssisənin balans zərərinin ödənilməsinə yönəldilən məbləğdə - 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət» (ödənilməmiş zərər) hesabının və başqa hesabların kreditinə yazılır.

87 №-li «ƏLAVƏ KAPİTAL» HESABI

87 №-li «Əlavə kapital» hesabı müəssisənin əlavə kapitalı haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

87 №-li «Əlavə kapital» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

87-1 «Yenidənqiymətləndirmə nəticəsində əmlakın dəyərinin artması»

87-2 «Emissiya gəliri»

87-3 «Əvəzsiz olaraq alınmış qiymətlilər» və başqaları.

87-1 «Yenidənqiymətləndirmə nəticəsində əmlakın dəyərinin artması» subhesabında dövriyyədən kənar aktivlərin yenidənqiymətləndirilməsi zamanı aşkara çıxarılan dəyər artımı nəticəsində yaranan müəssisənin əlavə kapitalının vəziyyəti və hərəkəti uçota alınır. Əlavə kapitalın yaradılması qaydası normativ aktlarla nizama salınır.

Əlavə kapitalın yaradılması və tamamlanması 87 №-li «Əlavə kapital» hesabının kreditində əks etdirilərək dəyəri artan əmlakı uçota alan hesablarla müxabirələşdirilir.

Səhmdar cəmiyyət şəklində yaradılmış müəssisələr nizamnamə kapitalının yaradılması zamanı (cəmiyyətin təsis edilməsi; səhmlərin əlavə emissiyası və ya səhmlərin nominal dəyərlərinin artırılması yolu ilə nizamnamə kapitalının artırılması zamanı) səhmlər nominal dəyərlərindən artıq qiymətə satılırsa, səhmlərin satış və nominal dəyərləri arasındakı fərq məbləğini 87-2 «Emissiya gəliri» subhesabında əks etdirir. Bu zaman 87 №-li «Əlavə kapital» hesabının krediti üzrə və müəssisəyə səhmlərin ödənilməsi üçün verilən pul vəsaitləri və ya digər qiymətliləri uçota alan hesabların debeti üzrə qeyd edilir.

87-3 «Əvəzsiz olaraq alınmış qiymətlilər» subhesabında kiçik sahibkarlıq subyektlərinin digər müəssisə və şəxslərdən əvəzsiz olaraq (eləcə də dövlət tərəfindən subsidiya şəklində) aldığı əmlakın hərəkəti uçota alınır.

Digər müəssisə və şəxslərdən əvəzsiz olaraq alınmış əmlakın mədaxil edilməsi 87 №-li «Əlavə kapital» hesabının kreditində, 01 №-li «Əsas vəsaitlər», 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» və əmlakı uçota alan digər hesabların debetində əks etdirilir.

87 №-li «Əlavə kapital» hesabının kreditində qeyd edilmiş məbləğlər bir qayda olaraq silinmir. Onlar üzrə debet yazılışları yalnız aşağıdakı hallarda aparıla bilər:

- yenidənqiymətləndirmə zamanı dəyəri aşağı salınan əmlaklar üzrə məbləğlər 87-1 «Yenidənqiymətləndirmə nəticəsində əmlakın dəyərinin artması» subhesabında uçota alınan vəsaitlər hesabına ödənilərkən- dəyəri aşağı salınan əmlakı uçota alan hesablarla müxabirələşdirilir;

- 87-3 «Əvəzsiz olaraq alınmış qiymətlilər» subhesabında uçota alınan vəsaitlər əmlakın digər müəssisə və şəxslərə əvəzsiz olaraq verilməsi nəticəsində yaranan zərərin ödənilməsinə yönəldilərkən 47 №-li «Əsas vəsaitlərin satışı və sair xaricəmələri», 48 №-li «Sair aktivlərin satışı» hesabları ilə müxabirələşdirilir;

- 87 №-li «Əlavə kapital» hesabında uçota alınmış vəsaitlər nizamnamə kapitalının artırılmasına yönəldilərkən 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» və ya 85 №-li «Nizamnamə kapitalı» hesabları ilə müxabirələşdirilir;

- 87 №-li «Əlavə kapital» hesabında uçota alınmış vəsaitlər hesabına hesabat ilində kiçik sahibkarlıq subyektinin işinin nəticələri üzrə aşkar edilmiş zərər ödənilərkən 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabı ilə müxabirələşdirilir;

- 87 №-li «Əlavə kapital» hesabında uçota alınmış məbləğlər kiçik sahibkarlıq subyektinin təsisçiləri arasında bölüşdürülərkən- 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar» hesabı ilə müxabirələşdirilir;

87 №-li «Əlavə kapital» hesabı üzrə analitik uçot elə təşkil olunmalıdır ki, vəsaitlərdən istifadənin istiqamətləri üzrə məlumatları təmin etsin.

88 №-li «BÖLÜŞDÜRÜLMƏMİŞ MƏNFƏƏT (ÖDƏNİLMƏMİŞ ZƏRƏR)» HESABI

88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin bölüşdürülməmiş mənfəətinin, o cümlədən xüsusi təyinatlı fondların (əgər onların yaradılması təsis sənədlərində nəzərdə tutulubsa) və ya ödənilməmiş zərərinin məbləğinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabına aşağıdakı subhesablar açıla bilər:

88-1 «Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəəti (zərəri)»;

88-2 «Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti (ödənilməmiş zərəri)»;

88-3 «Yığım fondu»

88-4 «Sosial inkişaf fondu»

88-5 «İstehlak fondu»

88-1 «Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəəti (zərəri)» subhesabında hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəətinin və ya zərərinin mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır.

Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəət məbləği 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə, yekun dövriyyələri ilə 88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabının kreditinə silinir.

Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəətinin təsisçilərin gəlirlərinin ödənilməsinə yönəldilməsi 88-1 «Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəəti (zərəri)» hesabının debetində, 75 №-li «Təsisçilərlə hesablaşmalar», 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesablarının kreditində əks olunur.

Cari ildə bölüşdürülməmiş mənfəət məbləği ehtiyat kapitalının tamamlanmasına yönəldildikdə 86 №-li «Ehtiyat kapitalı» hesabının kreditindən 88-1 «Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəəti (zərəri)» subhesabının debetinə silinir.

Müəssisə təsisçilərinin gəlirlərinin, ehtiyat kapitalının tamamlanmasına yönəldilmiş məbləğlərin ödənilməsindən sonra hesabat ilinin qalan bölüşdürülməmiş mənfəət məbləği 88-1 «Hesabat ilinin bölüşdürülməmiş mənfəəti (zərəri)» subhesabından 88-2 «Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti (ödənilməmiş zərəri)» subhesabına köçürülür.

Hesabat ilinin zərərinin silinməsi zamanı 88-2 «Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti

(ödənilməmiş zərəri)» subhesabının debeti 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının krediti ilə müxabirələşir.

88-2 «Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti (ödənilməmiş zərəri)» subhesabında keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəət və ya ödənilməmiş zərərinin hərəkəti uçota alınır.

Keçmiş illərin ödənilməmiş zərərinin silindikdə hesabat ilinin mənfəət məbləğinin 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabının debeti və 88-2 «Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti (ödənilməmiş zərəri)» subhesabının krediti üzrə mühasibat yazılışı verilir.

88-3 «Yığım fondu» subhesabında yığım fondlarının mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır. Yığım fondları adı altında təsis sənədləri və təsisçilərin qərarı ilə maliyyə təminatı kimi müəssisənin istehsalının inkişafına və yeni əmlakın yaradılması üçün bu kimi tədbirlərə ehtiyatlandırılmış (yönəldilmiş) bölüşdürülməmiş mənfəət vəsaitləri başa düşülür.

88-4 «Sosial inkişaf fondu» subhesabında sosial inkişaf fondunun mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır. Sosial inkişaf fondu adı altında təsis sənədləri və təsisçilərin qərarı ilə maliyyə təminatı şəklində sosial sferanın (kapital qoyuluşunun) inkişafına yönəldilmiş bölüşdürülməmiş mənfəət vəsaitləri başa düşülür. Bu subhesabda, həmçinin kiçik sahibkarlıq subyektinin digər müəssisə və şəxslərdən əvəzsiz olaraq aldığı sosial sahələr üçün nəzərdə tutulan əmlakının hərəkəti uçota alınır.

88-5 «İstehlak fondu» subhesabında istehlak fondlarının mövcudluğu və hərəkəti uçota alınır. İstehlak fondları adı altında təsis sənədləri və təsisçilərin qərarı ilə müəssisədə, ancaq işçilərin sosial vəziyyətin inkişafına yönəldilən tədbirlərin həyata keçirilməsinə və onların maddi həvəsləndirilməsinə, eləcə də bu kimi analogi tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəldilən bölüşdürülməmiş mənfəət vəsaitləri başa düşülür.

Xüsusi təyinatlı fondların siyahısı və yaradılma qaydası təsis sənədləri və təsisçilərin qərarı ilə nizamlanır.

88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabının xüsusi təyinatlı fondlara aid olan hissəsi, bir qayda olaraq, 81 №-li «Mənfəətin istifadəsi» hesabı ilə müxabirələşdirilməklə kreditləşdirilir.

Digər müəssisə və şəxslərdən əvəzsiz olaraq alınmış sosial sahələrə aid olunan əmlak mədaxil edildikdə 88-4 «Sosial inkişaf fondu» subhesabının kreditində, 01 №-li «Əsas vəsaitlər», 04 №-li «Qeyri-maddi aktivlər» və başqa hesabların debetində uçota alınır.

88 №-li «Bölüşdürülməmiş mənfəət (ödənilməmiş zərər)» hesabının debeti istehlak fondlarının müəyyən hissəsi həcmində:

- istirahət evlərinə, sanatoriyalara putyovkaların, həmçinin dərmanların əldə edilməsi və işçilərə verilən birdəfəlik yardımın məbləğləri qədər pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla;

- kiçik sahibkarlıq subyektinin mənfəətindən ödənilməli mükafat və həvəsləndirmə məbləğləri qədər 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» və başqa müvafiq hesablarla müxabirələşdirilir.

Fondların analitik uçotu hər bir fondun vəsaitinin istifadə istiqamətləri üzrə aparılır.

89 №-li «QARŞIDAKI XƏRCLƏR VƏ ÖDƏMƏLƏR ÜÇÜN EHTİYATLAR» HESABI

89 №-li «Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabı xərclərin və ödəmələrin istehsal və tədavül xərclərinə bərabər ölçüdə daxil edilməsi məqsədi ilə müəyyən edilmiş

qaydada yaradılmış ehtiyat məbləğlərinin vəziyyəti və hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hesabda o cümlədən aşağıdakı məbləğlər də əks etdirilə bilər:

- işçilərin məzuniyyətlərinin qarşısındakı ödənişi (sosial sığorta və təminatla ayırmalar da daxil olmaqla);

- uzun müddət xidmətə görə illik mükafat ödənişi;
- sənayenin mövsümü sahələrində hazırlıq işləri üzrə istehsal məsrəfləri;
- əsas vəsaitlərin təmiri üzrə qarşısındakı məsrəflər;
- kirayə əşyalarının təmiri üzrə qarşısındakı məsrəflər;
- müvəqqəti (titullu) bina və qurğuların tikilməsi üzrə məsrəflər.

İstehsal və tədavül xərcləri hesabına ehtiyat məbləğlərinin yaradılması qaydası müvafiq qanunverici və digər normativ aktlara əsasən nizamlanır.

Bu və ya digər məbləğlər üzrə ehtiyatların yaradılması istehsal məsrəfləri yaxud tədavül xərclərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə 89 №-li «Qarşısındakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabının kreditində əks etdirilir.

Əvvəlcədən ehtiyatı yaradılmış faktiki xərclər və ödənişlər:

- məzuniyyət müddətində işçilərə verilən əmək haqqı və uzun müddət xidmətə görə illik mükafat məbləğlərində 70 №-li «Əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar»;

- proqnozlaşdırılmış, gəlirdən çıxılan təmir xərcləri 32 №-li «Norma daxilində hesablanmış təmir xərcləri» hesabın debeti və 89 №-li «Qarşısındakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabın kreditində uçota alınır.

Bu və ya digər ehtiyat məbləğinin yaradılması və istifadəsinin düzgünlüyü vaxtaşırı (ilin axırında isə mütləq) smetalar, hesablamalar əsasında yoxlanılmalı və zərurət yarandıqda düzəliş edilməlidir.

89 №-li «Qarşısındakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar» hesabının analitik uçotu ayrı-ayrı ehtiyatlar üzrə aparılır.

BÖLMƏ 9 KREDİTLƏR VƏ MALİYYƏLƏŞMƏLƏR

Bu bölmənin hesabları kiçik sahibkarlıq subyektinin fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün kənardan alınmış vəsaitlərin; bankdan alınmış kreditlərin; digər borc verənlərdən (kreditorlardan) alınmış kreditlərin; məqsədli tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə alınmış digər vəsaitlərin vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

90 №-li «QISAMÜDDƏTLİ BANK KREDİTLƏRİ» HESABI

90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin ölkə ərazisindəki və xarici banklardan milli və xarici valyutalarla aldığı müxtəlif qısamüddətli (bir ildən artıq olmayan müddətə) kreditlərin vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kreditləşmə, kreditlərin sənədləşdirilməsi və onların ödənilməsi qaydaları bankların bu haqda olan müvafiq qaydaları və kredit müqavilələri ilə nizamlanır.

Alınmış qısamüddətli bank kreditlərinin məbləği 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının kreditinə, 50 №-li «Kassa», 51 №-li «Bank hesabları», 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» və başqa hesabların debetinə yazılmaqla əks etdirilir.

Bank kreditlərinin ödənilmiş məbləğləri pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə yazılır. Vaxtında ödənilməmiş bank kreditləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər üzrə faizlər hesablandıqca uçotda 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının kreditində, ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Hesablanmış faiz məbləğləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər üzrə faizlər hissə-hissə ödənildikcə uçotda pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditində ödəniş mənbələrinin uçota alan hesabların debetində əks etdirilir.

Müəssisə bankda xüsusi ssuda hesabına malikdirsə, bu hesabdakı vəsaitlərin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatların ümumiləşdirilməsi ayrıca uçota alınır.

Ödəmə müddəti bir ildən artıq olmayan, veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskont əməliyyatı) üzrə banklarla hesablaşmalar 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının ayrıca subhesabında uçota alınır.

Veksəl sahibi, veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotunu (diskontu əməliyyatını) 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının kreditində (vekselin nominal dəyəri), 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı», yaxud 51-2 №-li «Valyuta hesabı» (həqiqi alınmış pul vəsaitinin məbləği) və 20 №-li «Əsas istehsalat» (banka ödənilmiş uçot faizi) hesablarının debetində əks etdirir.

Öhdəliklərin ödənişi haqda verilən məlumat əsasında veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskont əməliyyatı) bağlandıqda veksəl sahibi tərəfindən 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə, 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə mühasibat yazılışı verilir.

Veksəl verənlər, yaxud digər ödəyicilər müəyyən edilmiş müddət ərzində veksəl üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, veksəllərin yaxud digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskontu) nəticəsində bankdan alınmış pul vəsaitləri veksəl sahibi tərəfindən qaytarılarkən pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, 90 №-li «Qısamüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə yazılış aparılır. Bu zaman keçmiş veksəllərlə təmin edilmiş malalanlar, sifarişçilər və digər debitorlarla hesablaşmalar üzrə borcların 62 №-li «Alıcı və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabında uçota alınması davam etdirilir.

Diskontlaşdırılmış veksəllərin analitik uçotu veksəllərin və ya digər borc öhdəliklərinin uçotunu (diskontunu) həyata keçirən banklar, veksəlləri verənlər və ayrı-ayrı veksəllər üzrə aparılır.

92 №-Lİ «UZUNMÜDDƏTLİ BANK KREDİTLƏRİ» HESABI

92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin ölkə ərazisindəki və xarici banklardan milli və xarici valyuta ilə aldığı müxtəlif orta və uzunmüddətli (bir ildən artıq müddətə) kreditlərin vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kreditləşmə, kreditlərin sənədləşdirilməsi və onların ödənilməsi qaydaları və kredit müqavilələri ilə nizamlanır.

Alınmış orta uzunmüddətli bank kreditlərinin məbləğləri 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının kreditinə 51 №-li «Bank hesabları», 60 №-li «Malsatan və podratçılarla hesablaşmalar» və s. hesabların debetinə yazılmaqla əks etdirilir.

Bank kreditlərinin ödənilmiş məbləğləri, pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının debetində yazılır. Vaxtında ödənilməmiş bank kreditləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər üzrə faizlər hesablandıqca uçotda 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının kreditində, ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Hesablanmış faiz məbləğləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər üzrə faizlər hissə-hissə ödənildikcə uçotda pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditində, ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir.

Uzunmüddətli bank kreditləri üzrə analitik uçot kreditlərin növü, onları verən banklar və ayrı-ayrı kreditlər üzrə aparılır.

Ödəmə müddəti bir ildən artıq olan, veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskont əməliyyatları) üzrə banklarla hesablaşmalar 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının ayrıca subhesabında uçota alınır.

Veksəl sahibi, veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotunu (diskont əməliyyatını) 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının kreditində (vekselin nominal dəyəri) 51-1 №-li «Hesablaşma hesabı» yaxud 51-2 №-li «Valyuta hesabı» (həqiqi alınmış pul vəsaitinin məbləği) və 20 №-li «Əsas istehsalat» (banka ödənilmiş uçot faizi) hesabların debetində əks etdirir.

Bankın ödəniş haqda bildirişinə əsasən veksəl məbləği 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə, debitor borclarını uçota alan müvafiq hesabların kreditinə yazılmaqla veksəl və digər öhdəliklərin uçotu (diskont əməliyyatları) bağlanılır.

Öhdəliklərin ödənişi haqda verilən məlumat əsasında veksəl və digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskont əməliyyatı) bağlandıqda veksəl sahibi tərəfindən 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə, 62 №-li «Alıcılar və sifarişçilərlə hesablaşmalar» hesabının kreditinə mühasibat yazılışı verilir.

Veksəl verənlər, yaxud digər ödəyicilər müəyyən edilmiş müddət ərzində veksəl üzrə öz öhdəliklərini yerinə yetirmədikdə, veksellərin yaxud digər borc öhdəliklərinin uçotu (diskontu) nəticəsində bankdan alınmış pul vəsaitləri veksəl sahibi tərəfindən qaytarılarkən pul vəsaitlərini uçota alan hesablarla müxabirələşdirilməklə, 92 №-li «Uzunmüddətli bank kreditləri» hesabının debetinə yazılış edilir. Bu zaman vaxtı keçmiş veksellərlə təmin edilmiş malalanlar, sifarişçilər və digər debitorlarla hesablaşmalar üzrə borcların uçota alınması debitor borclarına alan müvafiq hesablarda davam etdirilir.

Diskontlaşdırılmış veksellərin analitik uçotu veksellərin və digər borc öhdəliklərinin uçotunu (diskontunu) həyata keçirən banklar, vekselləri verənlər və ayrı-ayrı veksellər üzrə aparılır.

93 №-li «İŞÇİLƏR ÜÇÜN BANK KREDİTLƏRİ» HESABI

93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabı kiçik sahibkarlıq subyektinin işçilərinə fərdi mənzil tikintisi, bağ evlərinin tikintisi və sair məqsədlərə borc vermək, həmçinin kreditə (nisiyə) satılmış mallara görə ticarət təşkilatlarına ödəniləsi məbləğlər üçün müəssisənin aldığı bank kreditlərinin vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kreditləşmə, kreditlərin sənədləşdirilməsi və onların ödənilməsi qaydaları bankların qaydaları və kredit müqavilələri ilə nizamlanır.

Kiçik sahibkarlıq subyektinin işçilərinə kreditə (nisyə) satılmış mallara görə hesablaşma sənədləri bank tərəfindən ödənildikdə 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının kreditinə, 73 №-li «Sair əməliyyatlar üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar» hesabının debetinə yazılış edilir.

Fərdi mənzil tikintisi, bağ evlərinin tikintisi və s. görə işçilərə borc vermək üçün müəssisələrin aldıqları bank krediti məbləğləri 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının kreditinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların debetinə yazılmaqla əks etdirilir. Bank kreditlərinin ödənilmiş məbləğləri 93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının debetinə, banka çatası məbləğlərin ödənilməsi hesabların kreditinə yazılır.

93 №-li «İşçilər üçün bank kreditləri» hesabının analitik uçotu kreditlərin növü, onları verən banklar və ayrı-ayrı kreditlər üzrə aparılır.

94 №-li «QISAMÜDDƏTLİ BORCLAR» HESABI

94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabı bir ildən artıq olmayan müddətə, milli və xarici valyuta ilə ölkə daxilindəki və xaricindəki borc verənlərlə (banklardan başqa) onlardan alınmış kreditlər və digər cəlb olunmuş vəsaitlər üzrə hesablaşmaların vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Vəsaitin borc verənlərdən (banklardan başqa) daxil olması pul vəsaitlərini uçota alan və ya əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar hesabının debetində, 94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabının isə kreditində əks etdirilir. Kiçik sahibkarlıq subyektinin verdiyi veksellərlə təmin olunmuş borc verənlərə olan borclar 94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabından silinməyərək analitik uçotda ayrıca uçota alınır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən vəsaitlərin cəlb edilməsi qısamüddətli qiymətli kağızların nominal dəyərindən yüksək qiymətə satışı yolu ilə həyata keçirilirsə, qiymətli kağızların satışı və nominal dəyərləri arasındakı fərq 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditində uçota alınır, sonradan isə o, borc müqaviləsinin bütün müddəti ərzində bərabər məbləğdə həmin hesabdan 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına silinir.

Alınmış kreditlər və digər cəlb edilmiş vəsaitlər üzrə faizlər hissə-hissə ödənildikcə uçotda pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditində (94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabından başqa), ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Alınmış kreditlər və digər cəlb edilmiş vəsaitlər üzrə faizlər hesablandıqca uçotda 94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabının kreditində və ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Hesablanmış faiz məbləğləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər qaytarılan (ödənilən) zaman 94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabının debetinə və pl vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılış edilir.

94 №-li «Qısamüddətli borclar» hesabı üzrə analitik uçot borcverənlər və kreditlərin ödənilmə müddətləri üzrə aparılır.

95 №-li «UZUNMÜDDƏTLİ BORCLAR» HESABI

95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabı bir ildən artıq müddətə, milli və xarici valyuta ilə ölkə daxilindəki və xaricdəki borc verənlərə (banklardan başqa) onlardan alınmış kreditlər və digər cəlb olunmuş vəsaitlər üzrə hesablaşmaların vəziyyəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Vəsaitlərin borc verənlərdən (banklardan başqa) daxil olması, pul vəsaitlərini uçota alan və ya əməyin ödənişi üzrə işçi heyəti ilə hesablaşmalar hesabının debetində və 95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabının kreditində əks etdirilir. Kiçik sahibkarlıq subyektinin verdiyi veksellərlə təmin olunmuş borc verənlərə olan borclar 95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabından silinməyərək analitik uçotda ayrıca uçota alınır.

Kiçik sahibkarlıq subyekti tərəfindən vəsaitlərin cəlb edilməsi orta və uzunmüddətli qiymətli kağızların nominal dəyərindən artıq qiymətə satışı yolu ilə həyata keçirilirsə, qiymətli kağızların satış və nominal dəyərləri arasındakı fərq 83 №-li «Gələcək dövrlərin gəlirləri» hesabının kreditində uçota alınmalı, sonra isə bərabər məbləğdə həmin hesabdan 80 №-li «Mənfəət və zərər» hesabına silinməlidir. İllik ayırmaların məbləği göstərilən fərqi həcmindən və kiçik sahibkarlıq subyektinin buraxdığı qiymətli kağızların müddətindən asılı olaraq hesablanır.

Alınmış kreditlər və digər cəlb edilmiş vəsaitlər üzrə faizlər hissə-hissə ödənildikcə uçotda pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditində (95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabından başqa), ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Alınmış kreditlər və digər cəlb edilmiş vəsaitlər üzrə faizlər hesablandıqca uçotda 95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabının kreditində və ödəniş mənbələrini uçota alan hesabların debetində əks etdirilir. Hesablanmış faiz məbləğləri ayrıca uçota alınır.

Alınmış kreditlər qaytarılan (ödənilən) zaman 95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabının debetinə, pul vəsaitlərini uçota alan hesabların kreditinə yazılışlar edilir.

95 №-li «Uzunmüddətli borclar» hesabı üzrə analitik uçot borc verənlər və reditlərin ödənilmə müddətləri üzrə aparılır.

96 №-li «MƏQSƏDLİ MALİYYƏLƏŞMƏLƏR VƏ DAXİLƏLMƏLƏR» HESABI

96 №-li «Məqsədli maliyyələşmələr və daxiləlmələr» hesabı məqsədli tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitlərin (digər müəssisələrdən daxil olmuş vəsaitlərin; dövlət orqanlarının maddi yardımlarının və s.) hərəkəti haqqında məlumatları ümumiləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Bu və ya digər tədbirlərin maliyyələşdirilməsi mənbəyi kimi alınmış məqsədli vəsaitlər 96 №-li «Məqsədli maliyyələşmələr və daxiləlmələr» hesabının kreditində əks etdirilir. Göstərilən məqsədli maliyyələşdirmə mənbələrinin hansı vəsaitlər hesabına yaradılmasından asılı olaraq, pul vəsaitlərini uçota alan hesablar yaxud 76 №-li «Müxtəlif debitor və kreditorlarla hesablaşmalar» hesabı ilə müxəbirələşdirilməklə yazılış aparılır.

96 №-li «Məqsədli maliyyələşmələr və daxiləlmələr» hesabının debetinə müvafiq hesabların kreditində bu və ya digər tədbirlərə sərf edilmiş məbləğlər silinir.

96 №-li «Məqsədli maliyyələşmələr və daxiləlmələr» hesabının analitik uçotu məqsədli vəsaitlərin təyinatı və daxiləlmə mənbələri üzrə aparılır.

1. Kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən maliyyə hesabatlarının hazırlanması, təqdim olunması, uçot sənədlərinin saxlanması ilə əlaqədar qanunvericiliyin pozulmasına görə təqsirkar şəxslər müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyət daşıyır.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin «İ-140» nömrəli «06» noyabr 2009-cu il tarixli əmri ilə təsdiq edilmişdir.

1 nömrəli əlavə

MÜƏSSISƏ BALANSI

FORMA № 1

« ____ » _____ 20__ il

VÖEN

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Müəssisə, təşkilat _____

Sahə (fəaliyyət növü) _____

Mülkiyyətin növü _____

Ünvan _____

Ölçü vahidi: manat

AKTİV	Sətir Kodu	İlin əvvəlinə	İlin (dövrün) sonuna
1	2	3	4
1. ƏSAS VƏSAİTLƏR VƏ SAİR DÖVRİYƏDƏNKƏNAR AKTİVLƏR			
Əsas vəsaitlər:			
ilk (bərpa) dəyəri (01, 03).....	010		
köhnəlmə (02).....	011		
	012		

qalıq dəyəri.....			
Qeyri-maddi aktivlər:	020		
ilk (bərpa) dəyəri (04)	021		
köhnəlmə (05).....	022		
qalıq dəyəri.....			
Quraşdırılacaq avadanlıqlar (07).....	030		
Başqa çatdırılmayan kapital qoyuluşları (08, 61) ...	040		
Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları (06)	050		
Təsisçilərlə hesablaşmalar	060		
Sair dövriyyədən kənar aktivlər	070		
I. Bölmə üzrə cəmi.....	080		
AKTİV	Sətir kodu	İlin əvvəlinə	İlin (dövrün) sonuna
1	2	3	4
II. EHTİYATLAR VƏ MƏSRƏFLƏR			
İstehsal ehtiyatları (10, 15, 16)	100		
Böyüdülməyə və kökəldilməyə qoyulmuş heyvanlar (11)	110		
Az qiymətli və tez köhnələn əşyalar:			
ilk dəyəri (12, 16).....	120		
köhnəlmə (13).....	121		
qalıq dəyəri.....	122		
Bitməmiş istehsal (20,21,23,29,30,36,44).....	130		
Gələcək dövrün xərcləri (31)	140		
Hazır məhsul (40)	150		
Mallar (satış qiyməti) (41).....	160		
Ticarət əlavəsi (42).....	161		
Alış qiymətilə.....	162		
Alınmış qiymətlilər üzrə əlavə dəyər vergisi (19) ...	175		
Sair ehtiyatlar və məsrəflər.....	176		

II. Bölmə üzrə cəmi.....	180		
III. PUL VƏSAİTLƏRİ, HESABLAŞMALAR VƏ SAİR AKTİVLƏR			
Yüklənmiş mallar (45)	200		
Debitorlarla hesablaşmalar:	210		
mallara, iş və xidmətlərə görə (62,76)	220		
alınmış veksellər üzrə (62).....	230		
törəmə müəssisələrlə (78).....	240		
büdcə ilə (68).....	250		
sair əməliyyatlar üzrə heyətlərlə (73)	260		
sair debitorlarla.....	270		
Malsatan və podratçılara verilmiş avanslar (61)...	280		
Qısa müddətli maliyyə qoyuluşları (58).....			
Pul vəsaitləri:	290		
kassa (50).....	300		
hesablaşma hesabı (51).....	310		
valyuta hesabı (52).....	320		
sair pul vəsaitləri (55,56,57).....			
Sair dövriyyə aktivləri.....	330		
III. Bölmə üzrə cəmi	340		
Zərərlər: Keçmiş illər (88).....	350		
Hesabat ilində (dövründə)			
BALANS (080,180,330,340 və 350 sətirlər üzrə məbləğlərin cəmi).....	360		
PASSİV	Sətr kodu	İlin əvvəlinə	İlin (dövrün) sonuna
1	2	3	4
I. XÜSUSİ VƏSAİTLƏRİN MƏNBƏLƏRİ	400		

Nizamnamə kapitalı (85).....	401		
Ehtiyat kapitalı (86).....	402		
Yığım fondları (88)	410		
Əlavə kapital (85).....	420		
İstehlak fondları (88).....	430		
Sosial sferalar fondu (88).....	440		
Keçmiş illərdə bölüşdürülməmiş mənfəət (88).....	450		
Məqsədli maliyyələşmələr və daxilolmalar (96)	460		
İcarə öhdəlikləri (97)			
Mənfəət			
hesabat ilində* (dövründə) (80).....	470		
istifadə edilmiş* (81)	471		
hesabat ilində (dövründə) bölüşdürülməmiş mənfəət	472		
I. Bölmə üzrə cəmi.....	480		
II. HESABLAŞMALAR VƏ SAİR PASSİVLƏR			
Uzunmüddətli bank kreditləri (90).....	500		
Uzunmüddətli borclar (95).....	510		
Qısamüddətli bank kreditləri (90).....	600		
İşçilər üçün bank kreditləri (93).....	610		
Qısamüddətli borcları (94).....	620		
Kreditorlarla hesablaşmalar:	630		
mallara, iş və xidmətlərə görə (60,76)	640		
verilmiş veksellər üzrə (60).....	650		
əmək ödənişləri üzrə (70).....	660		
sosial sığorta və təminat üzrə (69).....	670		
əmlak və şəxsi sığorta üzrə (65).....	680		
törəmə müəssisələrlə (78)	690		
büdcədən kənar ödənişlər üzrə (67).....	700		
büdcə ilə (68).....	710		
sair kreditorlarla	720		

Alıcılar və sair sifarişçilərdən alınmış avanslar (64)	725		
Təsisçilərlə hesablaşmalar (75).....	730		
Gələcək dövrün gəlirləri (83)	740		
Qarşıdakı xərclər və ödəmələr üçün ehtiyatlar (89)	750		
Şübhəli öorclar üzrə ehtiyatlar (82).....	760		
Sair qısamüddətli passivlər.....	770		
II. Bölmə üzrə cəmi	780		
BALANS (480 və 780-ci sətirlərin məbləğləri)	790		

* bu sətirlər üzrə məlumatlar balansın yekununa daxil edilmir

RƏHBƏR

BAŞ MÜHASİB

Azərbaycan Respublikası Maliyyə
Nazirliyinin «İ-140» nömrəli «06»
noyabr 2009-cu il tarixli əmri ilə
təsdiq edilmişdir.

2 nömrəli əlavə

**MALİYYƏ NƏTİCƏLƏRİ VƏ ONLARIN İSTİFADƏSİ
HAQQINDA HESABAT**

FORMA № 2

« ____ » _____ 20__ il

VÖEN

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Müəssisə, təşkilat _____

Sahə (fəaliyyət növü) _____

Mülkiyyətin növü _____

Ünvan _____

1. MALİYYƏ NƏTİCƏLƏRİ

Ölçü vahidi manat

Göstəricilər	Sətrin kodu	Mənfəət	Zərərlər (xərclər)
1	2	3	4
Məhsulların (iş və xidmətlərin) satışından mədaxil (ümumi gəlir)	010		
Əlavə dəyər vergisi	015	x	
Aksizlər	020	x	
	030	x	
	035	x	
Satılmış məhsulların (iş və xidmətlərin) istehsal məsrəfləri	040	x	
Satışın nəticələri	050		
Sair satışın nəticələri	060		
Satışdankənar əməliyyatlardan alınan gəlirlər və xərclər, o cümlədən:	070		
qiymətli kağızlar və birgə müəssisələrin pəyayla iştirakı üzrə	071		
xarici valyuta əməliyyatları üzrə məzənnə (kurs) fərqi	072		
	073		
	074		
Mənfəət və zərərlərin cəmi	080		
Balans mənfəəti yaxud zərəri	090		
Maliyyə nəticələri üzrə müəssisələrin sayı	091		

2. MƏNFƏƏTDƏN İSTİFADƏ

Göstəricilər	Sətrin kodu	Mənfəət
1	2	3
Büdcəyə ödəmələr	200	
Ayrımlar: Ehtiyat kapitalı və fondlarına	210	
Yığım fonduna	220	
İstehlak fonduna	230	

Xeyriyyə məqsədlərə	240	
Başqa məqsədlərə	250	

3. BÜDCƏYƏ ÖDƏMƏLƏR

Göstəricilər	Sətrin kodu	Hesablanmışdır	Faktiki Ödənilmişdir
1	2	3	4
Əmlak vergisi	300		
Mənfəətdən (gəlirdən) vergi	305		
Yeraltı sərvətlərdən istifadəyə və ətraf mühiti çirkləndirməyə görə ödənişlər	310		
Torpaq vergisi (torpağa görə haqq)	315		
	320		
	325		
Əlavə dəyər vergisi	330		
Aksiz vergisi	335		
İxrac kömrük rüsumları	340		
İdxal kömrük rüsumları	345		
Gəlir vergisi	350		
Yol vergisi	355		
Sair vergilər	360		
	365		
	370		
Cərimələr	390		

4. MƏNFƏƏTDƏN VERGİ ÜZRƏ GÜZƏŞTLƏR HESABLANARKƏN NƏZƏRƏ ALINAN XƏRCLƏR VƏ MƏSRƏFLƏR

Göstəricilər	Sətir kodu	Hesabat dövründə faktiki
1	2	3
İstehsal və qeyri-istehsal təyinatlı kapital qoyuluşlarını maliyyələşməsinə	500	
Elmi-axtariş və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılmasına	510	

Təbiətin mühafizə tədbirlərinin keçirilməsinə	520	
Səhiyyə, xalq təhsili, mədəniyyət və idman obyekt və müəssisələrin, qocalar və əlillər evlərinin, məktəbəqədər uşaq müəssisələrinin, uşaq istirahət düşərgələrinin, mənzil fondunun (onlardan yerli icra hakimiyyətləri tərəfindən təsdiq olunmuş xərc norması daxilində) saxlanılmasına	530	
	540	
	550	
	560	
	570	
	580	
	590	

Rəhbər

Baş mühasib

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin «İ-140» nömrəli «06» noyabr 2009-cu il tarixli əmri ilə təsdiq edilmişdir.

3 nömrəli əlavə

MÜƏSSİSƏ BALANSINA ƏLAVƏ

FORMA № 5

«_____» _____ 20__ il

VÖEN

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Müəssisə, təşkilat _____

Sahə (fəaliyyət növü) _____

Mülkiyyətin növü _____

Ünvan _____

1. MÜƏSSİSƏNİN XÜSUSİ KAPİTALI VƏ FONDLARININ HƏRƏKƏTİ

Ölçü vahidi: manat

Fondların adı	Sətrin kodu	İlin Əvvəlinə	Hesabat ilində daxil olub	Hesabat ilində xərclənib	İlin sonuna qalıq
1	2	3	4	5	6
1. XÜSUSİ KAPİTAL					
Nizamnamə kapitalı.....	010				
Əlavə kapital	020				
Ehtiyat kapitalı	030				
Ehtiyat fondları	040				
Keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti	050				
Yığım fondları-cəmi.....	060				
.....	061				
.....	062				
Sosial sferaların vəsaiti fondu	070				
.....	080				
Büdcədən məqsədli maliyyələşmə və daxilolmalar	090				
Sahələr və sahələrarası büdcədən-kənar fondlardan məqsədli maliyyələşmə və daxilolmalar	100				
.....	110				
.....	120				
I bölmənin cəmi	130				
II. SAİR FONDLAR VƏ EHTİYATLAR					
İstehlak fondları	140				
.....	141				
.....	142				

Qarşıdakı xərclər və ödəmələr	150				
Şübhəli borclar üzrə ehtiyatlar	160				
.....	170				
II bölmənin cəmi	180				

ARAYIŞ

Göstəricilər	Sətrin kodu	Büdcədən	Sahələr və sahələrarası fondlardan
1	2	3	4
Alınmışdır:			
kapital qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsinə.	191		
elmi-tədqiqat işlərinin maliyyələşdirilməsinə	192		
zərərin ödənilməsinə	193		
sosial inkişafa	194		
sair məqsədlərə	195		

2. BORC VƏSAİTLƏRİNİN HƏRƏKƏTİ

Göstəricilər	Sətrin kodu	İlin əvvəlinə qalıq	Alınmışdır	Ödənilmişdir	İlin sonuna qalıq
1	2	3	4	5	6
Uzunmüddətli bank kreditləri	210				
o cümlədən vaxtında ödənilməyən.....	211				
Uzunmüddətli borclar	220				
o cümlədən vaxtında ödənilməyən.....	221				
Qısamüddətli bank kreditləri	230				
o cümlədən vaxtında ödənilməyən.....	231				
İşçilər üçün bank kreditləri...	240				

o cümlədən vaxtında ödənilməyən.....	241				
Qısamüddətli borclar	250				
o cümlədən vaxtında ödənilməyən.....	251				

3. DEBİTOR VƏ KREDİTOR BORCLARI

Göstəricilər	Sətrin kodu	İlin əvvəlinə qalıq	Yaranan boclar	Ödənilən borclar	İlin sonuna qalıq
1	2	3	4	5	6
Debitor borclar:					
qısamüddətli	310				
o cümlədən vaxtı keçmiş.	311				
uzunmüddətli.....	320				
o cümlədən vaxtı keçmiş.	321				
Kreditor borclar:					
qısamüddətli	330				
o cümlədən vaxtı keçmiş.	331				
uzunmüddətli.....	340				
o cümlədən vaxtı keçmiş.	341				
Təminatlar:					
alınmış.....	350				
verilmiş	360				

4. QEYRİ-MADDİ AKTİVLƏRİN TƏRKİBİ

Qeyri-maddi aktivlərin növü	Sətrin kodu	İlin əvvəlinə	İlin sonuna
1	2	3	4
İxtiralar və digər buna oxşar obyektlərin intellektual (sənaye) mülkiyyəti hüquqları	410		
Təbii və başqa ehtiyatlardan istifadə hüquqları ...	420		
Təşkilatçılıq xərcləri	430		

Sair .....

440

5. ƏSAS VƏSAİTLƏR HƏRƏKƏTİ

Göstəricilər	Sətrin kodu	İlin əvvəlinə qalıq	Daxil olub	Çıxıb	İlin sonuna qalıq
1	2	3	4	5	6
1. Əsas vəsaitlər					
Binalar	500				
Qurğular	501				
Ötürücü qurğular.....	502				
Maşın və avadanlıqlar	503				
Nəqliyyat vasitələri.....	504				
İş alətləri, istehsal və təsərrüfat inventarları	505				
İş heyvanları.....	506				
Məhsuldar heyvanlar	507				
Çoxillik əkmələr	508				
Digər növ əsas vəsaitlər.....	509				
Cəmi (500-509-cu sətirlər üzrə)	510				
O cümlədən:İstehsal təyinətli	511				
Qeyri-istehsal təyinətli	512				
2. Başa çatdırılmamış tikinti...	520				

ARAYIŞ

Göstəricilər	Sətrin kodu	İlin əvvəlindən	İlin sonuna
1	2	3	4
510-cu sətirin 3 və 6-cı sütunundan icarəyə verilən əsas vəsaitlər	530		

6. MALİYYƏ QOYULUŞLARI

Maliyyə qoyuluşlarının növü	Sətrin kodu	Uzunmüddətli		Qısamüddətli	
		İlin əvvəlinə	İlin sonuna	İlin əvvəlinə	İlin sonuna
1	2	3	4	5	6
Başqa müəssisələrin pay və səhmləri	610				
İstiqraz və b. qiymətli kağızlar	620				
Verilmiş borclar	630				
Sair.....	640				
ARAYIŞ:istiqrazlar və başqa qiymətli kağızlar bazar qiyməti ilə	650				

7. SOSIAL GÖSTƏRİCİLƏR

Göstəricilər	Sətrin kodu	Hesablanmışdır	Müəssisəyə xərclənmişdir	Fondlara köçürülmüşdür
1	2	3	4	5
Sosial-ehtiyaclara ayırmalar:				
sosial-sığorta fonduna.....	710			
.....	720			
məşğulluq fonduna	730			
.....	740			
İşçilərin orta siyahı sayı.....	750			
İstehlaka yönəldilmiş vəsaitlər	760			
O cümlədən:				
əmək ödənişləri xərcləri	761			
pul ödənişləri və mükafatlar	762			
Müəssisənin əmlakında olan səhm və əmanətlərdən gəlirlər	763			

8. UZUNMÜDDƏTLİ İNVESTİSİYA VƏ MALİYYƏ QOYULUŞLARININ MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ ÜZRƏ VƏSAİTLƏRİN HƏRƏKƏTİ

Göstəricilər	Sətir kodu	Hesabat ilinin əvvəlinə qalıq	Hesabat dövrü ərzində		Hesabat ilinin sonuna qalıq
			Hesablanıb	İstifadə edilib	
1	2	3	4	5	6
Müəssisənin vəsaitlərinin cəmi	810				
o cümlədən:					
əsas vəsaitlərin köhnəlməsi (amortizasiyası).....	811				
qeyri-maddi aktivlərin köhnəlməsi.....	812				
yığım fondu (müəssisənin xalis mənfəətindən).....	813				
sair.....	814				
Cəlb edilmiş vəsaitlərin cəmi	820				
o cümlədən:					
bank kreditləri.....	821				
başqa müəssisələrdən borc alınmış vəsaitlər...	822				
tikintidə iştirakçıların payı	823				
büdcədən.....	824				
büdcədən kənar fondlardan	825				
sair.....	826				
Xüsusi və cəlb edilmiş vəsaitlərin cəmi (810+820).....	830				

**9. BALANSARXASI HESABLARDA UÇOTA ALINAN QIYMƏTLİLƏR HAQQINDA
ARAYIŞ**

Balansarxası hesabların adı	Sətir kodu	İlin əvvəlinə	İlin sonuna
1	2	3	4
İcarəyə götürülmüş əsas vəsaitlər (001).....	910		
Məsuliyyətli mühafizəyə qəbul edilmiş mal-material	920		

qiymətliləri (002).....			
Komissiyaya qəbul edilmiş mallar (004).....	930		
Zərəərə silinmiş ümidsiz debitor borcları (007).....	940		
Yaşayış (bələdiyyə) fondlarının köhnəlməsi (014).....	950		
Xaricdən abadlıq obyektlərinin və bu kimi başqa obyektlərin köhnəlməsi (015).....	960		
.....	970		
.....	980		
.....	990		
.....			

RƏHBƏR

BAŞ MÜHASİB

MÜNDƏRİCAT

ÜMUMİ MÜDDƏALAR	1
SADƏLƏŞDİRİLMİŞ VERGİ ÖDƏYİCİSİ OLAN KİÇİK SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MÜHASİBAT UÇOTUNUN APARILMASI	5
SADƏLƏŞDİRİLMİŞ VERGİ ÖDƏYİCİSİ OLMAYAN KİÇİK SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNDƏ MÜHASİBAT UÇOTUNUN APARILMASI	8
BÖLMƏ 1. ƏSAS VƏSAİTLƏR VƏ DİGƏR UZUNMÜDDƏTLİ QOYULUŞLAR	10
BÖLMƏ 2. İSTEHSAL EHTİYATLARI	19

BÖLMƏ 3. İSTEHSAL MƏSRƏFLƏRİ	24
BÖLMƏ 4. HAZIR MƏHSUL, MALLAR VƏ SATIŞ	32
BÖLMƏ 5. PUL VƏSAİTLƏRİ	40
BÖLMƏ 6. HESABLAŞMALAR	45
BÖLMƏ 7. MALİYYƏ NƏTİCƏLƏRİ VƏ MƏNFƏƏTİN İSTİFADƏSİ	56
BÖLMƏ 8. KAPİTAL (FONDLAR) VƏ EHTİYATLAR	64
BÖLMƏ 9. KREDİTLƏR VƏ MALİYYƏLƏŞMƏLƏR	68

İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏ SƏNƏDLƏRİNİN SİYAHISI

1. 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12)

BÜLLETENƏ EDİLMİŞ DƏYİŞİKLİK VƏ ƏLAVƏLƏRİN SİYAHISI

¹ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12) ilə 2-ci bənd çıxarılmışdır.

² 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12) ilə 3-cü bənd yeni redaksiyada verilmişdir.

Əvvəlki redaksiyada deyilirdi:

~~3. Bu Qaydalar kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən tərtib olunan maliyyə hesabatlarına tətbiq edilir.~~

Kiçik sahibkarlıq subyektləri:

~~– bu Qaydalara uyğun olaraq maliyyə hesabatlarını tərtib etməlidirlər;~~

~~öz seçimlərindən asılı olaraq maliyyə hesabatlarını Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq tərtib edə bilərlər.~~

³ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (**Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12**) ilə 6-cı bəndin 3-cü abzası yeni redaksiyada verilmişdir.

Əvvəlki redaksiyada deyilir:

~~—mühəsibat uçotunun aparılmasını, maliyyə hesabatlarının hazırlanması və aidiyyəti üzrə müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim edilməsini həyata keçirir;~~

⁴ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (**Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12**) ilə 6-cı bəndin 5-ci abzası yeni redaksiyada verilmişdir.

Əvvəlki redaksiyada deyilir:

~~—qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müqavilələr əsasında mühəsibat xidmətinin həyata keçirilməsini təmin edən müvafiq struktur bölmələri təşkil etməklə işçiləri cəlb edər, bu xidmət üzrə müstəqil struktur bölməsi olmadıqda, maliyyə hesabatlarının hazırlanması və aidiyyəti orqanlara təqdim edilməsini ixtisaslaşdırılmış təşkilat vasitəsi ilə təşkil edə bilər;~~

⁵ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (**Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12**) ilə 8-ci bənd yeni redaksiyada verilmişdir.

Əvvəlki redaksiyada deyilir:

~~8. Baş mühəsib və ya mühəsibat uçotu xidmətinin rəhbəri həyata keçirilən bütün təsərrüfat əməliyyatlarının mühəsibat uçotunda düzgün əks etdirilməsini, buna nəzarəti, operativ məlumatların təqdim olunmasını, hesabatların müəyyən edilmiş müddətlərdə tərtib və təqdim edilməsini, müəssisənin maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin iqtisadi təhlilinin həyata keçirilməsini və sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olan kiçik sahibkarlıq subyektinin könüllü olaraq mühəsibat uçotunu ikili yazılış üsulu ilə aparmasını təmin edir.~~

⁶ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (**Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12**) ilə 15-ci bəndin birinci cümləsindən **“onların mühəsibat uçotunda vaxtında əks etdirilməsi üçün müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim olunmasına,”** sözləri çıxarılmışdır.

⁷ 06 noyabr 2009-cu il tarixli İ-140 nömrəli Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin Əmri (**Azərbaycan Respublikasının Normativ Aktlarının Bülleteni, 2009-cu il, № 11-12**) ilə 29-cu bəndin 1-ci abzası yeni redaksiyada verilmişdir.

Əvvəlki redaksiyada deyilirdi:

~~Sadələşdirilmiş vergi ödəyicisi olmayan kiçik sahibkarlıq subyektləri mühəsibat uçotunu Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş “Müəssisələrin mühəsibat uçotunun hesablar planına” uyğun aparmaqla müvafiq hesabatları aidiyyəti üzrə təqdim edirlər.~~